

ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
Τμήμα Οικονομικών
Επιστημών

**MSc law &
economics**

DEPARTMENT of ECONOMICS,
UNIVERSITY of MACEDONIA
and SCHOOL of LAW,
ARISTOTLE UNIVERSITY of THESSALONIKI

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
Νομική Σχολή

ΔΙΔΡΥΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ

Διπλωματική Εργασία

«ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΣΤΟ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΤΟΥ
ΟΡΘΟΛΟΓΙΚΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΑ ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ
ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΔΙΚΑΙΟΥ»

της

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗΣ ΜΠΑΪΡΑΚΤΑΡΙΔΟΥ

ΕΠΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ:

ΑΣΠΑΣΙΑ ΤΣΑΟΥΣΗ

Υποβλήθηκε ως απαιτούμενο για την απόκτηση του Μεταπτυχιακού
Διπλώματος Ειδίκευσης Δίκαιο και Οικονομικά

Αύγουστος 2018

*Αφιερώνεται με πολύ αγάπη στους γονείς μου, Ηλία και Ελευθερία για την
πολύτιμη βοήθεια τους στην επίτευξη των στόχων μου.*

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες στους ανθρώπους εκείνους, χωρίς την βοήθεια των οποίων θα ήταν αδύνατη η εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

Ευχαριστώ ιδιαίτερω την επιβλέπουσα καθηγήτρια της διπλωματικής μου εργασίας, Επίκουρη Καθηγήτρια Κοινωνιολογίας του Δικαίου στην Νομική Σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κα. Τσαούση Ασπασία για την πολύτιμη βοήθεια της, την συμπαράσταση και καθοδήγηση της στην συγγραφή της διπλωματικής μου εργασίας, καθώς και για την άψογη συνεργασία που είχαμε σε όλη τη διάρκεια του μεταπτυχιακού προγράμματος.

Όλους ανεξαιρέτως τους καθηγητές μου στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα για την ανεκτίμητη γνώση και εμπειρία που μου μετέδωσαν.

Τέλος, ένα μεγάλο ευχαριστώ ανήκει στους γονείς μου για την κατανόηση και την αμέριστη συμπαράσταση τους σε όλη τη διάρκεια των σπουδών μου. Είμαι ευγνώμων για όλα όσα μου έχουν προσφέρει όλα αυτά τα χρόνια. Θα ήθελα να τους ευχαριστήσω για όλες τις θυσίες που έχουν κάνει ώστε να μου δώσουν την δυνατότητα να ασχοληθώ με κάτι τόσο συναρπαστικό, όσο η αναζήτηση της γνώσης.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τα Συμπεριφορικά Οικονομικά έχουν εφαρμογή σε κάθε πτυχή της καθημερινής μας ζωής, όπου καλούμαστε να λάβουμε αποφάσεις. Για να αντιμετωπίζονται επιτυχώς ή ακόμη και να προλαμβάνονται τα σοκ της οικονομίας και για να βελτιωθεί η κοινωνική ευημερία, είναι απαραίτητο να ληφθεί σοβαρά υπόψη η συστηματικότητα της ορθολογικής συμπεριφοράς των ατόμων. Όταν το άτομο κάνει συνειδητές επιλογές και λαμβάνει αποφάσεις με γνώμονα τη λογική, η ευημερία του βελτιώνεται σε προσωπικό, επαγγελματικό και οικονομικό επίπεδο. Στην συγκεκριμένη εργασία, σκοπός είναι να αναλυθεί το βασικό υπόδειγμα του ορθολογικού εγκληματία από την σκοπιά της Οικονομικής ανάλυσης του Δικαίου και ποια είναι τα προβλήματα που ανακύπτουν εξαιτίας αυτού του υποδείγματος όπως ερωτήματα και συμπεριφορές που δεν μπορούν να εξηγηθούν.

Έπειτα προς την ίδια κατεύθυνση θα παρουσιαστούν κάποιες πλευρές της περιορισμένης ορθολογικότητας και θα γίνει ανάλυση για το αν και πώς αυτές οι θεωρίες δίνουν λύσεις στα προβλήματα που θα αναφερθούν. Τέλος θα γίνει αναφορά στην εξέλιξη της εγκληματικότητας τα τελευταία χρόνια, με έμφαση στα στατιστικά στοιχεία της αστυνομίας και του Υπουργείου Δικαιοσύνης, αναφορικά με την ποινική καταστολή και τα τεράστια κόστη που μπορούν να επιφέρουν ειδικότερα τα οικονομικά εγκλήματα. Κεντρικός άξονας του συγκεκριμένου υποδείγματος αποτελεί η παραδοχή ότι η οικονομία, όπως συχνά περιγράφεται, είναι η μελέτη της σωστής κατανομής των σπάνιων πόρων και ότι το έγκλημα είναι ένα από τα πολλά κοινωνικά προβλήματα προς τα οποία αφιερώνουμε τους περιορισμένους πόρους μας.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΑΦΙΕΡΩΣΕΙΣ.....	ii
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	iii
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	iv
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.....	v
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1.....	4
1.1 Συμπεριφορικό Δίκαιο και Οικονομικά.....	4
1.1.1. Γενικά.....	4
1.1.2. Homo economicus/Homo criminalis.....	7
1.2 Συμπεριφορικά Οικονομικά.....	8
1.3 Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου.....	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2.....	13
2.1 Ορθολογική Ανάλυση του Εγκλήματος.....	13
2.1.1 Εγκληματογόνοι παράγοντες.....	15
2.1.2 Οικονομικά κίνητρα εγκληματικής συμπεριφοράς.....	16
2.1.3 Ανάλυση λήψης εγκληματικής απόφασης.....	17
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.....	22
3.1 Βασικό Υπόδειγμα Ορθολογικού Εγκληματία.....	22
3.1.1 Ορθολογισμός.....	26
3.1.2 Βαθμοί Κοινής Γνώσης του Εργαλειακού Ορθολογισμού.....	29
3.1.3 Δίλημμα του φυλακισμένου.....	31
3.2 Περιορισμένη Ορθολογικότητα στο Έγκλημα.....	34
3.2.1. Πλήρης Ορθολογικότητα : Η κάποτε κυρίαρχη θεώρηση.....	34
3.2.2. Περιορισμένη Ορθολογικότητα (Bounded Rationality).....	37
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4.....	39
4.1 Οικονομικά Εγκλήματα.....	39
4.1.1 Εγκλήματα λευκού κολάρου.....	41
4.1.2 Εγκληματίες λευκού κολάρου.....	42
4.2 Βασικές κατηγορίες οικονομικού εγκλήματος.....	44
4.2.1. Γενικά.....	44

4.2.2. Στατιστικά στοιχεία για τη φοροδιαφυγή	44
4.3 Παράγοντες αύξησης οικονομικών εγκλημάτων	48
4.4 Αυστηρότητα ποινών κατά των εγκλημάτων λευκού κολάρου.....	49
4.5 Οικονομικά εγκλήματα κατά των συμφερόντων του δημοσίου.....	50
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5.....	51
5.1 Πρόληψη και εφαρμογή αντεγκληματικής πολιτικής.....	51
5.2 Θεωρία της βέλτιστης επιβολής.....	52
5.3 Αξιολόγηση κινδύνου.....	53
5.4 Χρησιμότητα του Ποινικού Δικαίου	55
5.5 Τιμωρία: Πρόστιμο ή Φυλάκιση;	58
5.6 Δυο επιδράσεις στο έγκλημα: Αποτρεπτικό και Ανικανότητα	60
5.6.1 Ανικανότητα ή Αποτροπή	61
5.6.2. Ανικανότητα λόγω εγκλεισμού στην φυλακή για διάπραξη κι άλλων εγκλημάτων.....	64
5.7. Παιγνίο Αστυνομίας και Εγκληματία.....	65
5.8 Μέτρα για την καταπολέμηση εγκλήματος λευκού κολάρου	70
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6.....	74
6.1. Στατιστικά Στοιχεία Αστυνομίας.....	74
6.2 Στατιστικά Στοιχεία του Υπουργείου Δικαιοσύνης	84
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	89
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	94

ΛΙΣΤΑ ΠΙΝΑΚΩΝ		ΛΙΣΤΑ ΕΙΚΟΝΩΝ			
ΠΙΝΑΚΑΣ 1	Σελ. 30	ΕΙΚΟΝΑ 1	Σελ. 45	ΕΙΚΟΝΑ 9	Σελ. 80
ΠΙΝΑΚΑΣ 2	Σελ.31	ΕΙΚΟΝΑ 2	Σελ. 75	ΕΙΚΟΝΑ 10	Σελ.81
ΠΙΝΑΚΑΣ 3	Σελ.59	ΕΙΚΟΝΑ 3	Σελ. 76	ΕΙΚΟΝΑ 11	Σελ. 82
ΠΙΝΑΚΑΣ 4	Σελ.67	ΕΙΚΟΝΑ 4	Σελ. 77	ΕΙΚΟΝΑ 12	Σελ. 82
ΠΙΝΑΚΑΣ 5	Σελ.67	ΕΙΚΟΝΑ 5	Σελ. 78	ΕΙΚΟΝΑ 13	Σελ.83
ΠΙΝΑΚΑΣ 6	Σελ.83	ΕΙΚΟΝΑ 6	Σελ.78	ΕΙΚΟΝΑ 14	Σελ.84
		ΕΙΚΟΝΑ 7	Σελ.79	ΕΙΚΟΝΑ 15	Σελ.87
		ΕΙΚΟΝΑ 8	Σελ.80		

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Οικονομική Επιστήμη όπως και η Εγκληματολογία θεμελιώνονται στην ίδια βασική αρχή: την αρχή της σπανιότητας των αγαθών. Τα «αγαθά» είναι περιορισμένα για τους ανθρώπους έτσι ώστε η απόκτηση ή η απόλαυση τους να μην είναι δυνατή για όλους. Πρόκειται λοιπόν για τον θεμελιώδη οικονομικό «νόμο της σπανιότητας» των αγαθών. Κοινός και απώτερος στόχος των δύο αυτών επιστημονικών κλάδων είναι η απόκτηση ή η διαφύλαξη των αγαθών από τους ανθρώπους.

Από την αρχή της δημιουργίας πρώιμων κοινωνικών σχηματισμών στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος βρισκόταν η παραγωγή και απόκτηση αγαθών για τις βιοτικές τους ανάγκες. Γι αυτόν τον λόγο δημιουργήθηκαν οικονομικές σχέσεις όπου αρχικά αντάλλαζαν αγαθά για να επιβιώσουν. Η εξέλιξη αυτή γρήγορα επέβαλε την ανάγκη διατύπωσης δικαιοκάνονων που συνέδεσαν την οικονομία με το δίκαιο.

Το ενδιαφέρον της οικονομίας της εγκληματικότητας ξεκίνησε από τις μικρές παραβάσεις, όπως για παράδειγμα την απόκτηση αγαθών με παράνομο τρόπο, τα οποία αποτελούν και το μεγαλύτερο μέρος της εγκληματικότητας. Όλες οι εγκληματικές πράξεις καθιστούν αναγκαία τη διατήρηση και τη συντήρηση ενός μηχανισμού πρόληψης και καταστολής. Η οικονομική επιβάρυνση του Κράτους και του κάθε πολίτη για τη διατήρηση αυτού του αντεγκληματικού μηχανισμού μπορεί να υπολογιστεί έπειτα από την ορθολογική κατανομή των απαιτούμενων δαπανών για την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση των σοβαρών μορφών της εγκληματικότητας.

Ο σκοπός της συγκεκριμένης εργασίας δεν είναι να παράσχει μια ακριβή φόρμουλα που να εισάγεται σε έναν υπολογιστή και να χρησιμοποιείται για τη δημιουργία ενός αστυνομικού προϋπολογισμού και ενός χρονοδιαγράμματος τιμωριών. Επιδιώκεται κυρίως να χρησιμοποιηθεί αυτή η γνώση που παρατίθεται σε μια προσπάθεια να επιτραπεί να οικοδομήσουμε μια αποτελεσματική βάση παραγωγής νόμων και επιβολής τους. Η συγκεκριμένη ανάλυση σκοπεύει να καλύψει ένα ευρύ φάσμα παράνομων δραστηριοτήτων,

από την επιτάχυνση και την παράνομη στάθμευση έως την δολοφονία και τον βιασμό. Όσον αφορά τουλάχιστον τα πιο ήπια είδη εγκλημάτων, είμαστε όλοι πιθανοί εγκληματίες καθώς και δυνητικά θύματα.

Η παρούσα διπλωματική εργασία αποτελείται από έξι κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται ανασκόπηση της βιβλιογραφίας σε σχέση με τις επιστήμες που εδρεύουν στην ανάλυση του υποδείγματος και αναφέρονται οι σημαντικότερες θεωρίες των συγκεκριμένων επιστημόνων, καθώς και το πώς συνδέονται μεταξύ τους.

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρατίθενται προσδιοριστικά στοιχεία της οικονομικής ανάλυσης του εγκλήματος και περιγράφονται οι εγκληματογόνοι παράγοντες, τα οικονομικά κίνητρα που έχουν ως αποτέλεσμα την εγκληματική συμπεριφορά και αναλύεται το πώς γίνεται τελικά η λήψη της εγκληματικής απόφασης.

Στο πρώτο μέρος του τρίτου κεφαλαίου περιγράφεται το υπόδειγμα του ορθολογικού εγκληματία και αναλύεται η έννοια του ορθολογισμού, οι βαθμοί κοινής γνώσης του εργαλειακού ορθολογισμού και το δίλημμα του φυλακισμένου, ενώ στο δεύτερο μέρος παρουσιάζεται η περιορισμένη ορθολογικότητα στο έγκλημα.

Στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται αναλυτική περιγραφή των οικονομικών εγκλημάτων που αφορούν το προφίλ των συγκεκριμένων δραστών, τις βασικές κατηγορίες αυτών των εγκλημάτων και τους παράγοντες που συνδράμουν στην ανοδική τάση που παρατηρείται τα τελευταία χρόνια σε αυτά τα εγκλήματα.

Στο πέμπτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στην εφαρμογή της αντεγκληματικής πολιτικής και στο ποια είναι η θεωρία της βέλτιστης επιβολής. Στη συνέχεια αναλύεται το κατά πόσο επηρεάζει η αποστροφή στον κίνδυνο ή όχι έναν εγκληματία έτσι ώστε να διαπράξει ένα έγκλημα και ποια είναι η πιο κατάλληλη τιμωρία με τις επιδράσεις που έχει στον εγκληματία.

Τέλος, στο έκτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της στατιστικής από την αστυνομία και το Υπουργείο Δικαιοσύνης, τα οποία συγκρίνονται έτσι ώστε να αναδειχθεί το κατά πόσο συνδέονται και πόση ακρίβεια έχουν. Έπειτα,

διατυπώνονται τα συμπεράσματα από την βιβλιογραφική έρευνα και η εργασία ολοκληρώνεται με την βιβλιογραφία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

1.1 Συμπεριφορικό Δίκαιο και Οικονομικά

1.1.1. Γενικά

Το Συμπεριφορικό Δίκαιο και Οικονομικά έρχεται να αμφισβητήσει την πρωτοκαθεδρία των οικονομικών στο Δίκαιο. Το Συμπεριφορικό Δίκαιο και Οικονομικά βασίζεται στην επιστήμη των συμπεριφορικών οικονομικών (behavioral economics), τα οποία αμφισβητούν το μοντέλο της ορθολογικής επιλογής (rational choice theory) στα οικονομικά. Η επιστήμη των συμπεριφορικών οικονομικών αντιλήφθηκε την ανάγκη για την μελέτη της ψυχολογίας για την κατανόηση της συμπεριφοράς του ανθρώπου εντός και εκτός πλαισίου αγοράς και έχει αρχίσει να έχει ιδιαίτερα μεγάλη επιρροή και στο δίκαιο. Το Συμπεριφορικό Δίκαιο και Οικονομικά είναι μία προσπάθεια χρήσης των εργαλείων των συμπεριφορικών οικονομικών και της γνωστικής ψυχολογίας στο δίκαιο. Έτσι, η μελέτη του δικαίου πάει να περιορίζεται στον κανόνα δικαίου και αναζητά την κατανόηση της συμπεριφοράς του ατόμου (πολίτη/ καταναλωτή) στην αλληλεπίδρασή του με τον κανόνα δικαίου. Για την κατανόηση της συμπεριφοράς, καθίσταται απαραίτητη η μελέτη του πώς οι άνθρωποι πράγματι σκέφτονται. Η τετράδα Δίκαιο-Οικονομία-Ψυχολογία-Συμπεριφορά είναι επομένως άρρηκτα συνδεδεμένη.

Έτσι λοιπόν βασικός σκοπός είναι να οριστούν με έναν γενικό τρόπο, τα καθοριστικά χαρακτηριστικά στο Συμπεριφορικό Δίκαιο και Οικονομικά, όμως είναι χρήσιμο πρώτα να γίνουν κατανοητά τα καθοριστικά χαρακτηριστικά του Δικαίου και της Οικονομίας. Είναι κατανοητό πως, αυτή η προσέγγιση για τον νόμο προβλέπει ότι οι νομικοί κανόνες αναλύονται και κατανοούνται καλύτερα υπό το πρίσμα των τυποποιημένων οικονομικών αρχών. Ο Gary Becker προσφέρει έναν τυπικό απολογισμό αυτών των αρχών: "Η ανθρώπινη συμπεριφορά μπορεί να θεωρηθεί ότι περιλαμβάνει συμμετέχοντες οι οποίοι μεγιστοποιούν τη χρησιμότητα/ωφελιμότητα τους, μέσα από ένα σταθερό σύνολο προτιμήσεων και συσσωρεύουν μία βέλτιστη ποσότητα πληροφοριών, καθώς και άλλες εισροές σε μια ποικιλία από αγορές." Το καθήκον του Δικαίου και της Οικονομίας είναι να καθορίσει τις συνέπειες μιας μεγιστοποίησης της ορθολογικής συμπεριφοράς των ατόμων εντός και εκτός αγορών, καθώς και των

νομικών συνεπειών της για τις αγορές και για άλλους θεσμούς. Παρόλο που ορισμένες από τις συγκεκριμένες εφαρμογές της οικονομικής προσέγγισης του Becker μπορεί να θεωρηθούν ως αμφισβητούμενες, αυτή η γενική προσέγγιση βασίζεται σε ένα ευρύ φάσμα εργασιών στην οικονομική ανάλυση του δικαίου.

Στο Συμπεριφορικό Δίκαιο και Οικονομικά, είναι προκαθορισμένο, ότι βασικός στόχος είναι να διερευνήσει τις συνέπειες της πραγματικής (όχι υποθετικής) ανθρώπινης συμπεριφοράς ως προς το νόμο. Πώς οι «πραγματικοί άνθρωποι» διαφέρουν από τους ανθρώπους *homo economicus*¹; Οι διαφορές υπογραμμίζονται μέσα από τρία σημαντικά όρια που αφορούν την ανθρώπινη συμπεριφορά, όρια τα οποία θέτουν υπό αμφισβήτηση τις κεντρικές ιδέες της μεγιστοποίησης της χρησιμότητας, των σταθερών προτιμήσεων, των ορθολογικών προσδοκιών και της βέλτιστης επεξεργασίας των πληροφοριών. Μπορεί να αναδειχθεί ότι οι άνθρωποι εμφανίζουν περιορισμένη ορθολογικότητα, περιορισμένη δύναμη θέλησης και περιορισμένη ιδιοτέλεια. Και τα τρία όρια είναι καλά τεκμηριωμένα στη βιβλιογραφία άλλων κοινωνικών επιστημών, αλλά είναι σχετικά ανεξερευνήτα στην οικονομία (κάτι που γίνεται προσπάθεια να αλλάξει). Κάθε ένα από αυτά τα όρια αντιπροσωπεύει έναν σημαντικό τρόπο με τον οποίο οι περισσότεροι άνθρωποι απομακρύνονται από το πρότυπο οικονομικό μοντέλο. Σε αυτό το στάδιο θεωρούμε ότι είναι καλύτερο να αντιληφθούμε κάθε όριο ως ξεχωριστό πρόβλημα μοντελοποίησης, παρόλο που αυτά τα τρία όρια μπορούν να συνδυαστούν μεταξύ τους.

Παρ' όλα αυτά, καθένα από τα τρία όρια δείχνει συστηματικές (και όχι τυχαίες ή αυθαίρετες) αποκλίσεις από τα συμβατικά οικονομικά μοντέλα και έτσι κάθε ένα από τα τρία όρια δημιουργεί υγιείς προβλέψεις και προτάσεις για το νόμο. Παρέχουν επίσης τα θεμέλια για νέα και ενίοτε αρκετά τυπικά μοντέλα συμπεριφοράς (Jolls, C. et al. 1998).

---

¹¹ Η έννοια του *homo economicus*, η οποία υποστηρίζει ότι οι άνθρωποι είναι όντα που δρουν ορθολογικά και λαμβάνουν αποφάσεις με βάση το στενό ατομικό τους συμφέρον, έχει κυριαρχήσει στην πολιτική και οικονομική σκέψη από τη δεκαετία του 1970. Όμως, ενώ η επιδίωξη του ατομικού συμφέροντος μπορεί να είναι επωφελής σε ορισμένες περιπτώσεις, δεν είναι ο μόνος, ούτε καν ο κύριος, οδηγός της ανθρώπινης συμπεριφοράς και δεν είναι ευνοϊκός οδηγός για την αντιμετώπιση των πιο πιεστικών παγκοσμίων προβλημάτων της εποχής μας.

Έτσι λοιπόν, όσον αφορά την ενσωμάτωση της έννοιας της περιορισμένης ορθολογικότητας πρέπει να σημειωθεί ότι ο «επαναστατικός» ισχυρισμός των Συμπεριφορικών Οικονομικών δεν είναι ότι η υπόθεση του ορθολογικού ατόμου αποτυγχάνει να περιγράψει τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι πρέπει να συμπεριφέρονται, αλλά μάλλον ότι η υπόθεση του ορθολογικού ατόμου δεν περιγράφει πώς συμπεριφέρονται οι άνθρωποι στην πραγματικότητα. Η μη ορθολογική συμπεριφορά θα κλείσει το χάσμα μεταξύ του τρόπου με τον οποίο οι άνθρωποι πρέπει να ενεργούν και του τρόπου με τον οποίο τελικά ενεργούν (Pi D., 2013).

Συμπερασματικά, παρόλο που η καθιερωμένη εκδοχή της Οικονομικής ανάλυσης του Δικαίου είναι ότι οι άνθρωποι έχουν ορθές πεποιθήσεις και κάνουν ορθολογικές επιλογές, σε περίπτωση που δεν ισχύει η συγκεκριμένη εκδοχή εξ ολοκλήρου σε τι θα άλλαζε αυτό την Οικονομική ανάλυση Δικαίου; Ο Richard Thaler σε συνεργασία με την Christine Jolls και τον Cass R. Sunstein έγραψαν το άρθρο με τίτλο: «Μια συμπεριφορική προσέγγιση στην Οικονομική ανάλυση του Δικαίου» το οποίο περιείχε ένα γλαφυρό παράδειγμα βασισμένο σε μια νέα πολιτική που είχε υιοθετηθεί από την κεντρική αστυνομική διεύθυνση του Σικάγου.

Παραδοσιακά, οι κλήσεις για παράνομη στάθμευση τοποθετούνταν στο παρμπρίζ των αυτοκινήτων, κάτω από τον υαλοκαθαριστήρα. Η νέα πολιτική ήταν να εκδίδονται κλήσεις τυπωμένες σε φωτεινό πορτοκαλί χαρτί, οι οποίες με ειδική ουσία επικολλούνταν στο παράθυρο του οδηγού, ώστε να φαίνονται αμέσως από τους διερχόμενους οδηγούς. Επισημάναμε ότι η πολιτική αυτή ήταν ευφύεστατη από συμπεριφορική σκοπιά, διότι θα μπορούσε να αυξήσει την αντιληπτή πιθανότητα επίδοσης κλήσης, αποθαρρύνοντας έτσι την παράνομη στάθμευση με σχεδόν μηδενικό κόστος.

Το παράδειγμα μπορεί να μη φαίνεται ούτε βαθυστόχαστο ούτε αμφιλεγόμενο, αλλά μέρος της παραδοσιακής σκέψης στην οικονομική ανάλυση του δικαίου είναι ότι οι άνθρωποι έχουν ορθές πεποιθήσεις, συμπεριλαμβανομένης της πιθανότητας να συλληφθούν ενόσω διαπράττουν κάποιο έγκλημα, καθώς και ότι βασίζονται τις αποφάσεις τους ως προς το αν θα διαπράξουν έγκλημα, από

παράνομη στάθμευση μέχρι ληστεία τράπεζας, υπολογίζοντας τα προσδοκώμενα κέρδη και ζημιές.

Αν υπήρχε η δυνατότητα να αλλάξουμε την αντιληπτή πιθανότητα επίδοσης κλήσης αλλάζοντας απλώς το χρώμα και το σημείο τοποθέτησής της, χωρίς μεταβολή στην πραγματική πιθανότητα της παράβασης, τότε ίσως θα μπορούσε να ισχύει το ίδιο και για πολύ πιο σοβαρά εγκλήματα. Η συγκεκριμένη σκέψη συνιστούσε καθαρή αίρεση (Thaler, R. H., 2015).

1.1.2. Homo economicus/Homo criminalis

Ο Homo economicus θεωρείται γέννημα του δόγματος της ελεύθερης ανταλλαγής των αγαθών, κατά τους A.Smith και D.Ricardo, κατά τους οποίους ο Homo economicus ήταν ο μετριοπαθής οικονομικός άνθρωπος, ο οποίος επιδίωκε απλά την εξασφάλιση της επιβιώσής του μέσα από την οικονομική δραστηριότητα.

Σήμερα ο Homo economicus χαρακτηρίζεται ως άνθρωπος χωρίς φύλο, ηλικία, πατρίδα, ως ένα άτομο κινούμενο μόνο από το προσωπικό του συμφέρον. Το πάθος και το κυνήγι του κέρδους τον χαρακτηρίζει και δεν καταλαβαίνει από ανθρώπινα αισθήματα, όπως η αγάπη, η φιλία, η φιλανθρωπία ή ακόμη η ζήλια, το μίσος ή ο θυμός, καθώς το μόνο που νιώθει είναι εγωισμός και απληστία. Είναι ικανός να προβαίνει σε εξαιρετικά σύνθετους οικονομικούς υπολογισμούς αστραπιαία και αλάθητα. Πρότυπο του Homo economicus υπήρξε αναμφίβολα μια καρικατούρα της εικόνας που οι οικονομολόγοι γενικά έχουν για τους ανθρώπους με την μορφή του Εμπενίξερ Σκρουτζ από τη Χριστουγεννιάτικη ιστορία του Κ. Ντίκενς το 1843.

Διατυπώνονται, ωστόσο, κάποιες επιφυλάξεις που στηρίζονται στην παρατήρηση ότι οι εικόνες του «οικονομικού ανθρώπου» και ο Homo economicus δεν ταυτίζονται απόλυτα, καθώς οι «οικονομικοί άνθρωποι» δεν είναι στο έπακρο εγωιστές αφού σκέπτονται και τους συνανθρώπους τους (Harford, T., 2009).

Από τις σημαντικότερες διαπιστώσεις μιας απλής κοινωνικής παρατήρησης αποτελεί η σκέψη, ότι το κοινωνικό προφίλ του οικονομικού ανθρώπου, όπως προαναφέρθηκε, ελάχιστα διαφέρει από εκείνο του εγκληματία ανθρώπου.

Μόλις μια γραμμή φαίνεται να χωρίζει το προφίλ του Homo Economicus από το προφίλ του Homo criminalis.

Θα πρέπει να αποσαφηνιστεί ότι η οικονομική δραστηριότητα και η επιδίωξη κέρδους σε κάθε οικονομική συναλλαγή είναι καθόλα κοινωνικά αναγκαία, αποδεκτή και νόμιμη, όπως και ότι η εγκληματική δραστηριότητα από την άλλη μεριά αποτελεί μια παντελώς κοινωνικά απαράδεκτη και αντίθετη στο νόμο κοινωνική δράση. Εάν ο «οικονομικός άνθρωπος» θα πάρει την κρίσιμη απόφαση ώστε να τελέσει έγκλημα και να ταυτιστεί έτσι με τον εγκληματία άνθρωπο ή όχι, θα εξαρτηθεί από τη λειτουργία ή τη μη λειτουργία των κοινωνικών αναστολών στην προσωπικότητα του (Αλεξιάδης, Σ., 2010).

1.2 Συμπεριφορικά Οικονομικά

Τα συμπεριφορικά οικονομικά διαφέρουν από τα καθαρά οικονομικά. Το μυαλό και το σώμα του κάθε ανθρώπου είναι ικανό να πραγματοποιήσει απίστευτες πράξεις. Μπορεί να δει μία μπάλα που την έχει πετάξει κάποιος από απόσταση και να υπολογίσει την πορεία της και το που θα προσκρούσει με αποτέλεσμα να κουνήσει το σώμα και τα χέρια του για να την πιάσει. Μπορεί να μάθει νέες γλώσσες με ευκολία, ειδικά τα νέα παιδιά. Μπορεί να αναγνωρίσει χιλιάδες πρόσωπα χωρίς να τα μπερδέψει. Μπορεί να παράγει μουσική, λογοτεχνία, τεχνολογία και τέχνη- και η λίστα συνεχίζεται. Εντός του τομέα της επιστήμης, αυτές οι υποθέσεις σχετικά με την ικανότητα του ανθρώπου να διαθέτει την τέλεια λογική βρήκε τον δρόμο της στην οικονομική επιστήμη. Στα οικονομικά, η πιο βασική ιδέα, ονομάζεται ορθολογισμός, η οποία παρέχεται ως η θεμελιώδη αρχή στις οικονομικές θεωρίες, προβλέψεις και συμβουλές.

Από αυτή την άποψη όλοι πιστεύουν στον ανθρώπινο ορθολογισμό και κατ' επέκταση είναι γνωστές οι βασικές πεποιθήσεις για την ανθρώπινη φύση στις οποίες έχουν βασιστεί τα οικονομικά. Στα οικονομικά το ορθολογικό οικονομικό μοντέλο βασίζεται στην απλή και πειστική ιδέα ότι οι άνθρωποι μπορούν να κάνουν σωστές επιλογές και να λαμβάνουν τις σωστές αποφάσεις για τον εαυτό τους.

Στην πραγματικότητα όμως, ο ανθρώπινος ορθολογισμός απέχει από την τελειότητα. Είναι σημαντικό για κάθε άνθρωπο να καταλάβει σε ποια σημεία απέχει από το ιδανικό για να καταλάβει πλήρως τον εαυτό του και αυτό θα είχε ιδιαίτερα πρακτικά πλεονεκτήματα. Η κατανόηση του ανορθολογισμού είναι σημαντική στις καθημερινές πράξεις και αποφάσεις ενός ατόμου, έτσι ώστε να γίνει κατανοητό το πώς διαμορφώνεται το περιβάλλον γύρω του και ποιες είναι οι επιλογές που του παρουσιάζονται.

Επίσης είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι οι άνθρωποι μέσα από τις πράξεις τους τείνουν να είναι πολλές φορές προβλέψιμα ανορθολογικοί, καθώς πράττουν ανορθολογικά ξανά και ξανά. Το να κατανοήσει κάποιος ότι επανειλημμένες φορές πράττει με ανορθολογισμό είτε ως καταναλωτής, είτε ως επιχειρηματίας, είτε ως απλός πολίτης, είναι η αρχή για να υπάρξει βελτίωση στην λήψη αποφάσεων και να αλλάξει ο τρόπος που ζούμε προς το καλύτερο.

Εξαιτίας των παραπάνω εμφανίζεται το πρόβλημα μεταξύ των παραδοσιακών οικονομικών και των συμπεριφορικών οικονομικών. Στα παραδοσιακά οικονομικά, η υπόθεση ότι όλοι οι άνθρωποι είναι ορθολογικοί προϋποθέτει ότι στην καθημερινή ζωή οι άνθρωποι υπολογίζουν την αξία όλων των επιλογών που έχουν στην διάθεση τους και στην συνέχεια ακολουθούν την επιλογή που είναι η καλύτερη δυνατή για τους ίδιους. Αν κάποιος επιλέξει όμως κάτι το οποίο είναι ανορθολογικό; Η απάντηση στα παραδοσιακά οικονομικά είναι ότι η αγοραστική δύναμη θα μας επηρεάσει και θα μας βοηθήσει να επανέλθουμε γρήγορα στο μονοπάτι της ηθικής και του ορθολογισμού. Είναι δεδομένο όμως ότι οι άνθρωποι είναι πολύ λιγότερο ορθολογικοί απ' ό,τι συμπεραίνει η οικονομική θεωρία. Ακόμα περισσότερο, αυτές οι ανορθολογικές συμπεριφορές δεν είναι ούτε τυχαίες ούτε ανούσιες, κάτι το οποίο προσπαθούν να εξηγήσουν τα συμπεριφορικά οικονομικά. Αυτή η αντίληψη έχει να κάνει περισσότερο με τις επιθυμίες του καθενός - το πώς θέλουμε να φαινόμαστε- απ' ό,τι είμαστε στην πραγματικότητα. Οι επιλογές των ανθρώπων βασίζονται σε επιρροές όπως τα συναισθήματα, η σχετικότητα, οι κοινωνικές νόρμες κ.α. , και ενώ αυτές ασκούν επιρροή στην συμπεριφορά, η φυσική τάση του ανθρώπου είναι να τις υποτιμάει ή να τις αγνοεί. Αυτές οι επιρροές έχουν μια επίδραση στους

ανθρώπους που τους κάνει να έχουν έλλειψη γνώσης, πράξης ή να είναι αναποφάσιστοι.

Τέλος οι οπτικές ψευδαισθήσεις είναι επεξηγηματικές για τον λόγο που κάποιος πράττει ανορθολογικά. Πολλές φορές οι άνθρωποι εμπίπτουν στις 'ψευδαισθήσεις απόφασης' που τους δείχνει το μυαλό τους. Ο λόγος είναι ότι η οπτική των ανθρώπων και το περιβάλλον που λαμβάνουν μία απόφαση φιλτράρεται από τα μάτια, τα αυτιά, τις αισθήσεις της οσμής και του αγγίγματος και το πιο σημαντικό από τον εγκέφαλο. Από την στιγμή που κάποιος κατανοεί και αφομοιώνει τις πληροφορίες που του δίνονται, δεν είναι απαραίτητο ότι θα υπάρξει αληθινή αντανάκλαση της πραγματικότητας.

Αντ' αυτού, είναι η αναπαράσταση του ανθρώπου για την πραγματικότητα και αυτή είναι η εισχώρηση του δεδομένου που βασίζει κάποιος την απόφαση του. Στην ουσία οι άνθρωποι περιορίζονται στα φυσικά εργαλεία που τους έχουν δοθεί και στον φυσικό τρόπο με τον οποίο λαμβάνουν αποφάσεις ο οποίος είναι περιορισμένος εξαιτίας της ποιότητας και της ακρίβειας αυτών των εργαλείων (Ariely D., 2009).

1.3 Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου

Η Οικονομική ανάλυση του Δικαίου είναι η εφαρμογή της οικονομικής θεωρίας, συγκεκριμένα της μικροοικονομικής θεωρίας, στην ανάλυση του δικαίου που ξεκίνησε κυρίως με τους μελετητές της Σχολής Οικονομικών του Σικάγου. Οι οικονομικές έννοιες χρησιμοποιούνται για να εξηγήσουν τις επιδράσεις των νόμων, να εκτιμήσουν ποιοι νομικοί κανόνες είναι οικονομικά αποδοτικοί και να προβλέψουν ποιους νομικούς κανόνες θα γνωστοποιήσουν.

Για την οικονομική ανάλυση του δικαίου, το δίκαιο είναι ένας ειρηνικός τρόπος διευθέτησης των διαφορών. Επιπλέον, το δίκαιο επιχειρεί να επιτύχει μία σειρά στόχων που αποφασίζονται μέσω της δημοκρατικής διαδικασίας (π.χ. καταπολέμηση του εγκλήματος). Η οικονομική ανάλυση του δικαίου προτείνει τους ενδεικνυόμενους κανόνες δικαίου (που μπορούν να επιτύχουν το επιθυμητό αποτέλεσμα με το μικρότερο κόστος) και μελετά τις συνέπειες σ' έναν

κόσμο όπου οι ορθολογικοί άνθρωποι προσαρμόζουν τις πράξεις τους στους κανόνες δικαίου (Α. Χατζής, 2006).

Όσον αφορά την ιστορία και το πώς ξεκίνησε ως επιστήμη η Οικονομική ανάλυση Δικαίου, ήδη από τον 18^ο αιώνα, ο Adam Smith είχε συζητήσει για τις οικονομικές επιπτώσεις της μερκαντιλιστικής² νομοθεσίας. Ωστόσο, η εφαρμογή οικονομικών στοιχείων για την ανάλυση του νόμου που ρυθμίζει τις μη αγοραίες συμπεριφορές είναι σχετικά νέα. Ως σημείο εκκίνησης της Οικονομικής ανάλυσης δικαίου θεωρήθηκε το 1961 όπου δημοσιεύθηκαν δύο πρωτοποριακά άρθρα:

1. Ronald Coase: Το πρόβλημα του κοινωνικού κόστους (1960)
2. Guido Calabresi: Ορισμένες σκέψεις για την κατανομή των κινδύνων και το νόμο των αδικοπραξιών (1961)

Επίσης πολύ σημαντική ήταν η συμβολή του καθηγητή Aaron Director, που θεωρείται ότι η σύζευξη μεταξύ Δικαίου και Οικονομίας σε ακαδημαϊκό επίπεδο ήταν δική του. Δίδασκε Δίκαιο του ανταγωνισμού στη Νομική σχολή του Πανεπιστημίου του Chicago μαζί με τον Edward Levi. Το 1958 ίδρυσε το επιστημονικό περιοδικό «Journal of Law and Economics», το οποίο επιμελήθηκε μαζί με τον γνωστό ήδη τότε οικονομολόγο Ronald Coase.

Η οικονομική ανάλυση δικαίου ως διεπιστημονική προσέγγιση με συγκεκριμένους στόχους και μεθοδολογία εμφανίστηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1970 και ιδρυτική μορφή υπήρξε ο Richard Posner (Α. Τσαούση, 2016).

Η επιτυχία της νέας προσέγγισης στη μελέτη των θεσμών αναγνωρίστηκε με την απονομή εννέα βραβείων Νόμπελ σε αντίστοιχους θεράποντες της (Ronald Coase, Gary Becker, James Buchanan, Douglass North, Vernon Smith, Elinor Ostrom, Oliver Williamson, Oliver Hart και Bengt Holmstrom).

- ο Ο Ronald Coase τιμήθηκε με το Βραβείο Νόμπελ Οικονομικών επιστημών το 1991 για την ανακάλυψη και εξήγηση της σημαντικότητας

---

² Με τον όρο Εμποροκρατία, ή Εμποροκρατισμός, ή Εμποροκρατικό σύστημα, ή ακόμα και Μερκαντιλισμός εκ του αγγλικού διεθνούς σήμερα όρου "Mercantilism" χαρακτηρίζεται γενικά οικονομικό σύστημα που πολλές φορές φέρεται να ταυτίζει τον πλούτο με το χρήμα. Σε γενική όμως αποδοχή το σύστημα αυτό πρεσβεύει ότι μόνο με κυβερνητικές ρυθμίσεις εθνικιστικού χαρακτήρα μπορεί να εξασφαλιστεί η οικονομική ευημερία του κράτους.

των εξόδων συναλλαγών και των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας στη δομή και τη λειτουργία της οικονομίας. Ο Coase είναι μία κεντρική φιγούρα στην εξέλιξη του τομέα της Οικονομικής ανάλυσης Δικαίου.

- Ο Gary Becker τιμήθηκε με το Βραβείο Νόμπελ Οικονομικών επιστημών το 1992 για την επέκταση του πλαισίου της μικροοικονομικής ανάλυσης σε μία ευρεία κλίμακα ανθρώπινων συμπεριφορών και αλληλεπιδράσεων, συμπεριλαμβανομένης και της μη αγοραίας συμπεριφοράς. Είναι γνωστός για το ότι υποστηρίζει το επιχείρημα ότι διαφορετικά είδη ανθρώπινων συμπεριφορών μπορούν να θεωρηθούν ως ορθολογικές συμπεριφορές με αποτέλεσμα να μεγιστοποιούν την ευημερία.
- Ο James Buchanan βραβεύτηκε το 1986 με το Νόμπελ Οικονομικών επιστημών όσον αφορά τα συνταγματικά οικονομικά.
- Ο Douglass North βραβεύτηκε το 1993 με το Νόμπελ Οικονομικών επιστημών όσον αφορά το εμπράγματο δίκαιο και τις θεσμικές προϋποθέσεις για την οικονομική ανάπτυξη.
- Ο Vernon Smith βραβεύτηκε το 1993 με το Νόμπελ Οικονομικών επιστημών όσον αφορά τις εμπειρικές έρευνες και τα πειράματα (Α. Τσαούση, 2016).

Ο Richard H. Thaler τιμήθηκε με το Βραβείο Νόμπελ Οικονομικών επιστημών το 2017 για το ότι κατάφερε να χτίσει μία γέφυρα μεταξύ των οικονομικών και ψυχολογικών αναλύσεων στη λήψη ατομικών αποφάσεων. Ο Adam Smith (1723-1790) θεωρείται πατέρας της οικονομίας ο οποίος διατύπωσε τη βασική έννοια της προσφοράς και της ζήτησης που διέπει τον μηχανισμό της ελεύθερης αγοράς, δηλαδή το αόρατο χέρι της αγοράς ως τον αποτελεσματικότερο τρόπο κατανομής των πόρων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

2.1 Ορθολογική Ανάλυση του Εγκλήματος

Το πεδίο σπουδών που είναι γνωστό ως η οικονομία του εγκλήματος γενικά θεωρείται ότι ξεκίνησε με το άρθρο του βραβευμένου με νόμπελ Gary Becker, το οποίο άσκησε μεγάλη επίδραση και δημοσιεύτηκε το 1968. Η πολιτική για την καταπολέμηση της εγκληματικότητας είναι ένα από τα "μεγάλα" κοινωνικά ζητήματα της κοινωνίας, τα οποία συζητούνται ευρέως στα μέσα ενημέρωσης από τους πολιτικούς και τα ενδιαφερόμενα άτομα, καθώς συχνά η οικονομική προσέγγιση της εγκληματικότητας τίθεται στην πρώτη γραμμή της συζήτησης. Μπορεί να σκεφτείτε να ρωτήσετε έναν οικονομολόγο για το ποσοστό ανεργίας ή το ποσοστό πληθωρισμού ή για την ισορροπία του διεθνούς εμπορίου, αλλά θα ζητούσατε από έναν οικονομολόγο να εκφράσει μια επαγγελματική γνώμη για τη θανατική ποινή, τη φυλετική εικόνα ή τον εθισμό στα ναρκωτικά; Παρόλο που πολλά από τα θεωρητικά οικονομικά μοντέλα του εγκλήματος είναι αρκετά τεχνικά, υπάρχει πάντα ένας διαισθητικός πυρήνας που μπορεί να διαμορφωθεί και να παρουσιαστεί με προσπελάσιμο τρόπο.

Όσον αφορά την οικονομική προσέγγιση του εγκλήματος, υπάρχουν τρεις θεμελιώδεις έννοιες που γενικά διαχωρίζουν την οικονομική λογική από άλλες προσεγγίσεις. Το πρώτο, είναι ότι απαιτούνται δαπανηρές πηγές για την αποτροπή του εγκλήματος και το βέλτιστο ποσό εγκληματικότητας από κοινωνική άποψη είναι πολύ πιθανό να είναι θετικό. Οι οικονομολόγοι γενικά δεν θεωρούν ότι το έγκλημα είναι κάτι, χωρίς το οποίο ο κόσμος θα μπορούσε να ήταν καλύτερος. Είναι κατανοητό ότι δεν θα ήταν τεχνικά εφικτό να εξαλειφθεί κάθε εγκληματική ενέργεια και, ακόμη πιο σημαντικό, δεν θα ήταν επιθυμητό το να γίνει κάτι τέτοιο λόγω του σημαντικού κόστους των πόρων που συνδέεται με την πρόληψη και την αποτροπή του εγκλήματος.

Η οικονομία συχνά περιγράφεται ως η μελέτη της σωστής κατανομής των σπάνιων πόρων και το έγκλημα είναι ένα από τα πολλά κοινωνικά προβλήματα προς τα οποία αφιερώνουμε τους περιορισμένους πόρους μας. Τα

βασικά οικονομικά ζητήματα που αφορούν το κόστος μείωσης του εγκλήματος επικεντρώνονται στο ύψος των πόρων που πρέπει να διατεθούν για την καταπολέμηση του εγκλήματος και τον τρόπο κατανομής των πόρων αυτών στους διάφορους κλάδους του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης, όπως η αστυνομία, τα δικαστήρια και οι φυλακές.

Η αντιστάθμιση αυτών των δαπανών είναι τα οφέλη της πολιτικής για την καταπολέμηση της εγκληματικότητας όσον αφορά τα μειωμένα ποσοστά εγκληματικότητας. Το βασικό ζήτημα είναι κατά πόσον η εγκληματικότητα μειώνεται επειδή τα άτομα που διαπράττουν εγκληματικές πράξεις συλλαμβάνονται, καταδικάζονται και τιμωρούνται, ή επίσης επειδή οι δυνητικοί εγκληματίες αποτρέπονται από την εκτέλεση εγκληματικών πράξεων. Αυτό οδηγεί στη δεύτερη έννοια. Οι οικονομολόγοι υποθέτουν συνήθως ότι οι εγκληματίες είναι ορθολογικοί, με την έννοια ότι ζυγίζουν τα κόστη και τα οφέλη των πράξεών τους και ότι το έγκλημα μπορεί να αποθαρρυνθεί από πολιτικές που χειρίζονται τις πιθανότητες σύλληψης και πεποίθησης και καθορίζουν τη σοβαρότητα της τιμωρίας.

Ενώ οι δύο πρώτες έννοιες αποτελούν τον πυρήνα της οικονομικής προσέγγισης του εγκλήματος (δηλαδή η ορθολογική ανάλυση του εγκλήματος θεωρεί τόσο το κόστος των πόρων όσο και τα οφέλη αποτροπής των πολιτικών κατά των εγκλημάτων), η τρίτη έννοια είναι πιο αφηρημένη και αμφιλεγόμενη. Εάν οι ίδιοι εγκληματίες επωφελούνται από τη διάπραξη εγκληματικών πράξεων, αυτές οι παροχές μπορούν να θεωρηθούν ως κοινωνικό πλεονέκτημα του εγκλήματος. Με άλλα λόγια, εάν σταθμίσουμε το όφελος ενός εγκληματία ενάντια στο κόστος ενός θύματος για ένα συγκεκριμένο έγκλημα και το όφελος υπερβαίνει το κόστος, ένας οικονομολόγος μπορεί να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι το έγκλημα είναι, καθαρά, επωφελές για την κοινωνία. Αυτή η έννοια είναι τόσο αλλόκοτη για τους περισσότερους ανθρώπους που θα μπορούσε να παρέχει μια εξαιρετική αφετηρία για μια λεπτομερή συζήτηση της οικονομικής προσέγγισης στο έγκλημα (Winter H., 2008).

Η υπόθεση του ορθολογισμού ισχύει όχι μόνο στους εγκληματίες κατά την οικονομική ανάλυση του εγκλήματος αλλά και σε όλους όσους περιλαμβάνει

αυτή η ανάλυση. Οι δικαστές, οι αστυνομικοί, οι νομοθέτες και τα δυνητικά θύματα είναι όλοι, όπως οι εγκληματίες, ορθολογικά άτομα τα οποία ακολουθούν τον δικό τους σκοπό όσο καλύτερα μπορούν. Στην οικονομική θεωρία δεν δίνεται κάποιος βάσιμος λόγος στο να θεωρηθεί ότι οι εγκληματίες είναι λιγότερο ορθολογικοί από τους δικαστές, ή ότι οι δικαστές είναι λιγότερο ιδιοτελής από τους εγκληματίες (Becker, G. 1995).

2.1.1 Εγκληματογόνοι παράγοντες

Έχουν πραγματοποιηθεί πολλές επιστημονικές έρευνες, ειδικά από τους εγκληματολόγους, έτσι ώστε να συνθέσουν στοιχεία λογικών και μη λογικών παραμέτρων σκιαγράφησης των εγκληματιών και ερμηνείας των εγκλημάτων. Σε κάποιες περιπτώσεις ψυχολόγοι μπόρεσαν να βοηθήσουν τις αστυνομικές αρχές αναλύοντας τις επαναλαμβανόμενες μορφές συγκεκριμένων εγκλημάτων ή συμβουλεύοντας τους αστυνομικούς για το τι ενδείξεις μπορούν να συλλέξουν από συγκεκριμένες μορφές εγκλημάτων σε σχέση με την προσωπικότητα του δράστη. Έτσι, θεωρείται ότι πρόκειται για «μια επιστημονική προσπάθεια για την παροχή στους αστυνομικούς ερευνητές συγκεκριμένων πληροφοριών σε σχέση με τον τύπο του ατόμου που ενδέχεται να έχει διαπράξει ένα συγκεκριμένο έγκλημα» μια αξιολόγηση των κοινωνικών και ψυχολογικών χαρακτηριστικών του δράστη.

Στην πραγματικότητα, ένα προφίλ πρέπει να περιλαμβάνει βασικές και έγκυρες πληροφορίες σε σχέση με κοινωνικές και ψυχολογικές μεταβλητές της προσωπικότητας του δράστη, συμπεριλαμβανομένων της φυλής του δράστη, της ηλικίας, της επαγγελματικής του κατάστασης, της θρησκείας, της οικογενειακής του κατάστασης και του επιπέδου μόρφωσης του. Αυτές οι πληροφορίες θα βοηθήσουν την αστυνομία να περιορίσει το φάσμα υπόπτων με άμεσο αποτέλεσμα στο χρόνο που οι αρχές θα δαπανήσουν για την επίλυση του εγκλήματος (Ρώτα, Μ. 2014).

Πολλοί συγγραφείς διακρίνουν τους παράγοντες του εγκλήματος σε βιολογικούς και κοινωνικούς. Αυτή είναι μια διάκριση που είναι ιδιαίτερα δύσκολο να διαπιστωθεί στην πράξη, καθώς οργανικά στοιχεία του ατόμου όπως η σωματική διάπλαση και ρώμη, πνευματικά όπως η ευφυΐα, ψυχολογικά

όπως η φιλοχρηματία, η φυγοπονία κ.ά., δεν υπάρχει σήμερα αμφιβολία, ότι διαμορφώνονται ανάλογα με την επίδραση των στοιχείων και συνθηκών του κοινωνικού περιβάλλοντος μέσα στο οποίο διαπλάθεται το άτομο.

Έτσι, θα ήταν ωφέλιμο να χρησιμοποιηθούν συνδυαστικά οι βιολογικοί και οι κοινωνικοί παράγοντες και όχι ξεχωριστά. Υπάρχουν βέβαια και τα εγκλήματα που δεν επιδέχονται ερμηνευτική προσέγγιση, καθώς δεν προϋποθέτουν κατ' ανάγκη την ύπαρξη αιτιών και παραγόντων για την διάπραξη ενός εγκλήματος. Είναι ιδιαίτερα σημαντική η πολύ-παραγοντική προσέγγιση του προβλήματος του εγκλήματος, καθώς κάθε άνθρωπος είναι ικανός να διαπράξει έγκλημα.

Σε μια από τις πιο σημαντικές μελέτες του προβλήματος της εγκληματικότητας διατυπώθηκε ότι το κάθε έγκλημα είναι μία αντίδραση σε μια συγκεκριμένη κατάσταση ενός ατόμου με απεριόριστα περίπλοκη ψυχολογική και συναισθηματική συγκρότηση, που υπόκειται σε απεριόριστα περίπλοκες εξωτερικές πιέσεις (Αλεξιάδης, Σ., 2011). Κάποιοι όμως απ' αυτούς τους απεριόριστα στρεσογόνους και επιβαρυντικούς παράγοντες μπορούν να προβλεφθούν και να μελετηθούν.

2.1.2 Οικονομικά κίνητρα εγκληματικής συμπεριφοράς

Το έγκλημα αποτελεί κοινωνική δραστηριότητα στο πλαίσιο συγκεκριμένης κοινωνικής οργάνωσης. Η κατάληξη σ' αυτό προϋποθέτει ότι ο δράστης του διαθέτει μια «εγκληματική προσωπικότητα», δηλαδή μια προσωπικότητα επηρεασμένη από εγκληματογόνους παράγοντες, όπως έχουν αναφερθεί στο παραπάνω υποκεφάλαιο. Το άτομο που διαθέτει μια τέτοια προσωπικότητα δεν περνά σε τέλεση εγκλήματος άκριτα αλλά ακολουθώντας μια δική του συγκεκριμένη λογική.

Το έγκλημα είναι μία λογική ανθρώπινη ενέργεια. Το έγκλημα, με όποια μορφή κι αν εμφανίζεται, αποφασίζεται από το υποκείμενο του κατά την ίδια περίπου λογική διαδικασία με την οποία αποφασίζεται και οποιαδήποτε άλλη ανθρώπινη κοινωνική δραστηριότητα. Στη διαδικασία αυτή, δηλαδή στη διαδικασία της λήψης της απόφασης για κατάληξη σε εγκληματική

δραστηριότητα (ένα ή περισσότερα εγκλήματα –αυτής ή άλλης κατηγορίας ή είδους εγκλήματος- με μία ή με περισσότερες πράξεις –στον ίδιο ή σε άλλο χρόνο- κατ’ αυτού ή κατά άλλου θύματος κ.λπ.) παίζουν αποφασιστικό ρόλο μια σειρά από παράγοντες, οι οποίοι επιδρούν σε μικρότερο ή σε μεγαλύτερο βαθμό ο καθένας, με λιγότερο ή με περισσότερη δύναμη ο καθένας.

Ο υποψήφιος δράστης αξιολογεί κατά περίπτωση τους παράγοντες αυτούς και αποφασίζει αν θα προχωρήσει ή όχι σε συγκεκριμένη εγκληματική δραστηριότητα, κάτω από ποιες συνθήκες, με ποια μέσα, μέχρι ποιο βαθμό κ.λπ. Οι πιο σημαντικοί τέτοιοι παράγοντες, που πρέπει να σημειωθεί ότι δεν επηρεάζουν κατά τον ίδιο τρόπο όλους τους ανθρώπους, είναι οι παρακάτω:

1. Τα κίνητρα που ωθούν το άτομο σε λήψη της απόφασης για διάπραξη συγκεκριμένου εγκλήματος.
2. Οι προσφερόμενες ευκαιρίες προς τέλεση του σχεδιαζόμενου εγκλήματος.
3. Το αναμενόμενο από την εγκληματική δραστηριότητα όφελος για τον δράστη του σχεδιαζόμενου εγκλήματος.
4. Τα αντικίνητρα, τα οποία συγκρατούν ή αποτρέπουν το άτομο από τη λήψη της απόφασης για τέλεση συγκεκριμένου εγκλήματος.

2.1.3 Ανάλυση λήψης εγκληματικής απόφασης

Αρχικά, τα κίνητρα αξιοποιούνται από τον άνθρωπο καθημερινά στη ζωή του και υπάρχουν πίσω από κάθε ενέργειά του. Διακρίνονται σε εσωτερικά και εξωτερικά ή σε έμφυτα και επίκτητα και από μία άλλη άποψη διακρίνονται σε οικονομικά, κοινωνικά και ηθικά. Τα κίνητρα διαμορφώνουν σε μεγάλο βαθμό τις κοινωνικές σχέσεις και την κοινωνική ζωή. Επίσης, η οικονομική δραστηριότητα αποτελεί το σημαντικότερο τμήμα της όλης κοινωνικής δραστηριότητας των ατόμων/κοινωνιών. Στο χώρο της διαμορφώνεται ένας μεγάλος αριθμός οικονομικών κινήτρων, με κοινό πυρήνα την επιδίωξη οικονομικού οφέλους και προσόδων. Η προσφυγή σε κίνητρα ήταν εύλογο να ρυθμίζεται μέσα από κανόνες δικαίου. Στο Ελληνικό Ποινικό Δίκαιο τα κίνητρα του εγκλήματος δεν αντιμετωπίζονται ενιαία. Στο γενικό μέρος του Ελληνικού Ποινικού Κώδικα, με το Νόμο υπ. Αριθ. 1942/17-8-1950 «Περί

Κυρώσεως του Ποινικού Κώδικος», τα κίνητρα του εγκλήματος αξιολογούνται βασικά ως μέτρο για την δικαστική επιμέτρηση της ποινής.

Έπειτα όσον αφορά τις ευκαιρίες είναι γνωστό πως σε οποιαδήποτε κοινωνική δραστηριότητα δεν είναι σκόπιμο να επιχειρηθεί, αν δεν βρεθεί η κατάλληλη ευκαιρία προς διενέργειά της. Αυτό είναι αυτονόητο και τηρείται από οποιονδήποτε υποψήφιο δράστη εγκληματικής ενέργειας που επιδεικνύει στοιχειώδη προσοχή. Υποστηρίζεται μάλιστα, ότι οι δράστες εγκλημάτων ανταποκρίνονται στις ευκαιρίες (κόστος και κέρδη) που τους παρουσιάζονται κατά τις νόμιμες ή παράνομες δραστηριότητες τους, περίπου κατά τον ίδιο τρόπο που ανταποκρίνονται τα άτομα που επιδίδονται σε εντελώς νόμιμες δραστηριότητες. Στην επιλογή της καταλληλότερης ευκαιρίας κρίσιμα στοιχεία αποτελούν ο στόχος του εγκλήματος, ο χρόνος της δράσης, η μέθοδος που προσφέρεται για την συγκεκριμένη πράξη.

Η ευκαιρία διάπραξης του εγκλήματος αυξάνει την εγκληματικότητα. Η εξαφάνιση ή η εκμηδένιση των ευκαιριών τέλεσης εγκλήματος με την καλύτερη επιτήρηση των χώρων, των καταστημάτων, των σπιτιών, με την αύξηση των πιθανοτήτων σύλληψης των δραστών, με την αύξηση των δυσχερειών και των εμποδίων (λ.χ. θωρακισμένες πόρτες, καγκελόφραχτα παράθυρα, αυξημένη επιτήρηση από τους γείτονες κ.λπ.) θα επιφέρει την μείωση της εγκληματικότητας. Άλλωστε, η εκμηδένιση των ευκαιριών διάπραξης εγκλημάτων συνιστά τον βασικό στόχο της ασφάλειας και του ελέγχου του εγκλήματος, με αποτέλεσμα τα διάφορα αυτά εμπόδια να δυσχεραίνουν τη διάπραξη εγκλημάτων και με αυτό τον τρόπο να συμβάλλουν στην πρόληψη και αποτροπή διάπραξης εγκλημάτων. Συμπερασματικά, αν σε ένα άτομο συντρέχουν κίνητρα που το ωθούν προς διάπραξη ενός συγκεκριμένου εγκλήματος, η εμφάνιση κατάλληλης ευκαιρίας ή ευκαιριών για τη διάπραξη εγκλήματος θα παίξει αποφασιστικό ρόλο στη λήψη της απόφασης να προχωρήσει στην υλοποίηση του. Ακριβώς όπως η μη εμφάνιση κατάλληλης ευκαιρίας ή ευκαιριών θα το συγκρατήσει (αν όχι οριστικά τουλάχιστον προσωρινά) από τη λήψη της απόφασης για τη διάπραξη εγκλήματος.

Όσον αφορά το προσδοκώμενο από την τέλεση του εγκλήματος όφελος είναι οτιδήποτε προσδοκά να αποκομίσει ο δράστης από την τέλεση του εγκλήματος. Το όφελος είναι σημαντικό στοιχείο του εγκλήματος, δεδομένου ότι στο σύνολο σχεδόν των εγκλημάτων, αν δεν υπάρχει προσδοκία οφέλους, ο υποψήφιος δράστης δεν θα προχωρήσει στην απόφαση για τη διάπραξη εγκλήματος. Από μία παραπλήσια άποψη, από το ύψος του (επιδιωκόμενου ή προσδοκώμενου) οφέλους θα εξαρτηθεί -κατά κανόνα- το είδος του εγκλήματος το οποίο ο υποψήφιος δράστης θα αποφασίσει τελικά να διαπράξει. Το επιδιωκόμενο από την πράξη όφελος του δράστη προσδιορίζεται κατ' αρχήν από τον στόχο της ενέργειας του, γι' αυτό και εμφανίζει διάφορο περιεχόμενο ανάλογα με το σχεδιαζόμενο έγκλημα. Ειδικότερα, το όφελος από το έγκλημα μπορεί να είναι:

- i. Όφελος υλικό ή περιουσιακού χαρακτήρα (περιουσιακά ωφελήματα, εγκλήματα εκβίασης, λύτρα, ο δράστης ενεργεί από κερδοσκοπία)
- ii. Άλλο υλικό όφελος (δέχεται δώρα ή άλλα ωφελήματα, δωροδοκία)
- iii. Όφελος ηθικό (όχι υλικό) στην περίπτωση που ο δράστης θέλει να βλάψει το θύμα από μίσος, αντεκδίκηση, κακοβουλία κ.λπ., γεγονός που του προξενεί ηθική ικανοποίηση
- iv. Όφελος κοινωνικό, όπως στην περίπτωση κατά την οποία ο δράστης διαπράττει το έγκλημα με σκοπό να διευκολύνει την άμεση συντήρηση, την κίνηση ή την κοινωνική πρόοδο του ίδιου ή άλλου.

Το εκ του εγκλήματος όφελος, το οποίο ο υποψήφιος δράστης αναμένει να αποκτήσει κατά το στάδιο της απόφασης τέλεσης ή μη της εγκληματικής ενέργειας είναι προφανώς όφελος κατ' εκτίμηση του υποψήφιου δράστη. Δεν αποκλείεται να αποδειχθεί μετά την τέλεση του εγκλήματος ότι το προσδοκώμενο όφελος ήταν είτε μηδενικό, είτε ανέλπιστα πολλαπλάσιο του αναμενόμενου. Στην πραγματικότητα από το ύψος του οφέλους εξαρτάται ο χαρακτηρισμός του εγκλήματος ως ελαφρού ή σοβαρού πλημμελήματος ή ως κακουργήματος. Η απόφαση για την τέλεση του εγκλήματος θα εξαρτηθεί από τους υπολογισμούς που έχει κάνει ο δράστης κατά την προετοιμασία του εγκλήματος και από την προσδοκία του για μεγάλο ύψος του οφέλους που θα αποκομίσει από αυτό.

Το αναμενόμενο όφελος (EU: Expected Utility) κατά τον Carroll (Committing a crime, σ. 53,54), προσδιορίζεται από τη διαφορά του αναμενόμενου κέρδους μείον την αναμενόμενη ζημία, κατά τον τύπο:

$$EU = p(S) \times G - p(F) \times L, \text{ όπου}$$

- EU είναι το αναμενόμενο όφελος από το συγκεκριμένο έγκλημα
- $p(S)$ είναι η πιθανότητα (p : probability) επιτυχούς διάπραξης του εγκλήματος (S : succeeding)
- G είναι τα αποκτήματα (g : gain) από το έγκλημα π.χ. χρήματα
- $p(F)$ είναι η πιθανότητα αποτυχούς έκβασης του εγκλήματος (f : failure)
- L είναι η απώλεια (l : loss) σε περίπτωση μη επιτυχούς έκβασης του εγκλήματος π.χ. σύλληψη και ποινή φυλάκισης

Σύμφωνα με όλα τα παραπάνω το προσδοκώμενο από το σχεδιαζόμενο έγκλημα όφελος είναι ένα από τα στοιχεία, μαζί με τα κίνητρα και τις ευκαιρίες, από την εκτίμηση των οποίων θα εξαρτηθεί σε μεγάλο βαθμό η λήψη της απόφασης για διάπραξη ή όχι ενός εγκλήματος, καθώς και για την επιλογή του είδους του εγκλήματος στο οποίο θα προχωρήσει ο υποψήφιος δράστης.

Τέλος κατά το χρονικό στάδιο στο οποίο ο υποψήφιος δράστης αξιολογεί όλα τα παραπάνω στοιχεία τα οποία ενδεχομένως τον ωθούν στην διάπραξη του εγκλήματος, ταυτόχρονα «ζυγίζει» και ορισμένα άλλα στοιχεία, τα οποία λειτουργούν αντίστροφα και τον αποτρέπουν από τη λήψη σχετικής θετικής απόφασης. Αυτά τα στοιχεία επηρεάζουν τον τρόπο σκέψης του, επειδή μπορεί να επιφέρουν στο υποκείμενο κόστος, βαρύτερο ή μεγαλύτερο από το προσδοκώμενο όφελος.

Τα αντικίνητρα αυτά αναφέρονται σε πραγματικά ή νομικά εμπόδια της δράσης του ατόμου που επισύρει η σχεδιαζόμενη δράση του σε περίπτωση σύλληψης και καταδίκης του. Τα πραγματικά ή νομικά εμπόδια τίθενται σε λόγους που αφορούν τον ίδιο τον δράστη, σε εμπόδια στο πλαίσιο ύπαρξης μέτρων περιστασιακής κοινωνικής πρόληψης και στις συνέπειες από τη λειτουργία του συστήματος της ποινικής δικαιοσύνης.

Πρόκειται λοιπόν για την ίδια επιχειρηματική διαδικασία της αξιολόγησης κόστους και οφέλους (cost and benefit analysis), που επιβάλλεται σε κάθε άλλη περίπτωση επιχειρηματικής δράσης. Το ίδιο και στη σχετιζόμενη εγκληματική ενέργεια το άτομο θα καταλήξει να διαπράξει ένα συγκεκριμένο έγκλημα, όταν το αναμενόμενο όφελος συγκρινόμενο με το κόστος είναι θετικό, ενώ δεν θα το επιχειρήσει αν τούτο είναι αρνητικό, δηλαδή όταν το κόστος είναι μεγαλύτερο από το όφελος (Αλεξιάδης, Σ., 2011).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

3.1 Βασικό Υπόδειγμα Ορθολογικού Εγκληματία

Οι οικονομολόγοι χρησιμοποιούν μοντέλα για να εξηγήσουν μια μεγάλη ποικιλία από φαινόμενα. Τα περισσότερα από τα μοντέλα λειτουργούν με την υπόθεση ότι οι άνθρωποι είναι ορθολογικοί - ενεργούν σκοπίμως και ανταποκρίνονται στα κίνητρα. Αυτή η υπόθεση ισχύει για ανθρώπους σε όλα τα κοινωνικά στρώματα, από επενδυτές σε πολιτικούς μέχρι και σε εγκληματίες. Ο David Friedman, οικονομολόγος στο Πανεπιστήμιο της Santa Clara, συνοψίζει ωραία τον τρόπο με τον οποίο οι οικονομολόγοι εξετάζουν το έγκλημα: "Ένας διαρρήκτης κλέβει για τον ίδιο λόγο που εγώ διδάσκω οικονομικά, δηλαδή το κάνει επειδή το θεωρεί πιο ελκυστικό επάγγελμα από οποιαδήποτε άλλο. Το προφανές συμπέρασμα είναι ότι ο τρόπος μείωσης πιθανότητας της διάρρηξης, είτε για έναν νομοθέτη είτε για έναν ιδιοκτήτη ενός σπιτιού, μπορεί να επιτευχθεί όταν αυξάνεται το κόστος του επαγγέλματος του διαρρήκτη ή μειώνονται τα οφέλη του." Κάποιος μπορεί να πει, "Αυτό είναι γελοίο. Δεν κάνω διάρρηξεις σε σπίτια ανθρώπων επειδή είναι ηθικά λανθασμένο, όχι επειδή αποφάσισα ότι δεν αξίζει τον κίνδυνο".

Αυτό πιθανότατα ισχύει για τους περισσότερους ανθρώπους και μπορεί να είναι ο πιο σημαντικός λόγος για τον οποίο δεν έχουμε περισσότερα εγκλήματα. Όμως αυτό δεν σημαίνει απαραίτητα ότι αυτοί οι νομοταγείς πολίτες δεν έχουν κάνει μια δική τους ανάλυση κόστους-οφέλους. «Το έγκλημα έχει επίσης συσχετιστεί με το ψυχολογικό κόστος. Πολλοί άνθρωποι δεν διαπράττουν εγκλήματα επειδή πιστεύουν ότι είναι ηθικά λάθος. Τα συναισθήματα που έχουμε για το τι είναι σωστό και λάθος είναι σημαντικά», γράφει ο οικονομολόγος του Πανεπιστημίου του Σικάγου Gary Becker (Steelman A., 2004).

Με άλλα λόγια, η ενοχή είναι ένα πραγματικό κόστος. Μπορεί να μην χρειαστεί κάποιος να αντιμετωπίσει το νόμο για τη διάπραξη διάρρηξης, αλλά θα πρέπει να αντιμετωπίσει τη συνείδησή του. Ακόμα όμως, χρειάζονται οι νομικές κυρώσεις για να προστατεύσουν τους ανθρώπους από άλλους που είναι

λιγότερο σχολαστικοί: εγκληματίες και ενδεχόμενους εγκληματίες. Ποιες είναι αυτές οι κυρώσεις και πώς θα έπρεπε να επιβληθούν είναι θέματα κοινής γνώμης.

Γενικά, οι οικονομολόγοι θα έλεγαν ότι εάν υπάρχει θέληση για λιγότερο έγκλημα, θα πρέπει να ενισχυθούν οι ποινές και να χρησιμοποιηθούν περισσότεροι πόροι για την επιβολή τους, αν και ο ακριβής συνδυασμός είναι θέμα συζήτησης, διότι οι εμπειρικές μελέτες διαφέρουν ως προς τη σχετική αποτελεσματικότητα αυτών των δύο μορφών αποτροπής.

Θα πρέπει επίσης να αναφερθεί ότι το βέλτιστο ποσό εγκληματικότητας δεν είναι μηδέν. Η εξάλειψη όλων των εγκλημάτων θα ήταν εξαιρετικά δαπανηρή και πιθανόν θα απαιτούσε δρακόντεια μέτρα που οι περισσότεροι άνθρωποι θα απέρριπταν ως ανάξια μιας ελεύθερης κοινωνίας (Steelman A., 2004).

Στην εγκληματολογία, όπως αναφέρθηκε στο παραπάνω κεφάλαιο, η θεωρία ορθολογικής επιλογής υιοθετεί μια ωφελιμιστική πεποίθηση ότι ένας άνθρωπος ζυγίζει προθέσεις και σκοπούς, κόστη και οφέλη, και έπειτα κάνει μια ορθολογική επιλογή. Θεωρείται ότι το έγκλημα είναι σκόπιμη συμπεριφορά που αποσκοπεί στην κάλυψη των κοινών αναγκών που έχει ο δράστης για πράγματα όπως το χρήμα, την κοινωνική κατάσταση, το φύλο και την έξαψη³ και ότι η κάλυψη αυτών των αναγκών προϋποθέτει τη λήψη (μερικές φορές αρκετά βασικών) αποφάσεων και επιλογών, περιορίζονται λόγω των ορίων, της ικανότητας και της διαθεσιμότητας σχετικών πληροφοριών. Αυτή η μέθοδος σχεδιάστηκε από τους Cornish και Clarke για να βοηθήσει την σκέψη σχετικά με την πρόληψη και αποτροπή του εγκλήματος.

Η ορθολογική επιλογή βασίζεται σε πολλές υποθέσεις, μία από τις οποίες είναι ο ατομικισμός. Ο δράστης θεωρεί τον εαυτό του ως ένα άτομο. Το δεύτερο είναι ότι τα άτομα πρέπει να μεγιστοποιήσουν τους στόχους τους, και το τρίτο είναι ότι τα άτομα ενδιαφέρονται για τον εαυτό τους. Οι παραβάτες σκέφτονται για τον εαυτό τους και πώς να προωθήσουν τους προσωπικούς τους στόχους.

---

³ Από τον αγγλικό όρο the thrill of risk-taking, που αφορά το αίσθημα της έξαψης που δημιουργείται στον άνθρωπο όταν αποφασίζει να πάρει κάποιο ρίσκο, όπως για παράδειγμα την τέλεση κάποιου εγκλήματος.

Για παράδειγμα τρεις ληστές τραπεζών κρατούν αιχμάλωτους σε μια τράπεζα τους υπαλλήλους και τους πελάτες και τους απειλούν με τα όπλα τους. Αφού ο αρχηγός της συμμορίας αρπάζει όλα τα χρήματα και κατευθύνεται προς την πόρτα, ένας από τους ληστές στοχεύει με το όπλο του έναν ταμία και είναι έτοιμος να τον πυροβολήσει. Την τελευταία στιγμή, ο αρχηγός της συμμορίας χτυπάει το χέρι του συνεργάτη του και τον εμποδίζει από το να σκοτώσει τον ταμία. Ο συνεργάτης του ξαφνιασμένος κοιτάζει τον αρχηγό του και τον ρωτάει: «Γιατί το έκανες αυτό; Θα μας τιμωρήσουν το ίδιο είτε μας πιάσουν για δολοφονία είτε που ληστεύουμε τράπεζες. Γιατί να αφήσουμε πίσω μάρτυρες;» Σε αυτό, ο αρχηγός απάντησε : «Η καταδίωξη για να μας πιάσουν θα είναι πολύ μεγαλύτερη και πολύ πιο σκληρή για δολοφόνους».

Αυτό το παράδειγμα απεικονίζει με ακρίβεια κάποια πολύ λεπτά αντισταθμίσιμα για τα οφέλη και τα κόστη που οι εγκληματίες μπορούν να λάβουν υπόψη όταν σχεδιάζουν να διαπράξουν εγκλήματα. Είναι προφανές ότι οι εγκληματίες ληστεύουν τις τράπεζες για να κλέψουν χρήματα. Αλλά η αντιστάθμιση αυτού του οικονομικού οφέλους είναι το κόστος της ληστείας τραπεζών, η αγορά όπλων και εργαλείων και το κόστος προγραμματισμού. Επιπλέον, και ίσως το πιο σημαντικό, οι ληστές τραπεζών αντιμετωπίζουν τον κίνδυνο να τους πιάσουν και να τιμωρηθούν (Winter H., 2008).

Εδώ λοιπόν έχουμε ένα αναμενόμενο κόστος λόγω μίας παράνομης συμπεριφοράς και ένα βέβαιο όφελος που θα έχει από αυτήν ο παραβάτης. Το έγκλημα τις περισσότερες φορές δεν είναι το αποτέλεσμα πάθους ή ανορθολογισμού αλλά το αποτέλεσμα μιας ανάλυσης κόστους-οφέλους.

Ο καθένας από εμάς είναι υποψήφιος εγκληματίας καθώς το έγκλημα τις περισσότερες φορές είναι μια ορθολογική επιλογή: ένας υποψήφιος εγκληματίας θα μπορούσε να υπολογίσει το αναμενόμενο κόστος (*expected cost*) και να το συγκρίνει με το αναμενόμενο όφελος (*expected benefit*) του εγκλήματος πριν αποφασίσει να το διαπράξει. Εάν το καθαρό αναμενόμενο όφελος (*net expected benefit*) είναι πολύ υψηλό, έτσι ώστε το έγκλημα να αποτελεί την καλύτερη εναλλακτική επιλογή από τις διαθέσιμες, θα το διαπράξει (Χατζής Α., 2015).

Το αναμενόμενο όφελος του εγκλήματος είναι η πιθανότητα της επιτυχούς ολοκλήρωσης του εγκλήματος πολλαπλασιαζόμενη με τη χρηματική και μη χρηματική αξία του εγκλήματος. Από την άλλη το αναμενόμενο κόστος του εγκλήματος είναι η πιθανότητα σύλληψης και καταδίκης πολλαπλασιαζόμενη με την χρηματική αξία της ποινής που επισύρει το συγκεκριμένο έγκλημα, αλλά και η απώλεια του καλού ονόματος (*loss in reputation*), η απώλεια μελλοντικών προοπτικών για νόμιμη εργασία. Στο κόστος μπορούμε να προσθέσουμε και το κόστος ευκαιρίας (Τσαούση, Α., 2015).

Συνεπώς, το έγκλημα μπορεί να προληφθεί ή απλώς να μετατοπιστεί, αν πεισθούν οι ενδεχόμενοι δράστες, ότι οι κίνδυνοι από την παράβαση μιας ποινικής διάταξης είναι μεγαλύτεροι από το όφελος που θα αποκομίσουν από την παράβαση αυτή. Αν οι σύγχρονες κοινωνίες της ελεύθερης αγοράς επέλεξαν να πληρώσουν το υψηλό κοινωνικό κόστος του εγκλήματος, δηλαδή εκτός από τη σημαντική αύξηση των σχετικών κονδυλίων για τους κατασταλτικούς μηχανισμούς, αποδέχονταν και την πιθανότητα να καταδικασθούν και ορισμένοι αθώοι, λόγω ιδιαίτερου ζήλου, τότε η εγκληματικότητα θα μειωνόταν σημαντικότερα.

Κατά συνέπεια, διατηρούμε την εγκληματικότητα στο συγκεκριμένο επίπεδο, επειδή δεν είμαστε διατεθειμένοι να επωμισθούμε ένα υψηλότερο κοινωνικοοικονομικό κόστος. Ωστόσο, το εγκληματικό φαινόμενο είναι ιδιαίτερα πολύπλοκο. Υπεισέρχονται σε αυτό πολλοί παράγοντες και έτσι τέτοιοι υπολογισμοί, μαθηματικοί ή μηχανιστικοί, δεν επαρκούν για την αιτιολόγηση ή για την πρόληψη της εγκληματικότητας (Σπινέλλη, Κ., 2005).

Συμπερασματικά οι οικονομολόγοι θεωρούν το έγκλημα ως μία λογική πράξη που προκύπτει όταν τα άτομα αξιολογούν την αναμενόμενη χρησιμότητα τόσο των εγκληματικών όσο και των μη εγκληματικών δραστηριοτήτων και στη συνέχεια επιλέγουν την εναλλακτική λύση με το υψηλότερο καθαρό κέρδος (π.χ., Becker, 1968). Εάν η διάπραξη εγκλήματος έχει μεγαλύτερη χρησιμότητα από το να μην διαπράξει το έγκλημα - δηλαδή, ένας αποδεκτός κίνδυνος σύλληψης (π.χ. μια μικρή ποινή) και ένα επιθυμητό ποσό που πρόκειται να κερδίσει - τότε το άτομο θα αποφασίσει υπέρ της διάπραξης του εγκλήματος.

Από την άλλη πλευρά, όταν αυξάνεται η πιθανότητα του να αντιληφθούν κάποιον που κάνει μία εγκληματική πράξη με αποτέλεσμα την σύλληψη και αυξάνεται η μη επιθυμητή και δυσάρεστη αναμενόμενη ποινή, τότε το έγκλημα θα μειωθεί - αυτή είναι η υπόθεση της αποτροπής του εγκλήματος. Στην ισχυρή τους μορφή, τέτοιες θεωρίες της κανονιστικής ορθολογικότητας προβλέπουν ότι οι πιθανοί εγκληματίες θα συγκεντρώσουν πληροφορίες σχετικά με τους κινδύνους και τα οφέλη και θα συνδυάσουν αυτές τις πληροφορίες σύμφωνα με τον αναμενόμενο τύπο χρησιμότητας (το άθροισμα των τιμών των αποτελεσμάτων πολλαπλασιασμένων με τις πιθανότητες εμφάνισης).⁴

Έχουμε κάθε λόγο να πιστεύουμε, από τη θεωρία και την έρευνα, ότι αυτή η ισχυρή μορφή ορθολογισμού είναι λάθος (Cornish D. & Clarke R., 2014).

3.1.1 Ορθολογισμός

Η θεωρία της ορθολογικής επιλογής αποτελεί συστατικό πολλών μοντέλων στη θεωρία παιγνίων. Με λίγα λόγια, η θεωρία αυτή λέει ότι ο λήπτης αποφάσεων επιλέγει τη βέλτιστη ενέργεια σύμφωνα με τις προτιμήσεις του, μεταξύ όλων των ενεργειών που έχει στη διάθεση του. Δεν τίθεται κάποιος ποιοτικός περιορισμός ως προς τις προτιμήσεις αυτού που λαμβάνει απόφαση. Η "ορθολογικότητα" του έγκειται στη συνέπεια των αποφάσεών του καθώς έρχεται αντιμέτωπος με διαφορετικά σύνολα διαθέσιμων ενεργειών και όχι στη φύση αυτών που του αρέσουν ή δεν του αρέσουν.

Η θεωρία βασίζεται σε ένα μοντέλο με δύο συστατικά: ένα σύνολο A που αποτελείται από όλες τις ενέργειες οι οποίες, υπό κάποιες προϋποθέσεις, είναι διαθέσιμες στο λήπτη αποφάσεων και έναν καθορισμό των προτιμήσεων του λήπτη αποφάσεων. Σε κάθε δοθείσα κατάσταση, ο λήπτης αποφάσεων έρχεται αντιμέτωπος με ένα υποσύνολο του A , από το οποίο πρέπει να επιλέξει ένα μοναδικό στοιχείο. Ο λήπτης αποφάσεων γνωρίζει αυτό το υποσύνολο των διαθέσιμων ενεργειών και το θεωρεί δεδομένο. Ειδικότερα, το υποσύνολο αυτό

---

⁴ . Η πιθανότητα τιμωρίας είναι ίση με: (πρόβλημα σύλληψης) $\times$ (Πρόβλημα πεποίθησης | σύλληψη) $\times$ (Πρόβλημα φυλάκισης | καταδίκη) . Μια εγκληματική πράξη προτιμάται και επιλέγεται αν η πληρωμή y υπερβαίνει την αναμενόμενη τιμωρία pf : $y > E[\text{τιμωρία}] = pf + (1 - p)0 = pf$ όπου p είναι η συνυφασμένη πιθανότητα σύλληψης και καταδίκης, f είναι το πρόστιμο και y είναι το κέρδος από το έγκλημα.

δεν επηρεάζεται από τις προτιμήσεις του λήπτη αποφάσεων. Το σύνολο A θα μπορούσε, για παράδειγμα, να είναι το σύνολο των πακέτων αγαθών τα οποία ο λήπτης αποφάσεων θα μπορούσε δυνητικά να καταναλώσει, με δεδομένο το εισόδημά του σε οποιαδήποτε δεδομένη στιγμή, οπότε ο λήπτης περιορίζεται στο να επιλέξει από το υποσύνολο του A που περιέχει εκείνα τα πακέτα που μπορεί να αντέξει οικονομικά.

Ως προς τις προτιμήσεις, θεωρούμε ότι ο λήπτης αποφάσεων, όταν έρχεται αντιμέτωπος με οποιοδήποτε ζευγάρι ενεργειών, γνωρίζει ποιο μέλος του ζεύγους προτιμά, ή γνωρίζει ότι θεωρεί και τις δύο ενέργειες εξίσου επιθυμητές (οπότε είναι "αδιάφορος μεταξύ των ενεργειών"). Θεωρούμε επίσης ότι οι προτιμήσεις αυτές είναι συνεπείς, με την έννοια ότι αν ο λήπτης αποφάσεων προτιμά την ενέργεια a από την ενέργεια b και την ενέργεια b από την ενέργεια c , τότε προτιμά την ενέργεια a από την ενέργεια c . Δεν τίθεται κανένας άλλος περιορισμός ως προς τις προτιμήσεις. Ειδικότερα, επιτρέπουμε οι προτιμήσεις του ατόμου να είναι αλτροουιστικές, με την έννοια ότι το πόσο του αρέσει ένα αποτέλεσμα εξαρτάται από την ευφορία κάποιου άλλου ατόμου. Οι θεωρίες που χρησιμοποιούν το μοντέλο της ορθολογικής επιλογής στοχεύουν να παράγουν συνέπειες που δεν εξαρτώνται από ποιοτικά χαρακτηριστικά των προτιμήσεων.

Η θεωρία της ορθολογικής επιλογής μπορεί να διατυπωθεί απλά: σε οποιαδήποτε περίπτωση ο λήπτης αποφάσεων επιλέγει το μέλος του διαθέσιμου υποσυνόλου του A που είναι το καλύτερο σύμφωνα με τις προτιμήσεις του. Αν επιτρέψουμε πολλές εξίσου ελκυστικές βέλτιστες ενέργειες, τότε η θεωρία της ορθολογικής επιλογής λέει ότι:

η ενέργεια που επιλέγεται από το λήπτη αποφάσεων είναι τουλάχιστον εξίσου καλή, σύμφωνα με τις προτιμήσεις του, με οποιαδήποτε άλλη διαθέσιμη ενέργεια.

Για οποιαδήποτε ενέργεια, μπορούμε να σχεδιάσουμε προτιμήσεις με την ιδιότητα να μην είναι προτιμότερη καμία άλλη ενέργεια. Επομένως, αν δεν έχουμε πληροφόρηση σχετικά με τις προτιμήσεις του λήπτη αποφάσεων και δεν κάνουμε καθόλου παραδοχές σχετικά με το χαρακτήρα του, τότε οποιαδήποτε μεμονωμένη ενέργεια είναι συνεπής με τη θεωρία. Ωστόσο, αν υποθέσουμε ότι ένας λήπτης αποφάσεων που είναι αδιάφορος μεταξύ δύο ενεργειών επιλέγει

κάποιες φορές τη μία ενέργεια και κάποιες φορές την άλλη, τότε δεν είναι συνεπείς με τη θεωρία όλες οι συλλογές επιλογών για διαφορετικά σύνολα διαθέσιμων ενεργειών (Osborne M. J., 2003).

Σύμφωνα με την ψυχολογία της διαισθητικής κρίσης, πολλές είναι οι γνωστικές προκαταλήψεις (*cognitive biases*), δηλαδή οι παγίδες της νόησης που παρεμβάλλονται και μειώνουν την ικανότητα των ατόμων να λαμβάνουν ορθολογικές αποφάσεις. Τα γνωστικά λάθη επηρεάζουν έντονα όσους εμπλέκονται σε διαδικασίες λήψης αποφάσεων, οδηγώντας τους σε εσφαλμένες εκτιμήσεις γεγονότων και καταστάσεων.

Οι γνωστικές προκαταλήψεις επηρεάζουν τη λήψη αποφάσεων σε πολλούς και διαφορετικούς μεταξύ τους χώρους από το ποινικό δίκαιο ως τον κόσμο των επιχειρήσεων και από την εκπαίδευση ως το χώρο της υγείας. Σε συνδυασμό με τα συμπεριφορικά οικονομικά, η επιστημονική γνώση σχετικά με τις γνωστικές προκαταλήψεις έχει προσφέρει πιο ολοκληρωμένες εξηγήσεις για την ανθρώπινη συμπεριφορά. Εάν πάρουμε ένα παράδειγμα από τις σχέσεις δικηγόρου-πελάτη, όσοι πελάτες είναι υπερβολικά συναισθηματικοί (*feeling clients*) υποπίπτουν σε μια σειρά από σφάλματα.

Η συναισθηματική προσωπικότητα διακατέχεται από την επιθυμία να διατηρήσει την αρμονία. Το συναισθηματικό άτομο θα υπολογίσει τη γνώμη των άλλων και θα βασιστεί σε μεγάλο βαθμό στις γνώμες και στις απόψεις που θα ακούσει, προκειμένου να αναπτύξει τη δική του οπτική. Έτσι έχει την προδιάθεση για συγκεκριμένες συμπεριφορές: για το λεγόμενο "bandwagon effect" (όπου το άτομο σπεύδει άκριτα να πιστέψει σε κάτι ή να το υιοθετήσει μόνο και μόνο επειδή είναι μόδα ή τάση) ή για αγελοποίηση ή κοπαδισμό (*herd behavior*).

Ένα γενικό συμπέρασμα που φαίνεται να προκύπτει από τις παραπάνω διαπιστώσεις είναι ότι οι άνθρωποι είναι προικισμένοι με μια έμφυτη τάση προς την ορθολογική σκέψη, αλλά δεν μπορούν πάντοτε τη σκέψη αυτή να την μετουσιώσουν σε ορθολογική δράση. Προσπαθώντας οι άνθρωποι να κατανοήσουν την αυξανόμενη πολυπλοκότητα του περιβάλλοντός τους και να μειώσουν την αβεβαιότητα, τα άτομα συχνά καταφεύγουν σε συντομεύσεις, σε

ευρετικούς μηχανισμούς (*heuristics*), τύπου «δοκιμή και λάθος» και σε απλουστευμένες λύσεις. Όταν τα άτομα καλούνται να λάβουν αποφάσεις σε συνθήκες αβεβαιότητας, καταφεύγουν σε τέτοιους μηχανισμούς με απώτερο στόχο να απλουστεύσουν και να «φέρουν στα μέτρα τους» έναν πολύπλοκο κόσμο, είτε αυτός είναι η παγκόσμια οικονομία, είτε τα τραπεζικά επιτόκια, είτε το κοινωνικό δίκτυο φίλων, συναδέλφων και γνωστών (Τσαούση Α. Ι., 2013).

3.1.2 Βαθμοί Κοινής Γνώσης του Εργαλειακού Ορθολογισμού

Η θεωρία Παιγνίων, δεν πρέπει να λησμονούμε, ορίζει έννοιες (όπως η κυριαρχία) με στόχο την εξεύρεση γενικών «λύσεων» που να αφορούν όσο μεγαλύτερες κατηγορίες παιγνίων είναι δυνατόν. Οι «λύσεις» αυτές πρέπει να ισοδυναμούν με τον προσδιορισμό των ισορροπιών προς τις οποίες ορθολογικά σκεπτόμενοι άνθρωποι θα συγκλίνουν, ελκυσόμενοι από την δύναμη της λογικής τους. Από την άποψη αυτή, η παρουσία αυστηρά κυρίαρχων στρατηγικών σε κάποιο παίγνιο το «λύνει» απλά και εύκολα. Σε αυτό όμως το σημείο απαιτείται μια διευκρίνιση, μια ένσταση ίσως. Σε αντίθεση με την φύση, οι νόμοι της οποίας δεν μπορούν να παραβιαστούν από τα φυσικά αντικείμενα, η κοινωνία αποτελείται από ανθρώπους που είναι διαβόητοι παραβάτες κάθε κανόνα ή νόμου που υποτίθεται ότι διέπει την συμπεριφορά τους. Δεν υπάρχει καμία εγγύηση, παραδείγματος χάριν, ότι ένας παίκτης θα κάνει πάντοτε την καλύτερη επιλογή. Ακόμα και αν υπάρχει μια μοναδικά βέλτιστη επιλογή (π.χ., μια αυστηρά κυρίαρχη στρατηγική), ο παίκτης μπορεί να είναι αφηρημένος ή απλώς να ενεργεί ανορθολογικά. Στην Θεωρία Παιγνίων (ιδίως μετά τον Nash), υποθέτουμε ότι οι παίκτες είναι εργαλειακά ορθολογικοί και ότι επομένως, δεν αφήνουν ποτέ να χαθεί μια ευκαιρία να αυξήσουν το καθαρό όφελος που αποκομίζουν, με δεδομένες τις προσδοκίες τους για την συμπεριφορά των άλλων. Μόνο με την έννοια αυτή λέμε πως είναι(σχεδόν) βέβαιο ότι στο Παίγνιο 1.1 η παίχτρια R θα επιλέξει R1, δηλαδή την αυστηρά κυρίαρχη στρατηγική της. Ωστόσο, όπως έχουμε δει, ο παίκτης C δεν έχει αυστηρά κυρίαρχη στρατηγική και θα ενεργεί ανάλογα με τις προσδοκίες του όσον αφορά την επιλογή της R.

	C1	C2
R1	10,4	1,5
R2	9,9	0,3

Πίνακας 1: ΠΑΙΓΝΙΟ 1.1

Φυσικά, αν ο C γνωρίζει ότι η R χαρακτηρίζεται από εργαλειακό ορθολογισμό, η ισορροπία είναι ασφαλής: ο C προβλέπει ότι η R θα κάνει την κίνηση R1 και, έτσι, θα αντιδράσει στην προσδοκία αυτή παίζοντας C2. Ωστόσο, ο C μπορεί να μην ενεργήσει με τον τρόπο αυτό, αν σκέφτεται ότι η παίκτρια R για κάποιο λόγο θα επιλέξει τελείως στην τύχη μεταξύ R1 και R2 (είτε επειδή είναι χαζή είτε επειδή είναι αφηρημένη). Στην περίπτωση αυτή, η αναμενόμενη απόδοση για τον παίκτη C θα είναι 6,5 από την κίνηση C1 και 4 από την κίνηση C2. Αν, λοιπόν, ο C πιστεύει ότι η R θα διαλέξει μεταξύ των στρατηγικών της στην τύχη, τότε η ισορροπία(R1,C2) απλώς δεν θα προκύψει.

Βλέπουμε λοιπόν ότι για να προβλέψει η Θεωρία Παιγνίων τις λύσεις των παιγνίων δεν αρκεί να υποθέσει ότι οι παίκτες είναι ορθολογικοί και να αποδείξει ότι υπάρχει μια αυστηρά κυρίαρχη στρατηγική για κάποιον παίκτη. Πολλές φορές (π.χ. στο Παιγνίο 1.1) χρειάζεται και κάτι άλλο: Να υποθέσει ότι ο ένας παίκτης γνωρίζει ότι ο άλλος είναι ορθολογικός (π.χ. στο Παιγνίο 1.1 ο C πρέπει να ξέρει ότι η R είναι ορθολογική πριν επιλέξει με σιγουριά την στρατηγική C2 που οδηγεί στην μία μοναδική ισορροπία). Σε άλλα παιγνία, δεν αρκεί ούτε αυτό: Πρέπει η R να γνωρίζει ότι ο C γνωρίζει πως είναι ορθολογική. Με άλλα λόγια, πολλές φορές, η «λύση» ενός παιγνίου απαιτεί διαφορετικά «βάθη» αμοιβαίας γνώσης του ορθολογισμού(ανάλογα με την δομή του παιγνίου). Σε ένα παίγνιο του τύπου του Διλήματος του Κρατούμενου (βλ. Παιγνίο 1.2 πιο κάτω), δεν είναι απαραίτητη η κοινή γνώση του (εργαλειακού) ορθολογισμού, δεδομένου ότι κάθε παίκτης έχει αυστηρά κυρίαρχη στρατηγική. Αν οι παίκτες είναι εργαλειακά ορθολογικοί θα αναγνωρίσουν τις αυστηρά κυρίαρχες στρατηγικές τους και θα τις επιλέγουν, όποιες και αν είναι οι σκέψεις τους για τον ορθολογισμό των αντιπάλων τους.

	C1	C2
R1	10,10	-5,20
R2	20,-5	0,0

Πίνακας 2 : Παιγνιο 1.2

Ωστόσο, όταν εξετάζουμε ένα παίγνιο σαν το Παιγνιο 1.1, όπου μόνον ο ένας παίκτης έχει μια αυστηρά κυρίαρχη στρατηγική, ο εργαλειακός ορθολογισμός των παικτών δεν εγγυάται ότι θα επιτευχθεί ισορροπία. Χρειαζόμαστε κάτι περισσότερο: Χρειαζόμαστε ο ορθολογισμός τους να είναι, τουλάχιστον σε κάποιο βαθμό, *κοινή γνώση* ακριβέστερα, χρειαζόμαστε ο παίκτης C να έχει την βεβαιότητα, να γνωρίζει, ότι η παίκτρια R είναι πράγματι ορθολογική. (Ας σημειωθεί ότι αυτά που σκέφτεται η παίκτρια R για τον C δεν είναι σημαντικά, επειδή η R έχει πράγματι μία κυρίαρχη στρατηγική, την R1, την οποία θα επιλέξει εφόσον είναι ορθολογική). Επιπλέον, όσο πιο σύνθετη είναι η δομή του παιγνίου τόσο μεγαλύτερο είναι το βάθος (ή ο βαθμός) της κοινής γνώσης του ορθολογισμού, η οποία μπορεί να αποδειχθεί αναγκαία για να καταστεί δυνατή η εκλογίκευση μιας ισορροπίας του παιγνίου, και το ίδιο το παίγνιο να θεωρηθεί «λυμένο» (Βαρουφάκης Γ. , 2007).

3.1.3 Δίλημμα του φυλακισμένου

Το Δίλημμα του Φυλακισμένου είναι «παιχνίδι» της μαθηματικής θεωρίας των παιγνίων⁵, πάνω στην οποία εργάστηκαν ο J. von Neumann και ο J. Nash (με βραβείο νόμπελ στα Οικονομικά) στο οποίο παίρνουν μέρος δύο άτομα, ο παίκτης 1 και ο παίκτης 2. Οι δύο παίκτες είναι κρατούμενοι σε Αστυνομικό Τμήμα, κατηγορούμενοι για την από κοινού τέλεση σοβαρού εγκλήματος. Ο αρμόδιος ανακριτικός υπάλληλος είναι βέβαιος για την ενοχή των δύο κρατουμένων αλλά δεν διαθέτει επαρκή αποδεικτικά στοιχεία για την καταδίκη τους. Έτσι, αποφασίζει να τους τοποθετήσει σε χωριστά κελιά και να κάνει στον καθένα χωριστά την ακόλουθη πρόταση: Όποιος παίκτης καταθέσει αποδεικτικά στοιχεία επαρκή, ώστε να καταδικαστεί ο έτερος παίκτης, τότε ο

⁵ Αυτό που αποκαλούμε στα οικονομικά θεωρία παιγνίων, εξετάζει τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ ατόμων ή ομάδων.

ίδιος (ο οποίος θα καταθέσει) θα καταδικαστεί στην ελάχιστη ποινή (π.χ. 2 ετών), ενώ ο έτερος (σε βάρος του οποίου θα κατατεθούν αποδεικτικά στοιχεία) θα καταδικαστεί στη μέγιστη ποινή (π.χ. 8 ετών). Η εν λόγω πρόταση υποκρύπτει τέσσερα ενδεχόμενα:

- 1.) Αν ο παίκτης 1 καταθέσει (κατά την πρόταση) σε βάρος του παίκτη 2, ο ίδιος θα καταδικαστεί στην ελάχιστη ποινή, ενώ ο παίκτης 2 θα καταδικαστεί στην μέγιστη ποινή.
- 2.) Αν ο παίκτης 2 καταθέσει (κατά την πρόταση) σε βάρος του παίκτη 1, ο ίδιος θα καταδικαστεί στην ελάχιστη ποινή, ενώ ο παίκτης 1 θα καταδικαστεί στην μέγιστη ποινή.
- 3.) Αν και οι 2 παίκτες επιλέξουν να μη καταθέσουν ο καθένας σε βάρος του άλλου τότε και οι 2 θα απαλλαγούν από τις κατηγορίες ελλείψει αποδεικτικών στοιχείων.
- 4.) Αν και οι 2 παίκτες επιλέξουν να καταθέσουν αποδεικτικά στοιχεία, ο καθένας σε βάρος του άλλου, τότε βέβαια θα καταδικαστούν και οι δύο στη μέγιστη ποινή.

Είναι σημαντικό ότι κανένας από τους δύο παίκτες δεν θα μπορούσε να γνωρίζει τι θα αποφασίσει ο έτερος παίκτης. Ο κάθε παίκτης θα πρέπει να προβλέπει τι θα αποφασίσει ο έτερος, αμφιταλαντευόμενος ανάμεσα στην ελπίδα ότι ο συμπαίκτης του δεν θα καταθέσει σε βάρος του και στον φόβο ότι ο συμπαίκτης του θα καταθέσει σε βάρος του για να ελαφρύνει τη δική του θέση. Ως αποτέλεσμα αυτής της καθαρά ορθολογικής επιλογής του καθενός προς την κατεύθυνση της καλύτερης επιδίωξης του ατομικού συμφέροντος του, οδηγούνται και οι δύο σε μια λύση που, παρότι λύση ισορροπίας, συνιστά σαφώς υπο-άριστη έκβαση (*suboptimal outcome*), μια λύση κατώτερη κατά Pareto⁶. Αν όμως οι δύο κρατούμενοι είχαν τη δυνατότητα (α) να επικοινωνήσουν μεταξύ τους ή/και (β) να εμπιστευθούν ο ένας τον άλλο, τότε εξίσου ορθολογικά θα επέλεγαν να μην ομολογήσουν, απαλλασσόμενοι από τις

---

⁶ Το κατά Pareto κριτήριο (ή κατά Pareto βέλτιστο) είναι εκείνο κατά το οποίο, μία μεταβολή στην τιμή ή στην ποσότητα βελτιώνει τη θέση κάποιου χωρίς όμως παράλληλα να χειροτερεύει τη θέση κάποιου άλλου. Με λίγα λόγια το κατά Pareto κριτήριο μας βεβαιώνει ότι έχουμε βελτίωση της κοινωνικής ευημερίας στο σύνολό της αφού έχουμε την καλύτερευση ενός ατόμου ή μιας ομάδας ατόμων χωρίς να χειροτερεύει η θέση κανενός άλλου.

κατηγορίες, επιτυγχάνοντας δηλαδή έτσι τη συλλογικά άριστη έκβαση. Σημαντικό ρόλο στην απόφαση έχει η επαρκής πληροφόρηση και η εμπιστοσύνη.

Στο παίγνιο αυτό οι παίκτες (που μπορεί να είναι περισσότεροι από δύο) παίζουν ορθολογικά και ο καθένας διαμορφώνει τη στρατηγική και τις τακτικές του κινήσεις σε σχέση με εκείνες που θεωρεί πως ο άλλος - ως ορθολογικά δρών - θα ακολουθήσει, και με τελικό σκοπό να αποκομίσει το μεγαλύτερο δυνατό όφελος. Μια σειρά συγκεκριμένων παραμέτρων (η ύπαρξη ή όχι πληροφόρησης για τις κινήσεις του αντίπαλου παίκτη, ο ορίζοντας και η διάρκεια του παιχνιδιού, η συγκεκριμένη δομή κινήτρων/ωφελειών που προκύπτουν μετά τη λύση του παιχνιδιού) καθορίζει σε μεγάλο βαθμό τη μορφή που θα πάρει το παιχνίδι. Μια επιτυχημένη ληστεία για παράδειγμα αποτελεί παίγνιο μηδενικού αθροίσματος που σημαίνει ότι το κέρδος του ενός να είναι η ζημία του άλλου και τα πάντα νοούνται μέσα από τη σύγκρουση και όχι τη συνεργασία. Η εκδοχή συνεργασίας εκλαμβάνεται ως ευκαιρία καταδολιεύσης του άλλου, εφόσον μόνο εις βάρος του άλλου είναι δυνατόν να ωφεληθεί κανείς (Παγουλάτος Γιώργος,1999).

Έτσι λοιπόν σύμφωνα με τα παραπάνω, ένα από τα θέματα που συνδέουν την Οικονομία και την Εγκληματολογία είναι το «Δίλημμα του Φυλακισμένου», το οποίο αναπτύχθηκε αρχικά στη θεωρία των Παιγνίων στα Μαθηματικά, αξιοποιείται όμως στην Οικονομία. Το σενάριο του «Διλήμματος του Φυλακισμένου» είναι εξολοκλήρου δανεισμένο από την Εγκληματολογία και πιο συγκεκριμένα από την ανακριτική. Το παίγνιο «Δίλημμα του Φυλακισμένου» αξιοποιείται στην Οικονομική επιστήμη και είναι ιδιαίτερα χρήσιμο στον τομέα της στρατηγικής την οποία θα επιλέξει να ακολουθήσει μια επιχείρηση απέναντι σε αντίπαλη ανταγωνίστρια επιχείρηση.

Ωστόσο, μπορεί να προσφέρει ιδέες και να βοηθήσει στην κατάστροφη της στρατηγικής που θα εφαρμόσει ο ανακριτικός υπάλληλος κατά την εξέταση υπόπτων τέλεσης συγκεκριμένου σοβαρού εγκλήματος, ιδιαίτερα στις χώρες όπου ισχύει το σύστημα της διαπραγμάτευσης ενοχής και ποινής (Clark, K. & Sefton, M., 2001).

3.2 Περιορισμένη Ορθολογικότητα στο Έγκλημα

3.2.1. Πλήρης Ορθολογικότητα: Η κάποτε κυρίαρχη θεώρηση

Η θεωρία ορθολογικής επιλογής επιμένει ότι το έγκλημα υπολογίζεται και είναι σκόπιμο. Όλοι οι εγκληματίες είναι λογικοί άνθρωποι που λαμβάνουν συνειδητά αποφάσεις και που ταυτόχρονα εργάζονται για να αποκτήσουν τα μέγιστα οφέλη από την παρούσα κατάσταση τους. Μια άλλη πτυχή της θεωρίας της ορθολογικής επιλογής είναι το γεγονός ότι πολλοί παραβάτες λαμβάνουν αποφάσεις βάσει περιορισμένης ορθολογικότητας.

Από την θεωρητική πλευρά, η επεξεργασία πληροφοριών στην ψυχολογία υποστηρίζει τις ιδιαίτερα σημαντικές απόψεις ότι ο ανθρώπινος ορθολογισμός περιορίζεται σοβαρά από βιολογικούς περιορισμούς (π.χ., Newell and Simon, 1972). Ο Herbert Simon έλαβε το Βραβείο Νόμπελ στα Οικονομικά το 1978 για την έννοια του "περιορισμένου ορθολογισμού". Στηριζόμενοι στην έννοια αυτή, οι θεωρητικοί της συμπεριφορικής απόφασης (Slovic et al, 1977, Kahneman et al, 1982, Einhorn και Hogarth, 1981) έχουν δημιουργήσει ένα συνεκτικό ερευνητικό πλαίσιο που δείχνει ότι οι άνθρωποι αποτυγχάνουν να ακολουθήσουν συστηματικά τον κανονιστικό ορθολογισμό, όμως αντιθέτως γίνονται απλουστεύσεις και συντομεύσεις που είναι εύλογες αλλά είναι πιθανό να οδηγήσουν σε κατώτερα αποτελέσματα (Cornish D.B, Clarke V.R., 2014). Για παράδειγμα, η υπεραισιοδοξία οδηγεί τους περισσότερους ανθρώπους να πιστεύουν ότι το δικό τους ρίσκο για αρνητική έκβαση είναι πολύ χαμηλότερο από το μέσο όρο ενός αρνητικού αποτελέσματος σε ένα άτομο.

Αυτό συνεπάγεται ότι μπορεί να οδηγήσει πολλούς ανθρώπους σε σημαντική υποτίμηση ορισμένων κινδύνων που συναντώνται στην καθημερινή ζωή (για παράδειγμα, οι κίνδυνοι από την κακή διατροφή), καθώς αυτές οι βλάβες μπορεί να μην είναι πολύ σημαντικές. Όμως δεν είναι προβλήματα, τα οποία δεν έχουν επαρκείς πληροφορίες, κάθε άλλο. Οφείλονται σε ανθρώπους που δεν έχουν την ικανότητα να επεξεργάζονται με ακρίβεια τις πληροφορίες που διαθέτουν, στο μέτρο που οι πληροφορίες αυτές φέρουν τους ίδιους τους κινδύνους.

Έτσι, για παράδειγμα, οι άνθρωποι μπορεί να έχουν επαρκώς επαρκείς πληροφορίες για τους κινδύνους του καπνίσματος, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι έχουν επαρκή αντίληψη για τους κινδύνους του καπνίσματος που αντιμετωπίζουν οι ίδιοι. Ακόμη και αν οι άνθρωποι μπορούν να αποκτήσουν ακριβείς στατιστικές γνώσεις, ενδέχεται να μην είναι αρκετές για κάνουν ορθολογικές επιλογές για τον εαυτό τους. Από αυτό δεν προκύπτει ότι οι πληροφορίες είναι άχρηστες. Σημαίνει απλά ότι η κατοχή πληροφοριών εκ των προτέρων δεν συνεπάγεται αυτομάτως τη βέλτιστη συμπεριφορά ενός ανθρώπου. Είναι λοιπόν δόκιμο να αναφερθεί ότι εκτός από την περιορισμένη ορθολογικότητα, οι άνθρωποι συχνά εμφανίζουν περιορισμένη δύναμη θέλησης (Jolls C. et al. 1998).

Ακόμη και όταν η χρήση διανοητικών συντομεύσεων είναι ορθολογική, μπορεί να παράγει προβλέψιμα λάθη. Οι παρεκκλίσεις από το πρότυπο μοντέλο μπορούν να χωριστούν σε δύο κατηγορίες: την άποψη και την λήψη αποφάσεων. Οι πραγματικές απόψεις έχουν συστηματικές αποκλίσεις από μοντέλα αμερόληπτων προβλέψεων και οι πραγματικές αποφάσεις παραβιάζουν συχνά τα αξιώματα της θεωρίας της αναμενόμενης χρησιμότητας. Κάποιος μπορεί να συμπεριφέρεται ορθολογικά με την έννοια της εξοικονόμησης του χρόνου σκέψης, αλλά ένας τέτοιος άνθρωπος θα κάνει παράλα αυτά προβλέψεις διαφορετικές από εκείνες που προκύπτουν από το πρότυπο ορθολογικής επιλογής (Jolls C. et al. 1998).

Οι ιδέες της περιορισμένης ορθολογικότητας υπογραμμίζουν το βαθμό στον οποίο τα άτομα και οι ομάδες απλοποιούν μια απόφαση λόγω των δυσκολιών πρόβλεψης ή εξέτασης όλων των εναλλακτικών και όλων των πληροφοριών (Elster, 1986, p. 148). Η περιορισμένη ορθολογικότητα σχετίζεται με δύο πλευρές, το ένα μέρος που προέρχεται από γνωστικούς περιορισμούς και το άλλο από ακρότητες στη συναισθηματική διέγερση (Tsaousi, A., 2014). Μερικές φορές η συναισθηματική διέγερση κατά τη στιγμή ενός εγκλήματος μπορεί να είναι οξεία, επομένως οι παραβάτες θα βρεθούν εκτός ελέγχου και οι ορθολογικές σκέψεις είναι πολύ λιγότερο σημαντικές (Simpson, 2000, p. 162).

Ως εκ τούτου, το έγκλημα μπορεί να επηρεαστεί από την ευκαιρία για να διαπραχθεί. Η πιθανότητα ενός εγκλήματος, όπως προαναφέρθηκε, μπορεί να σχετίζεται με τα οφέλη κόστους, την κοινωνικοοικονομική κατάσταση, τον κίνδυνο ανίχνευσης, ανάλογα με το περιστασιακό πλαίσιο, τον τύπο του αδικήματος και την πρόσβαση σε εξωτερικά οφέλη. Επιπλέον, οι ευκαιρίες εξαρτώνται από το σημερινό περιβάλλον και τους επακόλουθους παράγοντες του ατόμου. Η θεωρία αυτή εξηγεί καλύτερα τα οργανωμένα εγκλήματα παρά τα εγκλήματα που αφορούν συναισθήματα.

Τα οργανωμένα εγκλήματα περιλαμβάνουν σχεδιασμό και ζύγιση των κινδύνων με ορθολογικό μυαλό. Παραδείγματα οργανωμένου εγκλήματος μπορεί να είναι: η φοροδιαφυγή, οι παραβιάσεις του κώδικα οδικής κυκλοφορίας, αλκοόλ και οδήγηση, το εταιρικό έγκλημα, η κλοπή και η σεξουαλική επίθεση. Από την άλλη πλευρά, στα εγκλήματα που αφορούν συναισθήματα υπάρχει έλλειψη λογικής σκέψης χωρίς να υπάρχει ανησυχία για τις μελλοντικές συνέπειες. Αυτού του είδους τα εγκλήματα μπορεί να περιλαμβάνουν: μη προμελετημένη δολοφονία όπως ανθρωποκτονία, και επίθεση. Η τιμωρία λοιπόν είναι αποτελεσματική μόνο στην αποτροπή του οργανωμένου εγκλήματος και όχι του εγκλήματος που αφορά συναισθήματα (O'Grady, 2011). Αν μπορούσαμε να περιγράψουμε καλύτερα τις κρίσιμες αποφάσεις ενός πιθανού εγκληματία, θα μπορούσαμε πιο αποτελεσματικά να δημιουργήσουμε ένα αποτρεπτικό σχέδιο ή να αποθαρρύνουμε με άλλο τρόπο τις εγκληματικές πράξεις.

Όσον αφορά τη συμπεριφορική απόφαση, επικεντρωνόμαστε σε δύο ευρείες και αλληλένδετες πτυχές των αποφάσεων: Η πρώτη είναι η κατασκευή μιας αναπαράστασης του προβλήματος απόφασης. Αυτό το τμήμα αφορά τον τρόπο με τον οποίο οι εγκληματίες αντιλαμβάνονται τις πιθανές εγκληματικές ευκαιρίες, τις πληροφορίες που παρατηρούν και τι αγνοούν. Αυτή η πτυχή της απόφασης προτείνει ως ζωτικής σημασίας την κατανόηση της αναπαράστασης της λήψης απόφασης του προβλήματος απόφασης για την πρόβλεψη των επιλογών που γίνονται.

Ο δεύτερος τομέας που εξετάζεται είναι η αξιολόγηση των εναλλακτικών λύσεων. Εδώ υπάρχει ανησυχία για την πραγματική διαδικασία λήψης αποφάσεων που χρησιμοποιείται για να γίνει επιλογή των ευκαιριών διάπραξης ενός εγκλήματος, για το πώς συγκρίνουν οι υπεύθυνοι λήψης αποφάσεων το να διαπράξουν ένα έγκλημα με την εναλλακτική λύση της μη διάπραξης ενός εγκλήματος και πώς αυτοί οι τρόποι επηρεάζονται από τους περιστασιακούς παράγοντες, όπως η πίεση του χρόνου ή ο αριθμός των εναλλακτικών που έχουν στη διάθεση τους. Παρόλο που το όριο μεταξύ αυτών των δύο δραστηριοτήτων μπορεί συχνά να θολώνει τα καθήκοντα του πραγματικού κόσμου, χρησιμεύει ως χρήσιμο οργανωτικό εργαλείο (Cornish D. & Clarke R., 2014).

3.2.2. Περιορισμένη Ορθολογικότητα (Bounded Rationality)

Η αλήθεια είναι ότι η «πλήρης ορθολογικότητα» στη διαδικασία λήψης αποφάσεων είναι ανέφικτη. Αυτό συμβαίνει για τέσσερις κύριους λόγους. Πρώτον, οι αποφάσεις αφορούν στο μέλλον το οποίο είναι αβέβαιο. Δεύτερον, είναι δύσκολο να βρεθούν όλες οι εναλλακτικές λύσεις ενός προβλήματος. Τρίτον, είναι δύσκολο να αναλυθεί πλήρως κάθε εναλλακτική λύση. Τέταρτον, η πληροφόρηση που χρειάζεται ένας άνθρωπος είναι ουσιαστικά πάντοτε ατελής και, παράλληλα, υπάρχει αρκετά αυξημένο κόστος.

Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι οι αποφάσεις δεν λαμβάνονται εν κενώ αλλά υπό τρεις συνθήκες οι οποίες είναι η βεβαιότητα (*certainty*), ο κίνδυνος (*risk*) και η αβεβαιότητα (*uncertainty*).

- Στην περίπτωση της βεβαιότητας, οι άνθρωποι είναι σίγουροι για το αποτέλεσμα της απόφασής τους. Υπάρχει η απαραίτητη, πλήρης και αξιόπιστη πληροφόρηση και οι σχέσεις αιτίας - αιτιατού είναι εξακριβωμένες. Συνήθως όμως κυριαρχεί η αβεβαιότητα κατά την λήψη αποφάσεων, καθώς υπάρχει έλλειψη πληροφόρησης.
- Σε συνθήκες κινδύνου, οι άνθρωποι δεν μπορούν να προβλέψουν επακριβώς το αποτέλεσμα της απόφασής τους, αλλά διαθέτουν αρκετή (όχι όμως πλήρη) πληροφόρηση ώστε να είναι σε θέση να προβλέψουν την πιθανότητα η απόφαση να οδηγήσει στη λύση του προβλήματος.

Ως εκ τούτου, σύμφωνα με τον Herbert Simon, οι άνθρωποι δρουν με περιορισμένη ορθολογικότητα (*bounded rationality*) κατά τη λήψη αποφάσεων. Η βάση της σκέψης του Simon είναι πως η ορθολογική συμπεριφορά είναι μια συμπεριφορά με περιορισμούς, δηλαδή οι άνθρωποι παίρνουν την καλύτερη δυνατή απόφαση που μπορούν εντός των περιορισμών πληροφόρησης, χρόνου, χρημάτων και ικανότητας κατά περίπτωση. Οι περιορισμοί αφορούν περιορισμούς στην υπολογιστική ικανότητα, στην οργάνωση και χρήση της μνήμης και στη λήψη πληροφοριών. Αντί να ψάχνουν για την άριστη λύση επιλέγουν τη πρώτη που θα ανακαλύψουν ότι εξυπηρετεί επαρκώς τις ανάγκες τους (*satisficing*).

Η περιορισμένη ορθολογικότητα είναι ένα ψαλίδι του οποίου οι δυο λεπίδες είναι το ανθρώπινο μυαλό με τις υπολογιστικές του δυσκολίες και η δομή του περιβάλλοντος. Για να γίνει κατανοητή η ανθρώπινη συμπεριφορά πρέπει κανείς να εξετάσει και τις δυο λεπίδες, αλλά και το πώς συνδέονται μεταξύ τους. Δηλαδή, μια στρατηγική μπορεί να χαρακτηριστεί ως ορθολογική ή μη μόνο με αναφορά σε ένα συγκεκριμένο φυσικό ή κοινωνικό περιβάλλον (Todd & Gigerenzer, 2003).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

4.1 Οικονομικά Εγκλήματα

Τα οικονομικά εγκλήματα ως μια ενιαία αυτοτελής κατηγορία εγκλημάτων δεν περιλαμβάνονται στην ελληνική έννομη τάξη ούτε σε ειδικό κεφάλαιο του Ειδικού Μέρους του Ποινικού Κώδικα ούτε σε ένα αυτοτελές νομοθέτημα, σε ένα ποινικό νόμο ή οικονομικό ποινικό κώδικα. Ένας σαφής, περιεκτικός, γενικά αναγνωρισμένος και δεσμευτικός ορισμός της έννοιας της οικονομικής εγκληματικότητας δεν υπάρχει ούτε στον ελληνικό ούτε στον διεθνή χώρο. Ένας ορισμός είναι από μόνος του ανεπαρκής για να αποδώσει μια αρκετά σύνθετη έννοια, καθώς τα οικονομικά εγκλήματα είναι συνδεδεμένα με τους όρους, τη δομή και τη λειτουργία του κοινωνικο-οικονομικού συστήματος. Η εικόνα του οικονομικού εγκλήματος, αλλάζει ανάλογα με την πολιτική, οικονομική και κοινωνική δομή μιας χώρας, όποτε η εγκληματο-οικονομική συμπεριφορά βλάπτει ή εκθέτει σε κίνδυνο την οικονομική τάξη ως σύνολο ή επί μέρους περιοχές της (Πιτσελά Α.Γ., 2010).

Η κάθε κοινωνία, σύγχρονη η παλιότερη, με όποια μορφή ή με όποιο σύστημα κι αν εμφανίζεται και λειτουργεί, έχει έντονα οικονομικό υπόβαθρο, στοχεύοντας σ' αυτό που ο Αριστοτέλης ονόμαζε «ευ ζην». Η οικονομική επιστήμη πραγματεύεται την πραγματική ζωή, στηρίζεται στην πραγματικότητα και στο ότι η οικονομική δράση των ανθρώπων αποτελεί έκφραση της καθολικής κοινωνικής δράσης τους.

Το έγκλημα, το πραγματικό έγκλημα με την έννοια που το αντιμετωπίζει η Εγκληματολογία, είναι κατεξοχήν φαινόμενο της πραγματικής ζωής, ενώ ο δράστης και το θύμα του εγκλήματος αποτελούν σε κάθε περίπτωση αληθινούς πρωταγωνιστές της πραγματικής ζωής. Σύμφωνα με τις πιο πάνω διαπιστώσεις, θα ήταν δυνατό το έγκλημα και οι πρωταγωνιστές του, δηλαδή ο δράστης και το θύμα, να μείνουν μακριά από την επίδραση οικονομικών επιρροών, ανεπηρέαστοι από τον βασικό κανόνα της προσφοράς και της ζήτησης (π.χ.

στην «αγοροπωλησία» πλαστών ή κλοπιμαίων έργων τέχνης ή αρχαιοτήτων) ή από τους κανόνες λειτουργίας της αγοράς (π.χ. στην «εμπορία ναρκωτικών»); Κι ακόμη, δεν θα μπορούσε να αποκλεισθεί η επίδραση οικονομικών παραγόντων στους τομείς της επέκτασης της εγκληματικής δραστηριότητας, όπως το τραπεζικό σύστημα ή οι χώροι επέκτασης των παράνομων αλλά και των νόμιμων δραστηριοτήτων των εγκληματικών οργανώσεων (όπως τα τυχερά παιχνίδια, το λαθρεμπόριο κ.α.). Οι απαντήσεις σε παρόμοια ερωτήματα είναι αβίαστα αρνητικές, αφού οικονομία και παραοικονομία, κόσμος και υπόκοσμος, κινούνται στο ίδιο μήκος κύματος.

Η πραγματικότητα είναι ότι δεν θα ήταν καθόλου υπερβολή αν έλεγε κάποιος, ότι τα περισσότερα εγκληματολογικά προβλήματα ιδιαίτερα στις τελευταίες δεκαετίες συνδέονται άρρηκτα με οικονομικά ζητήματα ή ως άλλη διαπίστωση θα μπορούσε να ειπωθεί ότι πίσω από κάθε εγκληματολογικό πρόβλημα, που απασχολεί την εγκληματολογική έρευνα και θεωρία, κρύβεται κι ένα οικονομικό ερώτημα.

Μερικά πολύ σημαντικά ερωτήματα που αναφέρονται στη σχέση των οικονομικών συνθηκών με τη φύση και την ταυτότητα του εγκλήματος ή με την ανάπτυξη της εγκληματικότητας είναι τα παρακάτω:

- Στο έγκλημα καταλήγουν μόνο οι φτωχοί ή πλούσιοι και φτωχοί είναι στο ίδιο μέτρο;
- Η εγκληματικότητα εμφανίζεται ομοιόμορφα ή στο ίδιο μέτρο σε πλούσια και σε φτωχά κράτη;
- Η εγκληματικότητα αυξάνεται ή μειώνεται ανάλογα με τους ρυθμούς της οικονομικής ανάπτυξης ή της οικονομικής ύφεσης;
- Το έγκλημα αποτελεί μία προσωπική επιλογή και προσοδοφόρο επάγγελμα που στοχεύει στα γρήγορα και εύκολα κέρδη;
- Η μεταχείριση του εγκληματία και η οργάνωση του σωφρονιστικού συστήματος γενικά προσδιορίζεται από αρχές της ηθικής και του ανθρωπισμού ή διαμορφώνονται υπό την πίεση που ασκούν οι κανόνες του ελάχιστου κόστους και της μέγιστης δυνατής εξοικονόμησης πόρων;

Επίσης είναι αναμφίβολο ότι η διαμορφούμενη κρατική πολιτική κατά του εγκλήματος προσδιορίζεται από οικονομικούς παράγοντες και αντιλήψεις. Έτσι τα μέτρα στα οποία καταφεύγει η πολιτεία για να αντιμετωπίσει το έγκλημα έχουν οικονομικό χαρακτήρα (π.χ. χρηματικές ποινές, δήμευση κ.α. – αρθρ. 81 Π.Κ. «Έγκλημα και φιλοκέρδεια»). Ακόμη, η οργάνωση και στελέχωση των υπηρεσιών πρόληψης και δίωξης του εγκλήματος εξαρτώνται από τους πόρους που διατίθενται σχετικά από την πολιτεία (Αλεξιάδης,2010).

Τα οικονομικά του εγκλήματος ακολουθούν τη μακρά παράδοση του ωφελισμού. Αυτή η παράδοση έρχεται σε αντίθεση με μια ηθική θεωρία που ονομάζεται «retributivism»:

Το ποινικό δίκαιο και πολιτική θα πρέπει να επιδιώκουν ό, τι είναι ηθικά σωστό, ανεξάρτητα από το αν έτσι ελαχιστοποιείται το κοινωνικό (καθαρό) κόστος (ή το μέγιστο κοινωνικό όφελος). Το σωστό είναι να τιμωρούνται οι άνθρωποι που διαπράττουν εγκλήματα σκοπίμως βλάπτοντας τους άλλους.

Εάν θα μπορούσατε να φυλακίσετε μόνο ένα άτομο για πάντα, θα επιλέγατε εκείνον που θα έκανε τη μεγαλύτερη ζημιά ή εκείνον που διέπραξε το χειρότερο έγκλημα;

4.1.1 Εγκλήματα λευκού κολάρου

Εγκλήματα του λευκού κολάρου ορίζονται τα εγκλήματα που διαπράττονται από άτομα της ανώτερης κοινωνικοοικονομικής τάξης στο πλαίσιο της επαγγελματικής τους δραστηριότητας. Τα εγκλήματα αυτά διαχωρίζονται σαφώς από το κοινό έγκλημα και δεν αντιστοιχούν στο στερεότυπο του εγκλήματος. Εκείνο που επέβαλε την δημιουργία αυτής της κατηγορίας εγκλημάτων είναι το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό των δραστών, δηλαδή το υψηλό κοινωνικό στάτους που απορρέει από την επαγγελματική τους απασχόληση, γνώρισμα που τους διαφοροποιεί από τους περισσότερους, συνηθισμένους δράστες, που σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία ανήκουν στην κατώτερη κοινωνικοοικονομική τάξη, δηλαδή τη φόρμα του εργάτη κατονομαζόμενη ως «μπλε κολάρο». Πρόκειται για ένα όρο ευρύ που άλλοτε ταυτίζεται με τα οικονομικά εγκλήματα, άλλοτε με τη διαφθορά και άλλοτε με τις παράτυπες επιχειρηματικές δραστηριότητες. Κοινό όμως στοιχείο αποτελεί η μη ένταξη των

εγκλημάτων του λευκού κολάρου στον κύκλο των παραδοσιακών εγκλημάτων και της στερεοτυπικής εγκληματικότητας.

Το περιεχόμενο της έννοιας έχει μεταβληθεί βαθμιαία, καθώς πλέον τα οικονομικά εγκλήματα τα διαπράττουν άτομα από οποιαδήποτε κοινωνική τάξη μέσα στα πλαίσια της επαγγελματικής τους απασχόλησης, είτε στον ιδιωτικό είτε στον δημόσιο τομέα. Σε αυτή την κατηγορία συμπεριλαμβάνεται η φοροδιαφυγή, η εκμετάλλευση εμπιστευτικών πληροφοριών και άλλες παραβιάσεις του νόμου σχετικά με την φορολογία εισοδήματος.

Σε γενικές γραμμές τα εγκλήματα αυτά δεν απασχολούν τόσο την κοινή γνώμη όσο άλλες κατηγορίες εγκλημάτων, ωστόσο, είναι αυτά που επηρεάζουν περισσότερο την κοινωνία. Πέραν όμως του κοινωνικού κόστους που προκαλούν, έχουν και τεράστιες οικονομικές επιπτώσεις στο κράτος, σε ιδιωτικούς οργανισμούς, στην κυβέρνηση αλλά και σε φυσικά πρόσωπα (Gliff, G., Desilets, C., 2014).

Το οικονομικό κόστος του εγκλήματος του λευκού κολάρου συχνά είναι πολλαπλά μεγαλύτερο από τα κοινά εγκλήματα. Ενδεικτικά αναφέρει ο Sutherland ότι ένα μόνο στέλεχος σε αλυσίδα καταστημάτων καταχράστηκε μέσα σε ένα χρόνο 600.000 δολάρια, ποσόν το οποίο ήταν έξι φορές περισσότερο από τις ετήσιες απώλειες 500 διαρρήξεων και ληστειών που συνέβησαν στην εν λόγω αλυσίδα (Gibbs, C., Cassidy, M. B. & Rivers III, L., 2013).

4.1.2 Εγκληματίες λευκού κολάρου

Στην ανάλυση του εγκληματολόγου E.H. Sutherland (1883-1950), τα εγκλήματα του λευκού κολάρου προσδιορίστηκαν ως παραβιάσεις του νόμου που διεξάγονται ως μέρος των συνηθισμένων επιχειρηματικών δραστηριοτήτων. Αυτές οι πράξεις υποστηρίζονται και ενθαρρύνονται από μια γενική πεποίθηση ότι οι παραβιάσεις αυτές είναι μέρος της καλής επιχειρηματικότητας, και αποτελούν αναγκαίο κακό προκειμένου να είναι ενήμερη μια εταιρία για τους ανταγωνιστές της.

Δράστες σε αυτή την κατηγορία είναι άτομα που ανήκουν στην ανώτερη και μεσαία κοινωνικοοικονομική τάξη και μπορούν να χωριστούν σε τρεις κατηγορίες:

- Συγκεκριμένοι παραβάτες του λευκού κολάρου,
- Σφετεριστές, και
- Επαγγελματίες «περιθωριακοί» παραβάτες (Anrulf, J., K. & Gottschalk, P., 2012)

Οι ειδικοί που ασχολούνται με τα εγκλήματα του λευκού κολάρου εστιάζουν συνήθως τις έρευνες τους στο ίδιο το έγκλημα και όχι στους εγκληματίες, το ενδιαφέρον της μελέτης έχει εστιαστεί στην δομή της επιχείρησης και της εταιρικής δραστηριότητας που παράγει τέτοιου είδους εγκλήματα. Ωστόσο, σημαντικά για την κατανόηση του εγκλήματος είναι και τα χαρακτηριστικά του ίδιου του εγκληματία. Ο εγκληματίας του λευκού κολάρου διαπράττει μια ποικιλία από εξαιρετικά πολύπλοκες εγκληματικές πράξεις που απαιτούν υψηλές δεξιότητες και σχετίζονται με την επιχειρηματική και οικονομική δραστηριότητα. Οι εγκληματίες αυτής της κατηγορίας τείνουν να βλέπουν τους εαυτούς τους ως νομοταγείς πολίτες (Quinney, E.R., 1964).

Σύμφωνα με σχετικές μελέτες τα άτομα που έχουν διαπράξει κάποιας μορφής εγκλήματος λευκού κολάρου υπερβαίνουν σε ποσοστό το 50%. Τα άτομα που διαπράττουν τα συγκεκριμένα εγκλήματα έχουν λάβει την απόφαση τους μετά από ώριμη σκέψη, έχουν υπολογίσει τα αρνητικά και τα θετικά της κάθε τους πράξης καθώς και τον βαθμό επικινδυνότητας. Λειτουργούν δηλαδή με πλήρη ενσυναίσθηση και γνώση για το τι είναι αυτό που θέλουν να κάνουν και πως θα έχει το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα. Η πράξη τους στηρίζεται σε μια ορθολογική λήψη απόφασης. Επίσης στο πλαίσιο εκτέλεσης της πράξης, εκμεταλλεύονται και καταχρώνται την εμπιστοσύνη των άλλων, όπως για παράδειγμα των προϊστάμενων τους, των υφισταμένων τους, των συναδέλφων τους, των προμηθευτών τους, των πελατών τους και των συνεργατών τους για να οργανώσουν με μεθοδικό και αποτελεσματικό τρόπο την υπεξαίρεση, την απάτη και την απιστία. Τα πρόσωπα μπορεί να μεταβάλλονται κατά περίπτωση, το κοινό τους όμως χαρακτηριστικό είναι ένα: το κίνητρο.

4.2 Βασικές κατηγορίες οικονομικού εγκλήματος

4.2.1. Γενικά

Οι βασικότερες κατηγορίες οικονομικού εγκλήματος είναι η φοροδιαφυγή, η απάτη, η διαφθορά, η κλοπή και η χειραγώγηση. Ως απάτη ορίζεται συνήθως μια παραπλανητική πράξη με σκοπό μια δυσανάλογη ωφέλεια. Με νομική ορολογία ορίζεται ως ένα ποινικό αδίκημα κατά το οποίο κάποιος αποσπά ξένη περιουσία για να ωφεληθεί ο ίδιος. Η απάτη μπορεί να επιτευχθεί με παράσταση ψευδών γεγονότων ως αληθινών, με αθέμιτη απόκρυψη της αλήθειας καθώς και με αθέμιτη παρασιώπηση των πραγματικών γεγονότων.

Είναι σύνηθες την απάτη να την συνοδεύουν πλαστά δικαιολογητικά, αλλοιωμένα λογιστικά βιβλία, δημιουργία εικονικών συναλλαγών ή παρουσίαση ξένων στοιχείων ως στοιχείων της επιχείρησης. Η απάτη ρυθμίζεται στο άρθρο 386 ΠΚ και τιμωρείται ως πλημμέλημα ή ως κακούργημα.

Έπειτα, η διαφθορά ορίζεται ως το λάδωμα, ο χρηματισμός, η δωροδοκία, ο εκβιασμός και η κατάχρηση ανατεθειμένης εξουσίας με σκοπό το προσωπικό όφελος.

Τέλος ως κλοπή ορίζεται η αφαίρεση ξένου κινητού πράγματος από την κατοχή άλλου με σκοπό την παράνομη ιδιοποίηση. Η κλοπή αποτελεί έγκλημα και τιμωρείται ως πλημμέλημα από τον Ποινικό Κώδικα στα άρθρα 372 ΠΚ επ. Το ξέπλυμα χρήματος, τα ηλεκτρονικά εγκλήματα, τα παράνομα στοιχήματα καθώς και οποιαδήποτε διαρροή εμπιστευτικών πληροφοριών ορίζεται ως χειραγώγηση.

4.2.2. Στατιστικά στοιχεία για τη φοροδιαφυγή

Το πρόβλημα της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα έχει επισημανθεί πολλές φορές κατά τη διάρκεια της κρίσης του χρέους. Η εξάλειψη της κουλτούρας των Ελλήνων να φοροδιαφεύγουν δεν είναι εύκολη υπόθεση, όπως σημειώνει ένα νέο έγγραφο από τον Νικόλαο Αρταβάνη του Virginia Tech, της Adair Morse και της Μαργαρίτας Τσούτσουρα του Πανεπιστημίου του Σικάγο Booth School of Business.

Οι τρεις παραπάνω συγγραφείς χρησιμοποίησαν μια νέα τεχνική για να υπολογίσουν τα επίπεδα της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα.

Οι συγγραφείς επικεντρώνονται σε ένα σύνολο δεδομένων από μια μεγάλη ελληνική τράπεζα, η οποία περιέχει πληροφορίες

	Mean Tax Evasion (Euros)	Income Multiplier
Doctors & Medicine	29,343	2.45
Engineering & Science	28,625	2.40
Education	24,742	2.55
Accounting & Financial Services	24,573	2.22
Law	24,032	2.24
Fabrication	22,598	2.26
Media & Art	18,360	2.22
Lodging & Restaurants	15,884	1.99
Construction	13,919	1.85
Business Services	9,438	1.62
Transport	9,320	1.51
Agriculture	9,288	1.75
Personal Services & Pharmacy	7,531	1.49
Retail	5,215	1.27
Others	3,370	1.22

Εικόνα 1

για τις πιστωτικές εφαρμογές από μεμονωμένους οφειλότες μεταξύ των ετών 2003 και 2010. Εκ πρώτης όψεως, τα στοιχεία για τους αυτοαπασχολούμενους δανειολήπτες δεν έχουν κανένα νόημα. Κατά μέσο όρο, οι αυτοαπασχολούμενοι Έλληνες δαπανούν το 82% του δηλωμένου μηνιαίου εισοδήματός τους, δηλαδή, το ποσό που δηλώνουν στην εφορία, για την εξυπηρέτηση των πληρωμών του χρέους. Ορισμένα επαγγέλματα, όπως οι δικηγόροι και οι γιατροί, φαίνεται να δαπανούν περισσότερο από το 100% του εισοδήματός τους για την εξυπηρέτηση του χρέους.

Αυτό δεν μπορεί να είναι σωστό: ένας τραχύς κανόνας είναι ότι το ένα τρίτο των εσόδων θα πρέπει να πάει στις πληρωμές του χρέους. Οι τράπεζες δεν θα δανείζουν σε αυτές τις αναλογίες χρέους προς το εισόδημα. Πιο περίεργα ακόμα είναι τα ποσοστά παραβατικότητας των δανείων που δεν φαίνεται να ποικίλλουν ανάλογα με αυτές τις αναλογίες: οι αυτοαπασχολούμενοι Έλληνες γιατροί είναι το πιο χρεωμένο επάγγελμα και είναι παράλληλα το επάγγελμα με τις χαμηλότερες πιθανότητες παραβατικότητας.

Η εξήγηση, η οποία επιβεβαιώθηκε από τους τραπεζίτες σε δηλώσεις τους προς τους συγγραφείς, είναι ότι οι ελληνικές τράπεζες έχουν προσαρμόσει τα πιστωτικά μοντέλα τους με τέτοιο τρόπο έτσι ώστε να μπορούν να εικάζουν με ασφάλεια τα πραγματικά εισοδήματα των δανειοληπτών “διορθώνοντας” ουσιαστικά το δηλωμένο εισόδημα τους. Με άλλα λόγια οι δανειστές υποθέτουν ότι οι αυτοαπασχολούμενοι δανειολήπτες σε ορισμένα επαγγέλματα είναι υπό-

αναφορά και η υπόθεση αυτή εμπεριέχεται στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Η φοροδιαφυγή πραγματώνεται κυρίως ως μια κοινωνική νόρμα και πολύ λιγότερο κάτω από την δραστηριότητα ενός ραντάρ.

Από αυτό το σημείο εκκίνησης, οι συγγραφείς κάνουν επίσης μια εκτίμηση για το πόσο φοροδιαφεύγουν στην Ελλάδα. Ο δείκτης του χρέους προς το εισόδημα για τους μισθωτούς σε ένα συγκεκριμένο επάγγελμα οφείλει να παρέχει μία καθοδήγηση (αν και όχι συγκεκριμένη) με τον δείκτη του χρέους προς το εισόδημα, όπου οι τράπεζες γνωρίζουν καλά, για τους αυτοαπασχολούμενους δανειολήπτες στο ίδιο επάγγελμα. Η υπόθεση αυτή δίνει τη δυνατότητα στους συγγραφείς να βρουν για παρά πολλές τράπεζες τι ακριβώς ισχύει για τα δηλωμένα εισοδήματα που αναφέρονται σε διάφορους κλάδους, για πόσο φορολογητέο εισόδημα δεν γίνεται η αναφορά και πόσος φόρος έχει παρακαμφθεί (βλέπε πίνακα).

Σε συνολικό επίπεδο, οι συγγραφείς υπολογίζουν ότι οι αυτοαπασχολούμενοι το 2009 απέφυγαν φόρους για τουλάχιστον 28 δισεκατομμύρια ευρώ από μη δηλωμένο εισόδημα, ποσό το οποίο είναι αρκετό για να συμπληρώσει το 31% του ελλείμματος του ελληνικού προϋπολογισμού το έτος αυτό.

Το έγγραφο καταλήγει με κάποιες θεωρίες σχετικά με το γιατί τα επίπεδα της φοροδιαφυγής διαφέρουν μεταξύ των κλάδων. Μια υπόθεση είναι ότι οι άνθρωποι στους κλάδους που παράγουν ένα μεγαλύτερο «ίχνος χαρτιού» καθώς για παράδειγμα, χρησιμοποιούν περισσότερα ενδιάμεσα αγαθά ως εισροές, διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο να πιαστούν για φοροδιαφυγή και ως εκ τούτου τείνουν να αποφύγουν το να πληρώσουν τους φόρους τους λιγότερο. Οι συγγραφείς πράγματι βρήκαν ότι οι κλάδοι που παράγουν πολλές ανιχνεύσιμες πληροφορίες έχουν χαμηλότερα επίπεδα φοροδιαφυγής. Αλλά επίσης βρήκαν μια άλλη ενδιαφέρουσα συσχέτιση, μεταξύ του επαγγελματικού υπόβαθρου των Ελλήνων βουλευτών και των κλάδων με υψηλά επίπεδα φοροδιαφυγής. Απογυμνώνοντας τους δικηγόρους, οι οποίοι έχουν δυσανάλογα κακή συνήθεια να γίνουν πολιτικοί, τα τρία επαγγέλματα με τις πιο πολλές φορολογικές παρακάμψεις αντιπροσωπεύουν περίπου το ήμισυ των ψήφων μεταξύ των Ελλήνων βουλευτών.

Αυτό, λένε οι συντάκτες, θα μπορούσε να εξηγήσει την έλλειψη πολιτικής θέλησης για το θέμα της φοροδιαφυγής. Κατά μέσο όρο, ένας γιατρός αποφεύγει € 32.500 το χρόνο σε φόρους. Σε 13 κλάδους, οι τέσσερις κλάδοι που φοροδιαφεύγουν περισσότερο (ιατρικής, της μηχανικής, της εκπαίδευσης και των μέσων ενημέρωσης) αντιπροσωπεύουν το 61,7% των κοινοβουλευτικών ψήφων των μη-δικηγόρων. Αν προσθέσουμε στις επόμενες δύο κατηγορίες (τον τουρισμό και την Λογιστική / Χρηματοοικονομικά), το ποσοστό ανέρχεται σε πάνω από 80%, εξαιρουμένων των δικηγόρων, οι οποίοι θα είναι επίσης ψηλά στην φοροδιαφυγή. Η ευθυγράμμιση των επαγγελματικών υποβάθρων των Ελλήνων βουλευτών στην κορυφή των κλάδων που φοροδιαφεύγουν είναι μόνο ένας συσχετισμός, αλλά μπορεί να υποδηλώνει μια πιθανή αιτία πίσω από την έλλειψη θέλησης να θεσπίσουν από την κυβέρνηση ισχυρή φορολογική μεταρρύθμιση.

Η Ελλάδα έχει το υψηλότερο ποσοστό αυτοαπασχόλησης της ΕΕ: Σχεδόν το ένα τρίτο των Ελλήνων εργάζονται για τον εαυτό τους. Η Ελληνική φοροδιαφυγή είναι ένα προκλητικό θέμα. Υπάρχουν ενδείξεις ότι οι αυτοαπασχολούμενοι τείνουν παντού να μην δηλώνουν ολόκληρο το εισόδημά τους, και όχι μόνο στην νότια Ευρώπη. Το έγγραφο δείχνει ότι οι πιο έκδηλες συμπεριφορές φοροδιαφυγής συμβαίνουν στα ψηλά σκαλιά της σκάλας του πλούτου. Η πνευματική ελίτ στην Ελλάδα θα μπορούσε να διορθώσει πολλά από τα οικονομικά προβλήματα της χώρας απλά και μόνο δηλώνοντας το εισόδημα τους. Κανείς δεν φαίνεται όμως να ενδιαφέρεται για την εφαρμογή αυτού του είδους πίεσης.

Τα πράγματα θα μπορούσαν να γίνουν καλύτερα ύστερα από τη συλλογή και ανάλυση των δεδομένων σε αυτό το έγγραφο. Αν οι συγγραφείς είναι ακριβείς στις εκτιμήσεις τους για την κλίμακα και την θεσμοθέτηση της φοροδιαφυγής, είναι πασιφανές γιατί έχει εξαντληθεί η υπομονή με την Ελλάδα από τις υπόλοιπες χώρες (A.P. The Economist, 2012).

Από την άλλη αν και στην Ελλάδα οι πλούσιοι συχνά έχουν ξεχωρίσει λόγω του ότι δεν πληρώνουν τις οφειλές τους, η συντριπτική πλειοψηφία της φοροδιαφυγής εμφανίζεται στο κάτω άκρο της κλίμακας εισοδήματος, μεταξύ

των επιχειρήσεων μικρού και μεσαίου μεγέθους. Πολλές εταιρείες αναφέρουν ότι καταβάλλουν στους εργαζομένους τους, τον ελάχιστο μισθό, για να μην χρειαστεί να πληρώσουν υψηλότερους φόρους μισθωτών υπηρεσιών. Άλλες εταιρείες δίνουν στους εργαζομένους πιστώσεις σε κάποιο κατάστημα ή εστιατόριο αντί για μετρητά. Μια 28χρονη πωλήτρια ανέφερε ότι η εταιρεία της δίνει στους εργαζομένους ειδικά κουπόνια που μπορούν να εξαργυρώσουν σε σούπερ μάρκετ, εστιατόρια και άλλες υπηρεσίες. «Δουλεύει πολύ καλύτερα για μας, επειδή τα χρήματα δεν φορολογούνται», είπε.

Οι φορολογικοί συντελεστές στην Ελλάδα είναι σε γενικές γραμμές ίδιοι με των υπόλοιπων χωρών στην Ευρώπη. Όμως οι Έλληνες έχουν μια ευρεία αποστροφή προς την καταβολή του χρέους στο κράτος, μια στάση η οποία έχει αποδοθεί αρκετές φορές σε πολιτιστικές και ιστορικές δυνάμεις. Κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας της Ελλάδας, όταν κάποιος απέφευγε τους φόρους ήταν ένα σημάδι που δήλωνε πατριωτισμό. Σήμερα, αυτή η δυσοπιστία επικεντρώνεται στην κυβέρνηση, την οποία πολλοί Έλληνες θεωρούν διεφθαρμένη, αναποτελεσματική και αναξιόπιστη (Karnitschig, M. & Stamouli, N., 2015).

4.3 Παράγοντες αύξησης οικονομικών εγκλημάτων

Ο πρωταρχικός παράγοντας που συνέβαλλε στην αύξηση των εγκληματικών ενεργειών σε όλο τον κόσμο είναι η παγκόσμια οικονομική ύφεση, που έχει αναγκάσει πολλούς ανθρώπους να αναζητήσουν ανορθόδοξα και επικίνδυνα μέσα για τη δημιουργία εσόδων.

Ιστορικά, το έγκλημα του λευκού κολάρου θεωρείται ως μη βίαιο και σε πολλές περιπτώσεις ένα έγκλημα χωρίς θύμα ή θύματα. Σύμφωνα με τον Sutherland τα συγκεκριμένα εγκλήματα είναι δυσκολότερα ανιχνεύσιμα από τα υπόλοιπα κοινά ανιχνεύσιμα ποινικά εγκλήματα, λόγω του ότι αφορούν οικονομικές απάτες και δεν οδηγούν σε βίαιες πράξεις ή δεν θέτουν σε κίνδυνο ανθρώπινες ζωές. Όμως, είναι σαφές ότι τα εγκλήματα λευκού κολάρου έχουν σοβαρές κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές επιπτώσεις, καθώς επίσης ότι τα τελευταία χρόνια τα εγκλήματα λευκού κολάρου βρίσκονται σε συνεχή άνοδο

και είναι πολύ δύσκολο να εντοπισθούν και να αποτραπούν (Βασιλαντωνοπούλου, Β., 2014).

4.4 Αυστηρότητα ποινών κατά των εγκλημάτων λευκού κολάρου

Διεθνείς στατιστικές έρευνες που έχουν κατά καιρούς διεξαχθεί, καταδεικνύουν ότι εκ των εγκληματιών λευκού περιλαίμιου, πιθανότητα να περάσουν το κατώφλι της φυλακής έχει μόνο το 36%, ενώ το ίδιο ποσοστό στους εγκληματίες μπλε κολάρου ανέρχεται σε 53% για εγκλήματα που δεν απαιτούν βία και 80% για εγκλήματα που εμπεριέχουν βία. Η διαφορά καθίσταται ήδη εμφανής, πλην όμως η έρευνα δε σταματά εδώ.

Ένα στατιστικό δεδομένο, το οποίο επίσης είναι διεθνώς επιβεβαιωμένο, αναδεικνύει ότι μόνο το 5,4% των εγκληματιών του λευκού κολάρου που συλλαμβάνονται μπαίνουν τελικά στη φυλακή, ενώ το υπόλοιπο 94,6% χάνεται συνήθως στην χαοτική δικαστική διαδρομή. Αλλά και στο στάδιο της γνωστοποίησης της εγκληματικής δράσης των δραστών του λευκού κολάρου η στατιστική εικόνα στο ίδιο συμπέρασμα συνηγορεί. Στο σύνολο των κατηγορουμένων που προφυλακίζονται το 86,1% ανήκει στις λεγόμενες κατώτερες τάξεις και μόνο το 3% στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα, ενώ το υπόλοιπο 10,9% ανήκει στις μεσαίες τάξεις. Αλλά και από το σύνολο των καταδικασθέντων το 62,4% ανήκει στα χαμηλά κοινωνικά στρώματα, το 14% στα μεσαία και μόνο το 9,9% στα ανώτερα. Το υπόλοιπο ποσοστό κατανέμεται σε ενδιάμεσες κοινωνικές διαστρωματώσεις (Παναγιώτα Καραγεώργη, 2016).

Επομένως πέρα από το πασιφανές συμπέρασμα των τεράστιων βλαβών που επιφέρουν στο κοινωνικό σύνολο τα εγκλήματα λευκού κολάρου, συμπεραίνουμε ότι οι δράστες αυτού του είδους εγκλημάτων σπάνια συλλαμβάνονται, κατηγορούνται και καταδικάζονται. Ακόμη όμως και αν κατηγορηθούν και καταδικασθούν και σ' αυτή την περίπτωση οι επιβαλλόμενες ποινές είναι ιδιαίτερα επεικείς.

Μερικοί συγγραφείς έχουν υποστηρίξει ότι η ποινική δικαιοσύνη δεν μπορεί να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά το έγκλημα λευκού κολάρου επειδή οι παραβάτες τιμωρούνται με «ποινές-χάδι» (Braithwaite & Geis, 1982 Klepper &

Nagin,1989), οι οποίες δεν λειτουργούν αποτρεπτικά. Κατά συνέπεια, ο καλύτερος τρόπος περιορισμού των εγκλημάτων λευκού κολάρου δεν είναι η καταγγελία, η έρευνα, η απαγγελία κατηγοριών, η καταδίκη και η τιμωρία των ενόχων, αλλά η παροχή οικονομικών κινήτρων σε άτομα και εταιρείες, ώστε να συμμορφώνονται με το νόμο (Καμβία – Καπαρδή Μ. & Τσολάκης Χ., 2011).

4.5 Οικονομικά εγκλήματα κατά των συμφερόντων του δημοσίου

Στη δημόσια οικονομία όπως αυτή εκφράζεται από τις κρατικές οντότητες αλλά και από τους υπερεθνικούς σχηματισμούς, όπως η Ε.Ε. έρευνες έχουν δείξει ότι περιορίζεται από οικονομικά εγκλήματα. Το κράτος μέσω της παρεμβατικής του οικονομικής πολιτικής και στην συνέχεια της διεύρυνσης του δημόσιου τομέα, εμπλέκεται στην οικονομική δραστηριότητα, με πολυάριθμες αποφάσεις πολιτικών και υπηρεσιακών στελεχών από τις οποίες κάθε φορά ωφελούνται ή όχι, συγκεκριμένες ομάδες πολιτών και συμφερόντων. Οι συγκεκριμένες ομάδες συμφερόντων προσπαθούν παράλληλα να συνεχίσουν να ασκούν προς όφελος τους την άσκηση της αποφασιστικής τους εξουσίας είτε μέσα από τα κωλύματα που προκαλεί το γραφειοκρατικό φαινόμενο είτε με κατάχρηση της εξουσίας, που τους έχει παραχωρηθεί με κανονιστικές διατάξεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

5.1 Πρόληψη και εφαρμογή αντεγκληματικής πολιτικής

Η σύγχρονη απονομή της ποινής από ειδικά, δικαιοδοτικά όργανα (τα δικαστήρια) σύμφωνα με ένα κωδικοποιημένο ποινικό σύστημα, αποβλέπει στη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής, της έννομης τάξης και στην ικανοποίηση του κοινού περί δικαίου αισθήματος. Το τελευταίο αποτελεί φίλτρο των αρχών της κοινωνίας και των ηθικών επιταγών της, το οποίο καλείται να προστατεύσει η ποινή εκφοβιστικά κι αποτρεπτικά σε εν δυνάμει παραβάτες.

Η παραπάνω λειτουργία της ποινής αναφέρεται σε αυτό που ονομάζουμε γενική πρόληψη, που σκοπό έχει τη συγκράτηση του συνόλου της κοινωνίας από την διενέργεια εγκληματικών πράξεων, όσο επίσης κι η ανάπτυξη μίας ψυχολογικής αποστροφής προς το έγκλημα με παιδαγωγικό τρόπο στην ανάπτυξη αντίρροπων ατομικών και ψυχολογικών παραγόντων προς μία ενδεχόμενη τάση παραβατικότητας (Μαματόπουλος, Ι., 2012).

Αξιζει να σημειώσουμε ότι η ψυχολογία έχει βοηθήσει εξαιρετικά στην κατανόηση των μηχανισμών επίδρασης του θετού δικαίου στην ανθρώπινη συμπεριφορά. Μπορούμε να διακρίνουμε τρεις λειτουργίες - επιδράσεις του δικαίου στον πολίτη από αυτή την άποψη: την υπακοή από φόβο για την κύρωση, την πιστή τήρηση του νόμου ως αξιόπιστου συστήματος κανόνων που διασφαλίζει την κοινωνική ευρυθμία και τη νομιμοποίηση του κανόνα στη συνείδηση του πολίτη πια βάσει αρχών δικαιοσύνης.

Η πρώτη λειτουργία εξαρτάται από την πιθανότητα σύλληψης και το μέγεθος της κύρωσης για την παράβαση του κανόνα και συνήθως εκφράζεται στα μοντέλα αποτροπής (deterrence models), τα οποία θα αναφερθούν εκτενέστερα παρακάτω. Η δεύτερη λειτουργία είναι πιο ευαίσθητη στο θέμα της νομιμότητας της πράξης. Ο πολίτης συμμορφώνεται πιο πολύ από σεβασμό προς το σύστημα παρά από τον φόβο της ποινής ή την πεποίθηση ότι ο κανόνας είναι ορθός. Αν για τον άλφα ή βήτα λόγο κάθε άνθρωπος δεν υπάκουε στο νόμο (εν όλω ή εν μέρει), τότε θα επικρατούσε αναρχία.

Τέλος, η τρίτη λειτουργία έχει να κάνει περισσότερο με τον ενεργό πολίτη, ο οποίος επιζητεί τυπική και ουσιαστική νομιμοποίηση κάθε κανόνα που ισχύει στο κράτος δικαίου. Η συμμόρφωση επιτυγχάνεται, καθώς ο πολίτης εσωτερικεύει τον κανόνα, θεωρώντας τον απόρροια της εφαρμογής γενικότερων αρχών (Προκοπίδης, Χ., 2008).

5.2 Θεωρία της βέλτιστης επιβολής

Είναι χρήσιμο να αρχίσει η ανάλυση της βέλτιστης επιβολής του νόμου με μια απλή -αν και εντελώς μη ρεαλιστική- περίπτωση. Ας υποθέσουμε ότι μπορούμε να πιάσουμε όλους τους εγκληματίες και να συλλέξουμε πρόστιμα από αυτούς και ότι αυτό για να γίνει δεν κοστίζει τίποτα. Σε αυτόν τον τυχερό κόσμο, πώς θα μπορούσαν να οριστούν τα πρόστιμα;

Η πρώτη εικασία μπορεί να είναι ότι το πρόστιμο πρέπει να είναι αρκετά υψηλό ώστε να αποτρέψει όλα τα εγκλήματα. Αλλά μπορεί να υπάρχουν και κάποια εγκλήματα που δεν θέλουμε να αποτρέψουμε. Ας πάρουμε για παράδειγμα τον οδηγό ο οποίος περιστασιακά υπερβαίνει το όριο ταχύτητας όταν βιάζεται. Θα μπορούσαν να αποτραπούν όλες ή σχεδόν όλες οι περιπτώσεις υπέρβασης ορίου ταχύτητας στην περίπτωση που γινόταν κατάσχεση των αυτοκινήτων των καταδικασθέντων οδηγών - αλλά πολλοί από εμάς θα το θεωρούσαμε πιο αποτρεπτικό από όσο μας συμφέρει στην πραγματικότητα. Εάν ένα έγκλημα παράγει καθαρό όφελος και εάν το κέρδος για τον οδηγό που υπερβαίνει το όριο ταχύτητας είναι μεγαλύτερο από την απώλεια που δημιουργεί στον γύρω κόσμο, τότε είναι καλύτερα να μην το αποθαρρύνουμε. Σε πολλές περιπτώσεις το νομικό μας σύστημα επιτρέπει τέτοιου είδους «αποτελεσματικά εγκλήματα», μη χαρακτηρίζοντάς τα ως εγκλήματα.

Υπάρχουν όμως και άλλες περιπτώσεις όπου είναι πολύ δύσκολο να διαχωριστεί η λεπτή γραμμή μεταξύ αποτελεσματικών και αναποτελεσματικών εγκλημάτων. Ένας οδηγός που πηγαίνει με 130 χιλιόμετρα την ώρα με το αυτοκίνητό του επιβάλλει ένα κόστος, έναν κίνδυνο ατυχημάτων, σε άλλους οδηγούς. Τις περισσότερες φορές αυτό είναι αναποτελεσματικό - αν έπρεπε να

λάβει υπόψη ο οδηγός τον κίνδυνο που επιβάλλει στους υπόλοιπους οδηγούς καθώς και τον κίνδυνο που επιβάλλει στον εαυτό του, δεν θα οδηγούσε τόσο γρήγορα. Περιστασιακά όμως, η γρήγορη οδήγηση είναι αποτελεσματική - το όφελος από το να πάει κάποιος στον προορισμό του μισή ώρα νωρίτερα είναι περισσότερο από το να αντισταθμίσει το αντίστοιχο κόστος.

Πώς, σε τέτοιες καταστάσεις, μπορεί να αποτραπεί η παράβαση ορίου ταχύτητας που επιφέρει μη αποδοτικό αποτέλεσμα, ενώ παράλληλα θα επιτρέπεται η παράβαση αυτή όταν έχει αποδοτικό αποτέλεσμα;

Η απάντηση είναι απλή: Θα πρέπει να οριστεί η αναμενόμενη τιμωρία ίση με τη ζημία που έχει γίνει. Εάν η υπέρβαση του ορίου ταχύτητας επιβάλλει σε άλλους οδηγούς ένα κόστος με αυξημένο κίνδυνο των 100€, και όλοι οι παραβάτες πάνονται, τότε ένας οδηγός που υπερβαίνει το όριο ταχύτητας θα πρέπει να πληρώσει ένα πρόστιμο των 100€. Όμως για να είναι η παραδοχή λίγο πιο ρεαλιστική, μόνο ένας παραβάτης στους δέκα συλλαμβάνεται, όποτε το πρόστιμο ορίζεται στα 1.000€, κάνοντας το μέσο κόστος της παράβασης ορίου ταχύτητας, δηλαδή την «αναμενόμενη τιμωρία» του παραβάτη, πάλι ίσο με 100€. Εάν η παράβαση ορίου ταχύτητας αξίζει περισσότερο από 100€ για τον οδηγό, τότε θα επιταχύνει, εάν όμως όχι, τότε θα υπακούσει στο όριο (Becker, G., 1995).

5.3 Αξιολόγηση κινδύνου

Η αξιολόγηση του κινδύνου είναι μια διαδικασία λήψης αποφάσεων που λειτουργεί όταν το άτομο θέλει να αποφασίσει αν θα διαπράξει το έγκλημα ή όχι. Εκτός από την πιθανότητα ότι το έγκλημα θα μπορούσε να προσφέρει πραγματικά κέρδη, κάθε εγκληματίας μπορεί να συλληφθεί και να τιμωρηθεί. Επομένως, η αποτελεσματική αποτροπή του εγκλήματος απαιτεί την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο οι εγκληματίες αντιλαμβάνονται την αβεβαιότητα και απαντούν σε αυτήν.

Η θεωρία της προοπτικής και τα εκτεταμένα πειραματικά στοιχεία που την υποστηρίζουν δείχνουν ότι οι συμπεριφορές των ανθρώπων με κίνδυνο

εμφανίζουν συστηματικές αποκλίσεις από την θεωρία της αναμενόμενης χρησιμότητας.

Στο πλαίσιο της εγκληματικότητας, η στάθμιση της απόφασης μπορεί να εξηγήσει γιατί, αφενός, οι άνθρωποι είναι διατεθειμένοι να πάρουν μέρος σε μια λοταρία (όπως όταν διαπράττουν έγκλημα) και, αφετέρου, να επενδύσουν υπερβολικά σε ασφάλειες έναντι εξαιρετικά απίθανων κακών γεγονότων, όπως για παράδειγμα μια διάρρηξη (Van Winden, F. A. & Ash, E., 2012)

Σύμφωνα με τη θεωρία της ορθολογικότητας (*rational choice theory*) όπως προαναφέρθηκε, τα άτομα λαμβάνουν τις αποφάσεις τους στην προσπάθεια να μεγιστοποιήσουν τη χρησιμότητά τους, συνδυάζοντας τρία στοιχεία: τη στάση τους απέναντι στον κίνδυνο (ρίσκο), τις σταθερές τους προτιμήσεις έναντι των ενδεχόμενων αποτελεσμάτων που προκύπτουν από μια κατάσταση και τις εκτιμήσεις τους για το πόσο πιθανό είναι κάθε ενδεχόμενο να συμβεί.

Οι πειραματικές όμως μελέτες έδειξαν ότι οι προτιμήσεις των ανθρώπων δεν είναι σταθερές ούτε και η στάση τους απέναντι στον κίνδυνο. Τα άτομα μάλιστα συχνά εκτιμούν λανθασμένα τα ενδεχόμενα αποτελέσματα και η θεωρία της ορθολογικότητας δεν επιτυγχάνει να προβλέψει σωστά το τι θα συμβεί (Ulen T., 1999).

Λαμβάνοντας υπόψη και τους περιορισμούς στην προτίμηση κινδύνου (*risk reference*), ο ορθολογικά σκεπτόμενος εγκληματίας θα διαπράξει το έγκλημα όταν το αναμενόμενο όφελος υπερβαίνει το αναμενόμενο κόστος ή δεν θα διαπράξει το έγκλημα σε περίπτωση που ισχύει το αντίθετο, όταν δηλαδή το κόστος που αναμένεται υπερβαίνει το αντίστοιχο όφελος. Ο παραβάτης συνήθως είναι ουδέτερος προς τον κίνδυνο (*risk-neutral*).

Εάν σκεφτούμε ότι οι παραβάτες, εκτός από την στάση τους απέναντι στον κίνδυνο, διαφέρουν και ως προς το εισόδημα τους, γίνεται κατανοητό ότι μια ποινή μπορεί να είναι ακριβή για τους φτωχούς και λιγότερο ακριβή για τους πλούσιους. Επίσης κάποια άτομα ενδέχεται να είναι περισσότερο ευαίσθητοποιημένα στον στιγματισμό μιας ποινικής καταδίκης, ειδικά όταν ανήκουν σε υψηλή κοινωνική θέση. Για παράδειγμα ένας επιχειρηματίας που

αποστρέφεται τον κίνδυνο (*risk-averse*) και ταυτόχρονα έχει ισχυρά συμφέροντα για τη διατήρηση της καλής επαγγελματικής του φήμης είναι πολύ πιθανό να έχει χαμηλότερη προδιάθεση να τελέσει ένα έγκλημα, λόγω του φόβου του να μην συλληφθεί. Υπάρχουν όμως άτομα τα οποία αγαπούν τα ρίσκα (*risk takers*) και που έχουν λίγα να χάσουν σε ότι αφορά το καλό τους όνομα (Τσαούση, Α., 2015).

Παίζει πάρα πολύ σημαντικό ρόλο στην διάπραξη ενός εγκλήματος το κατά πόσο ο άνθρωπος που θέλει να προβεί σε μια εγκληματική δραστηριότητα είναι ουδέτερος ή αποστρέφεται τον κίνδυνο.

5.4 Χρησιμότητα του Ποινικού Δικαίου

Το δίκαιο των αδικοπραξιών επιτυγχάνει με αποτελεσματικότητα την αντιμετώπισή τους καθιστώντας τα άτομα που διέπραξαν κάποιο έγκλημα να εσωτερικεύουν το κόστος των ατυχημάτων. Τα περισσότερα εγκλήματα είναι αδικοπραξίες⁷. Αν οι αστικές υποθέσεις έκαναν τον εγκληματία να εσωτερικεύει το κόστος του εγκλήματος, τότε το ποινικό δίκαιο θα ήταν περιττό από οικονομική άποψη. Ωστόσο, οι αστικές υποθέσεις τις περισσότερες φορές δεν μπορούν να εσωτερικεύσουν το κόστος των εγκλημάτων για 3 λόγους:

- Η τέλεια αποζημίωση τις περισσότερες φορές είναι αδύνατη

Υπάρχουν περιορισμοί στην αποζημίωση, π.χ. ένας άνθρωπος χάνει το πόδι του ύστερα από κάποιο αυτοκινητιστικό ατύχημα όπου δεν έφερε ο ίδιος την ευθύνη. Όταν αυτή η υπόθεση θα μεταβεί στην δικαιοσύνη, όποια κι αν είναι η αποζημίωση είναι αδύνατο να αποκαταστήσει την πραγματική βλάβη. Σκοπός της τιμωρίας του εγκλήματος είναι η αποτροπή των σκόπιμων βλαβών, όχι η αποζημίωσή τους. Είναι γεγονός πως οι νόμοι στην Ελλάδα πρέπει να αλλάξουν ειδικά για κάποια αποτρόπαια και ειδικά εγκλήματα, και οτιδήποτε

---

⁷ Αδικοπραξία (αδίκημα) κατά το ΑΚ 914 = υποχρέωση προς αποζημίωση που έχει ένα πρόσωπο που προκάλεσε σε άλλον ζημία με παράνομη και υπαίτια πράξη του. Προϋποθέσεις: 1.)Παράνομη συμπεριφορά (αποδοκιμάζεται από την έννομη τάξη) 2.)Υπαιτιότητα (ψυχική στάση του δράστη) 3.)Ζημία (βλάβη στα υλικά ή άυλα αγαθά) 4.)Αιτιώδης συνάφεια (μεταξύ νόμιμου λόγου ευθύνης και της ζημίας) Αν η ευθύνη είναι αντικειμενική αρκεί η πράξη, η ζημία και η αιτιώδης συνάφεια. Το αποτέλεσμα της αδικοπραξίας είναι η υποχρέωση καταβολής αποζημίωσης 1.)για περιουσιακή ζημία 2.)για μη περιουσιακή ζημία (ηθική βλάβη – σωματική ακεραιότητα, υγεία, τιμή, ελευθερία) 3.) Για ψυχική οδύνη (για οικογένεια θανόντος).

έχει σχέση με κακοποίηση παιδιών. Σε τέτοιες περιπτώσεις εγκλημάτων τα θύματα δεν έχουν το δικαίωμα της έφεσης από την κατάσταση που καταδικάστηκαν να ζουν, όπως στην περίπτωση της Μυρτώς της Πάρου το 2012.

- Ακόμη και αν είναι δυνατή η τέλεια αποζημίωση, εξακολουθεί να προστατεύει το συμφέρον και όχι το δικαίωμα.

Εάν τα θύματα τροχαίων ατυχημάτων αποζημιώνονται τέλεια, προστατεύεται το συμφέρον τους για τα πρόσωπα και την περιουσία τους, αλλά όχι το δικαίωμά τους να συνεχίσουν κανονικά την ζωή τους. Η προστασία των συμφερόντων προστατεύει τον πλούτο, ενώ η προστασία των δικαιωμάτων εξασφαλίζει την ελευθερία. Τα δικαιώματα θα πρέπει να προστατεύονται περισσότερο από τα συμφέροντα. Τα αγαθά πρέπει να αποκτώνται μέσω εκούσιας ανταλλαγής, κάτι που δεν συμβαίνει στα εγκλήματα. Πρέπει να θεσπιστούν μέτρα ποινικού δικαίου για την προστασία και την ενθάρρυνση της εκούσιας ανταλλαγής προϊόντων μέσω των αγορών.

- Η τιμωρία είναι απαραίτητη για αποτροπή.

π.χ. κάποιος κλέβει ένα αυτοκίνητο \$10.000. Η πιθανότητα να τον συλλάβουν είναι 0,5, οπότε το αναμενόμενο κόστος για τον κλέφτη είναι \$5.000 και το όφελος είναι \$10.000 (κόστος > όφελος). Η αστική ευθύνη χωρίς τιμωρία κάνει την κλοπή κερδοφόρα. Γι αυτό τον λόγο για να επιτευχθεί η αποτροπή του εγκλήματος η τιμωρία πρέπει να υπερβαίνει τα \$10.000 (Παλυβός, Θ., 2017).

Το κράτος επιθυμεί κι επιδιώκει τον εγκλεισμό των «κακών» προς «προστασία του κοινωνικού συνόλου». Έτσι λοιπόν, η βασική λειτουργία του ποινικού δικαίου έγκειται στην προστασία ιδιαίτερα σημαντικών έννομων αγαθών και οι πιο βασικοί στόχοι του ποινικού δικαίου για τη διατήρηση της εγκληματικότητας σ' ένα αποτελεσματικό επίπεδο είναι ο παραδειγματισμός, ο σωφρονισμός (rehabilitation) και η ανταπόδοση (retribution). Με οικονομικούς όρους θα μπορούσε να μεταφραστεί η ανταπόδοση ως η πηγή ωφελιμότητας για τους νομοταγείς πολίτες. Η αίσθηση ότι τα άτομα τιμωρούνται απλώς διότι

αξιζουν να τιμωρηθούν όταν έχουν τελέσει μια αξιόποινη πράξη είναι, για πολλούς, μια αξία εμπεδωμένη σε κάθε σύστημα ποινικών κυρώσεων.

Μολονότι στις σύγχρονες δικαιοκές τάξεις η έννοια του σωφρονισμού έχει αποδυναμωθεί, ωστόσο δεν μπορούμε να παραγνωρίσουμε ότι η τιμωρία έχει και μια διάσταση «θεραπευτική» (*therapeutic effect*). Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι για την αμερικανική δικαιοκή τάξη η στροφή του δικαστικού συστήματος προς την εναλλακτική έκτιση της ποινής μέσω παροχής κοινωφελούς εργασίας (*community service*) – που βοηθά τους παραβάτες να επανενταχθούν στην κοινότητα και μειώνει την πιθανότητα να παραβιάσουν το νόμο. Μέσα από αυτές τις μοντέρνες αντιλήψεις για την ποινή πραγματώνεται με μεγαλύτερο ποσοστό επιτυχίας ο στόχος της κοινωνικής επανένταξης. Τον πρωτόγνωρο για την χώρα μας θεσμό της κοινωφελούς εργασίας εισήγαγε για πρώτη φορά το σχέδιο του Νέου Ποινικού Κώδικα (2014), που προβλέπει κοινωφελή εργασία για καταδικασμένους έως πέντε χρόνια, ορίζοντας αριθμό ωρών εργασίας από 100 έως 240 ώρες για ποινή ανά χρόνο. Ο νέος Κώδικας εισάγει επίσης την καινοτομία του κατ' οίκον περιορισμού για υπερηλικούς άνω των 75, μητέρες ανηλικών έως 5 ετών, τετραπληγικούς, αναπήρους και ασθενείς με AIDS (Τσαούση, Α., 2015).

Πιο συγκεκριμένα, ο νέος Κώδικας ενσωματώνει και την υπό όρους απόλυση κρατουμένων με ηλεκτρονική επιτήρηση, το λεγόμενο βραχιολάκι το οποίο, παρότι έχει ήδη ψηφιστεί στη Βουλή, δεν εφαρμόζεται διότι δεν έχει γίνει η σχετική προμήθεια που είναι απαραίτητη βέβαια για την εφαρμογή του μέτρου. Στο άρθρο 84 για το συγκεκριμένο μέτρο προβλέπεται ότι όσοι καταδικάστηκαν σε ποινή στερητική της ελευθερίας μπορούν να ζητήσουν να απολυθούν υπό τον όρο του κατ' οίκον περιορισμού με ηλεκτρονική επιτήρηση εφόσον έχουν εκτίσει τα 2/5 της ποινής κάθειρξης και τουλάχιστον 14 χρόνια αν πρόκειται για ισόβια. Οι διατάξεις αυτές δεν εφαρμόζονται για περιπτώσεις αδικημάτων εσχάτης προδοσίας, εγκληματικής οργάνωσης, τρομοκρατικών πράξεων, βιασμού, κατάχρησης σε ασέλγεια, κακουργηματικής πορνογραφίας, μαστροπείας, εμπορίας ανθρώπων κ.λπ.

Με τους νέους θεσμούς εναλλακτικών τρόπων έκτισης ποινής υπάρχει προσδοκία και για αποσυμφόρηση των φυλακών.

Με τα άρθρα 184 και 185 του νέου Ποινικού Κώδικα εισάγεται μια σημαντική αλλαγή στον χαρακτηρισμό της εγκληματικής οργάνωσης για να αποφεύγονται οι υπερβολές, στην εφαρμογή του άρθρου 187. Σύμφωνα με το 184 εισάγεται ως προϋπόθεση και ο προσπορισμός οικονομικού οφέλους. Η διατύπωση της διάταξης έχει ενδιαφέρον: «Όποιος συγκροτεί ή εντάσσεται ως μέλος σε δομημένη και με διαρκή εγκληματική δράση ομάδα τριών ή περισσότερων προσώπων, που επιδιώκει την τέλεση περισσότερων κακουργημάτων για προσπορισμό οικονομικού οφέλους τιμωρείται με κάθειρξη ως δέκα έτη και χρηματική ποινή. Η μη διάπραξη οποιουδήποτε από τα σχεδιαζόμενα εγκλήματα συνεπάγεται την επιβολή μειωμένης ποινής» (άρθρο 48).

5.5 Τιμωρία: Πρόστιμο ή Φυλάκιση;

Οι πιο κοινές μορφές τιμωρίας είναι η φυλάκιση, ο περιορισμός των δραστηριοτήτων δοκιμαστικά (στο αμερικανικό ομοσπονδιακό δίκαιο: "εποπτική απελευθέρωση") και τα χρηματικά πρόστιμα.

Σε ορισμένες χώρες ως μορφές τιμωρίας χρησιμοποιούνται η κοινωνική εργασία, ο ξυλοδαρμός, ο ακρωτηριασμός μέχρι και η εκτέλεση. Η αποζημίωση όμως διαφέρει από την τιμωρία. Στο αστικό δίκαιο αποσκοπεί στην αποκατάσταση της ευημερίας του θύματος με έξοδα του θύτη. Η τιμωρία στο ποινικό δίκαιο καθιστά τον θύτη σε χειρότερη μοίρα χωρίς να επωφελείται άμεσα το θύμα.

Η χρηματική τιμωρία είναι ένα χρηματικό ποσό που κάνει τον εγκληματία να προτιμά να μην κάνει το έγκλημα καθώς του επιφέρει παραπάνω κόστος από το όφελος που θα είχε. Για παράδειγμα όταν κάποιος σπάει ένα παράθυρο αυτοκινήτου (\$ 100) και κλέβει το ραδιόφωνο (\$ 75), η αποζημίωση θα πρέπει να είναι \$175 για το θύμα και πρόστιμο \$x για το κράτος.

Αφού καθοριστεί το βέλτιστο επίπεδο αποτροπής, η επιβολή του νόμου θα πρέπει να αποφασίσει πώς να παράγει την αναμενόμενη ποινή που επιτυγχάνει την βέλτιστη αποτροπή. Η αναμενόμενη ποινή ή η αναμενόμενη τιμωρία έχει

δύο βασικά στοιχεία: τη σοβαρότητα της τιμωρίας και την πιθανότητα τιμωρίας. Η βαρύτητα της τιμωρίας αναφέρεται στη μορφή της τελικής κύρωσης ενός εγκληματικού προσώπου. Δύο πολύ κοινές μορφές ποινής είναι:

1. Μια ποινή φυλάκισης και
2. Ένα χρηματικό ποσό

Άλλες μορφές κυμαίνονται από τη δοκιμασία ή την κοινωνική υπηρεσία έως τα βασανιστήρια ή τη θανατική ποινή. Ανεξάρτητα από το πόσο αυστηρή είναι η τιμωρία πρέπει να επιβληθεί. Ο εγκληματίας πρέπει να συλληφθεί, να καταδικαστεί και να φυλακιστεί. Έτσι, η πιθανότητα τιμωρίας είναι ίση με:

$$(\text{πρόβλημα σύλληψης}) \times \left(\frac{\text{Πρόβλημα πεποίθησης}}{\text{σύλληψη}} \right) \times \left(\frac{\text{Πρόβλημα φυλάκισης}}{\text{καταδίκη}} \right)$$

Οι αρχές μπορούν να χειριστούν αυτές τις πιθανότητες, προσλαμβάνοντας περισσότερες αστυνομικές επιχειρήσεις, χρησιμοποιώντας πιο εξελιγμένες τεχνικές έρευνας και αφιερώνοντας περισσότερους πόρους στη δίωξη υποθέσεων.

Για να διατηρηθεί ένα σταθερό επίπεδο αναμενόμενης τιμωρίας, είτε θα πρέπει η πιθανότητα και η σοβαρότητα της τιμωρίας να κινηθούν προς αντίθετες κατευθύνσεις, είτε για οποιοδήποτε επίπεδο αναμενόμενης τιμωρίας που μπορεί να οριστεί, θα υπάρχουν πολλοί συνδυασμοί πιθανότητας και σοβαρότητας που αποφέρουν την ίδια ταυτόσημη αναμενόμενη τιμωρία.

Για παράδειγμα:

Πρόβλεψη της κύρωσης	Σοβαρότητα της κύρωσης	Αναμενόμενη τιμωρία
100%	€100	€100
10%	€1,000	€100
1%	€10,000	€100
0.1%	€100,000	€100

Πίνακας 3

Οι υπεύθυνοι για τη χάραξη πολιτικής πρέπει να εξετάσουν πώς να ορίσουν ταυτόχρονα τις πιθανότητες σύλληψης και καταδίκης, καθώς και να επιλέξουν κατάλληλη κύρωση. Επιλέγοντας μεταξύ όλων αυτών των συνδυασμών, οι

οικονομολόγοι βασίζονται σε έναν απλό κανόνα: για οποιοδήποτε επιθυμητό επίπεδο αναμενόμενης τιμωρίας, επιλέξτε το συνδυασμό πιθανότητας και σοβαρότητας που χρησιμοποιεί τους λιγότερους πόρους.

Γενικότερα, οι οικονομολόγοι συνιστούν συνήθως να κάνουν δύο πράγματα: να χρησιμοποιούν την επιβολή προστίμων (σε αντίθεση με τη φυλάκιση) όσο το δυνατόν συχνότερα. Και επίσης συνδυάζουν μια χαμηλή πιθανότητα τιμωρίας με χρήση υψηλής πιθανότητας τιμωρίας (πρόστιμα ή φυλάκιση).

Για να αυξηθεί η πιθανότητα σύλληψης και καταδίκης εγκληματιών, θα πρέπει να αφιερωθούν περισσότεροι πόροι για την ενίσχυση της αστυνομίας και των εισαγγελέων. Παρόλα αυτά, καθώς το πρόστιμο γίνεται μεγαλύτερο, τόσο θα μεγαλώνει και το κόστος επιβολής της εισπραξης αυτού του προστίμου. Από την άλλη, ένα σύστημα επιβολής προστίμων είναι πιθανό να απαιτεί πολύ λιγότερους πόρους από ό, τι χρειάζονται για τη διατήρηση ενός συστήματος φυλακών. Τα πρόστιμα παράγουν έσοδα ενώ οι φυλακές είναι συνήθως πολύ δαπανηρές λόγω κατασκευής και συντήρησης. Χρειάζονται πόροι για τη διαχείριση και την επιβολή προστίμων, αλλά το ποσό αυτό θα μπορούσε να είναι μικρότερο και πιο διαχειρίσιμο σε σύγκριση με εκείνο που απαιτείται για τη διαχείριση και επιβολή των ποινών φυλάκισης (Παλυβός, Θ., 2017).

5.6 Δυο επιδράσεις στο έγκλημα: Αποτρεπτικό και Ανικανότητα

Αρχικά η απειλή του προστίμου ή η φυλάκιση δημιουργεί μια αναμενόμενη τιμωρία, η οποία οδηγεί σε μείωση του ποσοστού εγκληματικότητας. Αυτό είναι το αποτρεπτικό αποτέλεσμα είτε του προστίμου είτε της φυλάκισης για εγκλήματα.

Η φυλάκιση σε σχέση με το πρόστιμο έχει ένα επιπρόσθετο αποτέλεσμα, το οποίο είναι η ανικανότητα διάπραξης εγκλήματος. Αυτό σημαίνει ότι ένας πιθανός εγκληματίας ο οποίος βρίσκεται στην φυλακή, δεν μπορεί να διαπράξει περαιτέρω εγκλήματα έξω από το περιβάλλον των φυλακών. Αυτή είναι η επίδραση της ανικανότητας στο έγκλημα⁸.

---

⁸ Incapacitation effect – μια από τις κυριότερες κοινωνικές λειτουργίες του κλασικού Ποινικού Δικαίου.

Σε αντίθεση με την αποτροπή, το φαινόμενο της ανικανότητας διάπραξης εγκλήματος λόγω εγκλεισμού δεν λειτουργεί μέσω της απειλής τιμωρίας, αλλά μέσω της ίδιας της ποινής (Παλυβός, Θ., 2017).

5.6.1 Ανικανότητα ή Αποτροπή

Εάν η ανικανότητα διάπραξης ενός εγκλήματος λόγω εγκλεισμού είναι ο κύριος δίαυλος μέσω του οποίου μειώνεται το έγκλημα, τότε οι αρχές πρέπει να απελευθερώνουν εκείνους που δεν είναι σε θέση να διαπράξουν έγκλημα, π.χ. μεγάλοι σε ηλικία, άρρωστοι, αληθινά μετανιωμένοι φυλακισμένοι, κλπ.

Εάν η αποτροπή διάπραξης ενός εγκλήματος είναι ο κύριος δίαυλος, τότε οι αρχές δεν θα πρέπει να μειώνουν την ποινή μετά την κάθειρξη. Αυτό μειώνει την αναμενόμενη τιμωρία πριν από τη διάπραξη εγκλήματος και οι ορθολογικοί εγκληματίες νοιάζονται για τις πραγματικές μη ανακοινωθείσες ποινές. Πολλοί πόροι χρησιμοποιούνται για την επιβολή ποινών φυλάκισης. Ως εκ τούτου, η διάκριση μεταξύ των δύο επιπτώσεων είναι σημαντική.

Παραπάνω γίνεται αναφορά για το συμβιβασμό μεταξύ της πιθανότητας και της σοβαρότητας της τιμωρίας, δεδομένης μιας ορισμένης αξίας της αναμενόμενης βέλτιστης τιμωρίας. Αυτό το αντιστάθμισμα δεν υπάρχει εάν δεν υπάρχει αποτρεπτικό αποτέλεσμα. Η πιθανότητα τιμωρίας δεν επηρεάζει τη βέλτιστη τιμωρία. Το μόνο που έχει σημασία είναι ο χρόνος που εκτίουν οι εγκληματίες πίσω από τα κάγκελα. Επίσης, για τη βέλτιστη αποτροπή, όσο μεγαλύτερη είναι η βλάβη, τόσο πιο σοβαρή είναι η ποινή.

Με την ανικανότητα διάπραξης ενός εγκλήματος λόγω εγκλεισμού, ένας εγκληματίας θα πρέπει να παραμείνει πίσω από τα κάγκελα, εφόσον η αναμενόμενη ζημία υπερβαίνει το κόστος της ανικανότητας (εάν υπερβαίνει ελαφρώς ή υπερβαίνει κατά πολύ, δεν έχει σημασία). Έτσι, αν δεν υπάρχει αποτρεπτικό αποτέλεσμα, τότε εμφανίζονται κάποια μάλλον ακραία συμπεράσματα. Για να μπορέσουμε να ξεχωρίσουμε πότε χρειάζεται να χρησιμοποιηθεί η αποτροπή μέσω τιμωρίας ή η ανικανότητα διάπραξης ενός εγκλήματος, θα πρέπει κάποιος να βρει δεδομένα που να επιτρέπουν την απομόνωση των δύο επιδράσεων.

Για αυτούς τους ανθρώπους έχουν χρησιμοποιήσει τις παρακάτω περιπτώσεις:

1. νόμους για ενίσχυση ποινών
2. νεανική εγκληματικότητα
3. ποιότητα ζωής στις φυλακές
4. την ικανότητα των εγκληματιών να υποκαθιστούν τα εγκλήματα

Όσον αφορά τους νόμους για ενίσχυση ποινών, η νομοθεσία για την επιβάρυνση της ποινής αλλάζει απότομα τις ποινές για συγκεκριμένα είδη εγκλημάτων. Βραχυπρόθεσμα, το αποτρεπτικό αποτέλεσμα θα είναι πιο έντονο και συγκεκριμένο από το αποτέλεσμα ανικανότητας λόγω εγκλεισμού. Οποιαδήποτε βραχυχρόνια αλλαγή στο ποσοστό εγκληματικότητας πρέπει να οφείλεται στην αποτρεπτική επίδραση. Σε μακροπρόθεσμη βάση, μπορεί να υπάρχουν και οι δύο επιδράσεις .

Όσον αφορά την νεανική εγκληματικότητα, υπάρχουν διαφορές στους τρόπους με τους οποίους οι αρχές αντιμετωπίζουν τους ενήλικες παραβάτες και τους ανηλικούς παραβάτες. Για τα ίδια εγκλήματα, οι νεαροί παραβάτες παίρνουν ελαφρύτερες ποινές. Μέσα από διαφορές εμπειρικές μελέτες κρίθηκε ότι τα νεαρά άτομα είναι "ορθολογικά", υπό την έννοια ότι ανταποκρίνονται στις αλλαγές στην αναμενόμενη τιμωρία. Ο Levitt (1998, JPE) διαπιστώνει ότι σε κράτη όπου οι ενήλικες τιμωρούνται σκληρά σε σχέση με τους ανήλικους, σε σύγκριση με τα κράτη όπου η διαφορά τιμωρίας είναι μικρή, υπάρχει μεγάλη πτώση του ποσοστού εγκληματικότητας για τους εγκληματίες που φθάνουν πλέον στην ενηλικίωση και σε περίπτωση σύλληψης τους θα δικαστούν ως ενήλικοι. Δηλαδή, οι νεαροί φτάνουν σε ένα σημείο όπου ξαφνικά αντιμετωπίζουν μια ουσιαστική αλλαγή στην τιμωρία για ένα συγκεκριμένο έγκλημα. Αυτή η επιβάρυνση της τιμωρίας, βραχυπρόθεσμα, μειώνει την εγκληματικότητα μέσω της αποτρεπτικής επίδρασης, σε αντίθεση με την επίδραση της ανικανότητας λόγω εγκλεισμού.

Όσον αφορά την ποιότητα ζωής στην φυλακή, θα μπορούσε να ειπωθεί με βεβαιότητα ότι ένα πολύ σκληρό περιβάλλον φυλακών έχει πιθανώς ισχυρότερο αποτρεπτικό αποτέλεσμα. Πιο συγκεκριμένα σε μια εμπειρική έρευνα όσον

αφορά την θνησιμότητα λόγω της ποιότητας των φυλακών που πραγματοποιήθηκε το 1997 χρησιμοποίησαν το ποσοστό θνησιμότητας από όλες τις αιτίες (εκτός από τις εκτελέσεις) μεταξύ κρατουμένων ως μεταβλητή για την ποιότητα ζωής στις φυλακές. Σε αυτή την έρευνα το 1997, βρέθηκε ότι το 77% των θανάτων οφειλόταν σε ασθένειες, το 5% σε αυτοκτονίες, το 3% σε ατυχήματα ή εκ προμελέτης θάνατος από κάποιον συγκρατούμενο, το 12% σε απροσδιόριστους λόγους και 2% σε εκτελέσεις. (Katz, L., Levitt, S. D., & Shustorovich, E., 2003)

Τέλος, όσον αφορά την ικανότητα των εγκληματιών να υποκαθιστούν τα εγκλήματα, υπάρχουν κάποια εγκλήματα που είναι υποκατάστατα άλλων. Εάν η αναμενόμενη τιμωρία για ένα συγκεκριμένο έγκλημα ανεβαίνει, ένας εγκληματίας θα αντικαταστήσει τη διάπραξη αυτού του εγκλήματος και αντί γι' αυτό θα διαπράξει κάποιο άλλο. Με την αποτροπή, η αύξηση της αναμενόμενης τιμωρίας ενός εγκλήματος θα μειώσει την εμφάνιση αυτού του εγκλήματος, αλλά θα αυξήσει την εμφάνιση ενός υποκατάστατου εγκλήματος. Με την ανικανότητα λόγω εγκλεισμού, η αύξηση της αναμενόμενης τιμωρίας ενός εγκλήματος θα μειώσει την εμφάνιση συχνότητας αυτού του εγκλήματος και των υποκατάστατων εγκλημάτων. Η φυλάκιση εμποδίζει τον εγκληματία να διαπράξει εγκλήματα. Ο Levitt (1998, *Economic Enquiry*) εξετάζει 7 εγκλήματα. Διαπιστώνει ότι για την βιαιοπραγία, τη διάρρηξη και την κλοπή αυτοκινήτων (τα λιγότερο σοβαρά αλλά και τα πιο συνηθισμένα εγκλήματα, αποτελούν το 90% όλων των εγκλημάτων), η αποτρεπτική επίδραση είναι σημαντικότερη από την επίδραση ανικανότητας λόγω εγκλεισμού. Για το βιασμό και τη ληστεία, ισχύει το αντίθετο. Για τη δολοφονία δεν φαίνεται να είναι σημαντική καμία επίδραση. Έτσι, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η αποτρεπτική επίδραση υφίσταται και μπορεί να διακριθεί από την επίδραση της ανικανότητας λόγω εγκλεισμού.

Είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι όσον αφορά την αποτροπή και την οικονομική αποτελεσματικότητα, εάν δύο τιμωρίες έχουν το ίδιο αποτρεπτικό αποτέλεσμα, τότε πρέπει να χρησιμοποιηθεί αυτή με το χαμηλότερο κόστος.

Θα πρέπει επίσης να αναφερθεί ότι οι περισσότερες επιδράσεις της αστυνομίας στην εγκληματικότητα είναι μέσω της αποτροπής και όχι μέσω της ανικανότητας λόγω εγκλεισμού. Επομένως, δεν φαίνεται να είναι η περίπτωση όπου οι πράξεις ενός αξιωματικού θα δημιουργήσουν πρόσθετο κόστος (επιπλέον του ποσού που πηγαίνουν για το μισθό και τα οφέλη του) στο σύστημα ποινικής δικαιοσύνης. Βασιζόμενοι ουσιαστικά σε όλες τις μελέτες που δημοσιεύθηκαν μετά το 2000, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η πρόσληψη ενός νέου αξιωματικού της αστυνομίας περνά εύκολα στον υπολογισμό κόστους-οφέλους. Το να περνάς σε μια ανάλυση κόστους-οφέλους διαφέρει σαφώς από την άποψη ότι η πρόσληψη περισσότερης αστυνομίας είναι μια κοινωνικά βέλτιστη απόφαση, καθώς μπορεί να είναι φθηνότερη η μείωση του εγκλήματος βελτιώνοντας τις αστυνομικές πρακτικές (Παλυβός, Θ., 2017).

5.6.2. Ανικανότητα λόγω εγκλεισμού στην φυλακή για διάπραξη κι άλλων εγκλημάτων

Οι βίαιοι εγκληματίες που εισέρχονται και εξέρχονται από τη φυλακή διαπράττουν 12 σοβαρά εγκλήματα ετησίως κατά μέσο όρο ενώ βρίσκονται εκτός φυλακών (εξαιρουμένων των εγκλημάτων που αφορούν τα ναρκωτικά). Από αυτά τα γεγονότα, οι άνθρωποι καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι η ανικανότητα μειώνει σημαντικά τα ποσοστά εγκληματικότητας, λόγω του εγκλεισμού τους.

Δύο είναι οι βασικές προϋποθέσεις για να μειωθεί η εγκληματικότητα:

1. Οι εγκληματίες που δεν μπορούν να είναι έγκλειστοι λόγω ανικανότητας διάπραξης άλλου εγκλήματος (π.χ. λόγω μεγάλης ηλικίας) δεν πρέπει να αντικαθίστανται από νέους εγκληματίες.
2. Η φυλάκιση πρέπει να μειώσει τον συνολικό αριθμό των εγκλημάτων που διαπράττονται από τους κατ' εξακολούθηση παραβάτες κατά τη διάρκεια της "καριέρας" τους.

Το γεγονός ότι οι υπότροποι (*repeat offenders*) διαπράττουν λιγότερα εγκλήματα καθώς γερνούν θα μπορούσε να οφείλεται σε βιολογικούς και κοινωνιολογικούς παράγοντες που συνδέονται με τη γήρανση ή θα μπορούσε

να οφείλεται στις καλύτερες αναμενόμενες μελλοντικές ποινές, για παράδειγμα με πιθανότητα μείωσης της ποινής τους, που αντιμετωπίζουν καθώς το ποινικό τους μητρώο «βελτιώνεται» λόγω καλύτερης συμπεριφοράς (Παλυβός, Θ.,2017).

5.7. Παιγνιο Αστυνομίας και Εγκληματία

Οι υφιστάμενες προσεγγίσεις θεωρούν το έγκλημα είτε ως συνέπεια των κοινωνικών συνθηκών είτε ως αποτέλεσμα ενός ορθολογικού υπολογισμού από έναν άνθρωπο που επιλέγει το έγκλημα ως καριέρα που μεγιστοποιεί την ευημερία του. Κατά συνέπεια, αυτές οι προσεγγίσεις προτείνουν είτε τη βελτίωση των κοινωνικών συνθηκών είτε την αύξηση των ποινών ως μέσο για τη μείωση της εγκληματικής δραστηριότητας.

Στην συγκεκριμένη περίπτωση όμως θα αναλυθεί ένα παίγνιο σε θεωρητικό πλαίσιο και θα εξεταστεί έτσι το έγκλημα ως ένα παίγνιο μεταξύ των εγκληματιών και της αστυνομίας. Για ρεαλιστικούς λόγους, η προσέγγιση αυτή συνιστά τη βελτίωση της συμβατικής οικονομικής ανάλυσης του εγκλήματος, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι η αύξηση της βαρύτητας της ποινής δεν έχει αντίκτυπο στην εγκληματική συμπεριφορά σε ισορροπία (*equilibrium*).

Στην πραγματικότητα, η αύξηση της ποινής μειώνει τη συχνότητα της επιβολής του νόμου στην ισορροπία (*equilibrium*). Ο πιο βασικός υπαινιγμός όσον αφορά τον μηχανισμό αντεγκληματικής πολιτικής είναι ότι για να μειωθεί η ισορροπία της εγκληματικής δραστηριότητας, πρέπει να τροποποιηθεί η διάρθρωση των αποδοχών της αστυνομίας.

Η συγκεκριμένη θεωρητική προσέγγιση ενός παιγνίου θα μπορούσε να συμβάλει στη βελτίωση όλων των ελλείψεων της οικονομικής προσέγγισης του εγκλήματος. Ειδικότερα, θα βοηθήσει στην αντιμετώπιση της αποστροφής κινδύνου ενδογενώς, θα χρησιμοποιήσει τόσο τη συγκριτική στατική όσο και τη δυναμική ανάλυση και θα παράσχει μια θεωρητική βάση για μια δυναμική προσέγγιση του εγκλήματος.

Η θεωρητική προσέγγιση του παιγνίου εξηγεί την ανθρώπινη συμπεριφορά ως μια λογική αντίδραση σε ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο (ανθρώπινο) περιβάλλον. Οι αιτιώδεις παράγοντες που λαμβάνονται υπόψη είναι ότι οι

ποινές για την αποκλίνουσα συμπεριφορά των κατώτερων τάξεων είναι πιο σοβαρές από ό,τι για τις μεσαίες τάξεις, σύμφωνα με την κοινωνιολογική βιβλιογραφία.

Ωστόσο, ενώ η οικονομική προσέγγιση θεωρεί το πρόβλημα της εγκληματικότητας και της πρόληψης του εγκλήματος ως παράγωγο ενός προβλήματος λήψης αποφάσεων μόνο από την πλευρά των εγκληματιών, η θεωρητική προσέγγιση του συγκεκριμένου παιγνίου περιλαμβάνει έναν ακόμη παράγοντα - την αστυνομία. Στη συνέχεια, η κατάσταση μοντελοποιείται ως ένα παίγνιο μεταξύ των εγκληματιών και της αστυνομίας, όπου κάθε ένας από τους παίκτες μπορεί να τροποποιήσει τη στρατηγική του ως απάντηση στον άλλο.

Ως εκ τούτου, προκύπτει μια ουσιαστική διαφορά: Για κάθε παίκτη, το περιβάλλον δεν είναι σταθερό, αλλά αλλάζει συνεχώς ως απάντηση στις πράξεις του. Όπως θα δούμε, αυτή η διαφορά όχι μόνο αυξάνει το πόσο ρεαλιστικό θα μπορούσε να είναι το συγκεκριμένο μοντέλο, αλλά δικαιολογεί και τα διαφορετικά συμπεράσματα και τις πολιτικές προτάσεις μεταξύ των παραδοσιακών οικονομικών και της θεωρητικής προσέγγισης του παιγνίου.

Σε ένα απλοποιημένο παίγνιο οι εγκληματίες έχουν μια επιλογή μεταξύ δύο στρατηγικών: είτε παραβιάζουν (Π) είτε δεν παραβιάζουν (ΔΠ) το νόμο. Ομοίως, η αστυνομία έχει δύο επιλογές: είτε επιβάλλει (Ε) είτε δεν επιβάλλει (ΔΕ) το νόμο. Ο Πίνακας 1 παρουσιάζει τις στρατηγικές και τις αποδόσεις (*payoffs*) σε αυτό το απλοποιημένο παίγνιο.

Ας υποθέσουμε ότι οι εγκληματίες προτιμούν να παραβιάζουν το νόμο εάν η αστυνομία δεν τον επιβάλλει, αλλά προτιμούν να συμμορφωθούν με το νόμο αν η αστυνομία τον επιβάλλει. Θα ονομάσουμε αυτές τις δύο παραδοχές 1 και 2, αντίστοιχα, εκφράζοντάς τις με αλγεβρικό τρόπο:

- Υπόθεση 1: $a_1 > b_1$
- Υπόθεση 2: $c_1 > d_1$

Θα υποθέσουμε επίσης ότι η αστυνομία προτιμά να μην επιβάλλει το νόμο αν δεν υπάρχουν εγκληματίες, ενώ προτιμάει να τον επιβάλλει εάν οι εγκληματίες

παραβιάζουν το νόμο. Θα ονομάσουμε αυτές τις δύο παραδοχές 3 και 4 αντιστοίχως, εκφράζοντάς τις με αλγεβρικό τρόπο:

- Υπόθεση 3: $a_2 > b_2$
- Υπόθεση 4: $c_2 > d_2$

Μπορούν να προβληθούν πολλές αντιρρήσεις σχετικά με αυτές τις υποθέσεις. Για παράδειγμα, κάποιος μπορεί να αντιτάξει ότι οι παίκτες δεν είναι ένα αδιαίρετο, ενιαίο σύνολο, αλλά αποτελούνται από έναν μεγάλο αριθμό ατόμων, οπότε οι παίκτες δεν έχουν μόνο δύο στρατηγικές, αλλά έναν άπειρο αριθμό. Έπειτα, όσον αφορά τις απολαβές (*payoffs*) του πληθυσμού γενικά, μερικοί άνθρωποι δεν παραβιάζουν το νόμο (ή τουλάχιστον κάποιο συγκεκριμένο νόμο), ακόμη και αν δεν υπάρχουν αστυνομικά όργανα. Από την άλλη μεριά, όσον αφορά τις απολαβές (*payoffs*) της αστυνομίας, οι εχέγγυοι αστυνομικοί δεν σταματούν να εφαρμόζουν το νόμο όταν μειώνεται το έγκλημα.

ΑΣΤΥΝΟΜΙΑ

		Ε (Επιβάλλει)	ΔΕ (Δεν Επιβάλλει)
ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΑΣ	Π (Παραβιάζει)	(d_1, c_2)	(a_1, d_2)
	ΔΠ (Δεν Παραβιάζει)	(c_1, b_2)	(b_1, a_2)

Πίνακας 4: ΠΑΙΓΝΙΟ ΜΕΤΑΞΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΩΝ ΚΑΙ ΑΣΤΥΝΟΜΩΝ ΜΕ ΠΛΗΡΗ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗ

Υποθέσεις: $c_1 > d_1$, $a_1 > b_1$, $c_2 > d_2$, $a_2 > b_2$

Οπού το αποτέλεσμα στο συγκεκριμένο παίγνιο είναι το εξής:

ΑΣΤΥΝΟΜΙΑ

		Ε (Επιβάλλει)	ΔΕ (Δεν Επιβάλλει)
ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΑΣ	Π (Παραβιάζει)	$(d_1, \underline{c_2})$	$(\underline{a_1}, d_2)$
	ΔΠ (Δεν Παραβιάζει)	$(\underline{c_1}, b_2)$	$(b_1, \underline{a_2})$

Πίνακας 5

Μπορούν να σημειωθούν 4 υποθέσεις σύμφωνα με το παραπάνω παίγνιο:

- ✓ c_1 : Εάν η αστυνομία επιβάλλει το νόμο, οι εγκληματίες δεν θα τον παραβιάσουν (υπόθεση 2).
- ✓ c_2 : Εάν οι εγκληματίες παραβιάσουν το νόμο, η αστυνομία θα τον επιβάλλει (υπόθεση 4).
- ✓ a_1 : Εάν η αστυνομία δεν επιβάλλει το νόμο, οι εγκληματίες θα τον παραβιάσουν (υπόθεση 1).
- ✓ a_2 : Εάν οι εγκληματίες δεν παραβιάσουν το νόμο, η αστυνομία δεν θα επιβάλλει το νόμο (υπόθεση 3).

Με άλλα λόγια, ανεξάρτητα από τον συνδυασμό των στρατηγικών, είτε η αστυνομία είτε οι εγκληματίες θα έχουν το κίνητρο να τροποποιήσουν την επιλογή τους.

Πριν προχωρήσουμε περαιτέρω, είναι σημαντικό να διευκρινιστεί ένα ακόμη σημείο: Οι αποδόσεις (*payoffs*) σε αυτό το μοντέλο πρέπει να νοούνται ως αναμενόμενες τιμές επειδή υπάρχουν περιορισμοί που προκαλούνται από παράγοντες που δεν περιλαμβάνονται στο μοντέλο. Για παράδειγμα, ακόμα και αν ένας εγκληματίας συλληφθεί υπάρχει πιθανότητα να μην καταδικαστεί ή αν η αστυνομία κάνει την σύλληψη, υπάρχει πιθανότητα να μην λάβουν οι αστυνομικοί τα εόσημα.

Ως εκ τούτου, είναι πιθανό η υπόθεση 2 να μην συμβεί, εάν η πιθανότητα της καταδίκης είναι πολύ χαμηλή. Ομοίως, είναι πιθανό ότι η υπόθεση 3 δεν θα ισχύει για ορισμένους αστυνομικούς.

Σε θεωρητικούς όρους του παιχνιδιού, το παιχνίδι που παρουσιάζεται στον Πίνακα 1 δεν έχει καθαρή στρατηγική (Nash) equilibrium: οι δύο παίκτες δεν έχουν καθαρές στρατηγικές, που να είναι οι βέλτιστες «αποκρίσεις» μεταξύ τους. Επομένως, οι μόνες στρατηγικές ισορροπίας που υπάρχουν σε αυτό το παιχνίδι είναι μικτές στρατηγικές: κατανομές πιθανοτήτων πάνω από το σύνολο των καθαρών στρατηγικών (Ordeshook 1986, κεφάλαιο 3).

Με άλλα λόγια, κάθε παίκτης θα χρησιμοποιήσει έναν συνδυασμό καθαρών στρατηγικών, έτσι ώστε όταν και οι δύο εφαρμόσουν ένα συγκεκριμένο ζευγάρι

στρατηγικών, κανένας από τους δύο δεν θα έχει κίνητρο να αποκλίνει από τον συνδυασμό που έχει επιλέξει. Σε αυτή την περίπτωση, η στρατηγική κάθε παίκτη θα είναι η βέλτιστη απάντηση στον άλλο παίκτη και συνεπώς και οι δύο παίκτες θα διατηρήσουν αυτές τις στρατηγικές (ισορροπίας).

Για να υπολογίσουμε τέτοιες στρατηγικές, πρέπει να επιτευχθούν δύο πράγματα: αφενός, να γίνουν εκχωρήσεις μιας πιθανότητας p στους εγκληματίες που επιλέγουν να παραβιάζουν το νόμο (και $1 - p$ σε εκείνους που τον τηρούν) και μια πιθανότητα q στην αστυνομία που επιβάλλει τον νόμο (και $1-q$ σε όσους αστυνομικούς δεν το κάνουν): και, αφετέρου, να βρεθεί ένα ζευγάρι (p^*, q^*) του p και q με το χαρακτηριστικό που η καλύτερη απάντηση για τους εγκληματίες, σε περίπτωση που η αστυνομία ακολουθήσει τη μικτή στρατηγική που καθορίζεται από q^* , είναι να αναμειγνύονται οι καθαρές στρατηγικές τους (χρησιμοποιώντας p^* και $1-p^*$ ως αντιστάθμισμα) και η καλύτερη απάντηση για την αστυνομία, εάν οι εγκληματίες ακολουθούν την μεικτή στρατηγική που ορίζεται από το p^* , είναι να αναμειγνύουν τις καθαρές στρατηγικές τους q^* και $1-q^*$ ως αντιστάθμισμα). Ο υπολογισμός των p^* και q^* δίνει (Luce and Raiffa, 1957):

$$p^* = \frac{(a_2 - b_2)}{(a_2 - b_2 + c_1 - d_1)} \quad (1)$$

$$q^* = \frac{(a_1 - b_1)}{(a_1 - b_1 + c_1 - d_1)} \quad (2)$$

Οι καθορισμένες πιθανότητες p^* και q^* βρίσκονται στο ανοιχτό $(0,1)$ διάστημα, καθιστώντας τις αποδεκτές ως λύσεις λόγω των υποθέσεων 1 έως 4, που προαναφέρθηκαν. Επιπλέον, δεδομένου ότι το παιχνίδι δεν έχει καθαρή ισορροπία στρατηγικής, οι μικτές στρατηγικές που καθορίζονται από τις πιθανότητες p^* και q^* είναι οι μοναδικές στρατηγικές ισορροπίας του παιχνιδιού. Σύμφωνα λοιπόν με τις υποθέσεις 1 έως 4, η μόνη ισορροπία στο παιχνίδι αστυνομίας-εγκληματία είναι σε μικτές στρατηγικές όπως καθορίζονται από τις εξισώσεις 1 και 2.

Η θεωρητική προσέγγιση του προβλήματος βοηθάει στο να εξεταστεί το αντίκτυπο των διαφόρων πολιτικών μέτρων στην εγκληματικότητα. Για παράδειγμα, τι συμβαίνει εάν ο νομοθέτης επηρεαστεί από τα επιχειρήματα της

οικονομικής ανάλυσης και αυξήσει την ποινή για ένα έγκλημα; Το αναμενόμενο μέγεθος της ποινής αντιπροσωπεύεται στο παίγνιο από την αποπληρωμή d_1 , την οποία λαμβάνουν οι εγκληματίες όταν παραβιάζουν το νόμο ενώ η αστυνομία τον επιβάλλει. Επομένως, το d_1 δεν θα πρέπει να θεωρηθεί ως η μέγιστη νομική ποινή ούτε ως μία μέση ποινή, αλλά ως η μέση ποινή που απορρίπτεται από την πιθανότητα να καταδικαστεί ο εγκληματίας μετά τη σύλληψή του. Για παράδειγμα, εάν οι φυλακές είναι πλήρεις και οι δικαστές δίνουν μικρότερες ποινές, το d_1 μειώνεται αν και η νομοθεσία παραμένει η ίδια.

Μοντέλο: Ορθολογική προσέγγιση με τέλεια πληροφόρηση. Υπάρχει μια σοβαρή ένταση όσον αφορά τη μικτή στρατηγική φύση της μοναδικής ισορροπίας Nash. Εάν το ένα από τα παίγνια ακολουθεί μια στρατηγική ισορροπίας, ο άλλος μπορεί να επιλέξει οποιαδήποτε καθαρή ή μεικτή στρατηγική χωρίς να αλλάξει τις δικές του αποδόσεις. Ωστόσο, σε αυτή την περίπτωση, ο παίκτης που παρεκκλίνει από μια στρατηγική ισορροπίας αφήνει ανοιχτή την πιθανότητα να παρεκκλίνει και ο άλλος παίκτης, γεγονός που μπορεί να μειώσει την ανταμοιβή του (Tsebelis, G., 1990).

5.8 Μέτρα για την καταπολέμηση εγκλήματος λευκού κολάρου

Είναι πάρα πολύ δύσκολο να αντιμετωπισθεί το αυξανόμενο πρόβλημα του εγκλήματος του λευκού κολάρου. Ωστόσο η κυβέρνηση μιας χώρας έχει την ευθύνη για το πώς θα αντιμετωπίσει αυτό το πρόβλημα χρησιμοποιώντας τους περιορισμένους της πόρους ανάλογα. Μια κυβέρνηση θα πρέπει να πετύχει τα ακόλουθα, έστω σε ελάχιστο βαθμό, προκειμένου να οικοδομήσει και να ενισχύσει τα βασικά για την καταπολέμηση του εγκλήματος του λευκού κολάρου:

1. Προσδιορισμός της απειλής:

Πρέπει αρχικά να προσδιοριστεί από την κυβέρνηση το αδίκημα του εγκλήματος λευκού κολάρου που υπάρχει στο χρηματοοικονομικό σύστημα. Ουσιαστικά, οι κυβερνήσεις πρέπει να καθορίσουν την έκταση στην οποία το έγκλημα λευκού κολάρου εκμεταλλεύεται τις τράπεζες και τα διάφορα

χρηματοπιστωτικά ιδρύματα για οικονομικό όφελος. Ανάλογα με το πόσο διαδεδομένο είναι το πρόβλημα, μπορεί να υπάρξουν σοβαρές αρνητικές επιπτώσεις στην περιφερειακή και εθνική χρηματοπιστωτική και δημοσιονομική οικονομική ανάπτυξη. Αυτό θα μπορούσε ασφαλώς να αποσταθεροποιήσει τις χρηματοπιστωτικές αγορές και να αποτρέψει διεθνείς επενδύσεις, με αποτέλεσμα την μείωση της απασχόλησης και κατ' επέκταση σε αύξηση της ανεργίας. Επίσης μειώνει τα έσοδα που παράγονται για κοινωνικά προγράμματα και διάφορα άλλα επενδυτικά έργα.

2. Κατανόηση του περιβάλλοντος που διαπράττονται εγκλήματα του λευκού κολάρου:

Οι κυβερνήσεις πρέπει να γνωρίζουν το περιβάλλον που υπάρχει «χαλαρή πολιτική», καθώς οι εγκληματίες λευκού κολάρου λειτουργούν σε περιοχές του κόσμου όπου αισθάνονται περισσότερο άνετοι να πετύχουν τον στόχο τους. Η κάθε κυβέρνηση θα πρέπει να εξετάσει και να κατανοήσει καλύτερα το περιβάλλον, την αντεγκληματική πολιτική που εφαρμόζει καθώς και την νομοθεσία που αφορά την αντιμετώπιση εγκληματικών δραστηριοτήτων.

3. Αυστηρές ποινές:

Εάν κάποιος έχει καταδικαστεί για εγκλήματα λευκού κολάρου με ποινή φυλάκισης, μπορεί με το παράδειγμα του να αποτρέψει πολλούς από αυτούς που εμπλέκονται σε αυτές τις παράνομες πράξεις. Όταν κάποιος είναι ένοχος για έγκλημα μπορεί η προσβολή και η ντροπή που νιώθει ο ίδιος αλλά και η οικογένεια του, απέναντι στην κοινωνία να είναι τόσο μεγάλη που να τον αποτρέψει αν συνεχίσει τις εγκληματικές δραστηριότητες και να αλλάξει στάση ζωής. Οι ποινές εξευτελισμού θεωρούνται ιδιαίτερα αποτελεσματικές εναντίον εγκληματιών λευκών κολάρων, π.χ. οι καταχραστές θα έπρεπε να γράφουν επιστολές απολογίας σε επαγγελματικά περιοδικά εμπορικών συναλλαγών λόγω της επιζήμιας επίδρασης που θα είχε στη φήμη τους.

Η επίδραση της φήμης υπάρχει ακόμα και αν δεν γραφτεί γράμμα, απλώς και μόνο λόγω δημοσιότητας σχετικά με τη σύλληψη και την ενδεχόμενη καταδίκη. Επιπλέον, αντιμετωπίζουν το νομικό κόστος, την απώλεια εισοδήματος κατά

την προδικαστική διαδικασία και την ενδεχόμενη ανικανότητα να βρουν απασχόληση μετά την απελευθέρωσή τους λόγω της άσχημης επίδρασης που έχει στη φήμη τους μια σύλληψη και οποιαδήποτε ποινή, αλλά «ιδίως» η αφαίρεση άδειας άσκησης επαγγέλματος.

4. Ενίσχυση συστημάτων ασφαλείας υπολογιστών:

Η Κυβέρνηση πρέπει τουλάχιστον να επιδιώξει να έχει ασφαλή τα ηλεκτρονικά συστήματα. Αυτό πρέπει επίσης να συμβαίνει σε εταιρείες και ιδιώτες που συνεργάζονται με ή για λογαριασμό της εκάστοτε Κυβέρνησης. Όσοι συνεργάζονται με την κυβέρνηση υποχρεούνται να αναφέρουν άμεσα, όταν οι υπολογιστές τους έχουν καταστραφεί ή όταν αντιλαμβάνονται ότι εμπιστευτικές πληροφορίες ενδέχεται να έχουν διακυβευτεί. Η μεγαλύτερη απειλή σ' αυτόν τον τομέα μπορεί να είναι όταν ιδιωτικοί εργολάβοι κατεβάζουν ευαίσθητα, εμπιστευτικά δεδομένα ή μυστικές πληροφορίες σε φορητούς υπολογιστές με ξεπερασμένο λογισμικό ασφαλείας. Έπειτα, οι πληροφορίες μεταφέρονται και προσφέρεται πρόσβαση στο διαδίκτυο από μια τοποθεσία εκτός της ασφάλειας περιβάλλοντος του οργανισμού.

5. Ενίσχυση συστημάτων ελέγχου εργαζομένων:

Η κυβέρνηση θα πρέπει να κάνει καλύτερη δουλειά σχετικά με την ανίχνευση καταλληλότερων μελλοντικών υπαλλήλων.

6. Εκπαίδευση και επιμόρφωση της κοινωνίας:

Έρευνες έχουν δείξει ότι η κοινωνία αντιλαμβάνεται γενικά το έγκλημα του λευκού κολάρου ως μια μορφή εγκληματικής δραστηριότητας η οποία δεν είναι απειλητική. Το πρόβλημα όμως είναι ότι τα εγκλήματα λευκού κολάρου είναι ιδιαίτερα επιζήμια για την κοινωνία και την οικονομία.

7. Διεθνές πρωτόκολλο αναφοράς:

Η κάθε κυβέρνηση πρέπει να ανταλλάσσει πληροφορίες με τη Διεθνή Κοινότητα. Αυτή η προσέγγιση για την αντιμετώπιση του εγκλήματος λευκού κολάρου θα γίνει όταν μπορέσουν να περιορίσουν όντως τους εγκληματίες λευκού κολάρου. Φυσικά αυτός ο μηχανισμός δεν θα μπορέσει να εξαλείψει την

ικανότητά τους να λειτουργούν σε διάφορες περιοχές του κόσμου, ωστόσο, θα δημιουργήσει σίγουρα μια πιο περιοριστική δράση με αυστηρότερες ποινές και νομικές κυρώσεις σε περίπτωση που κάποιος ανιχνευθεί.

8. Υιοθέτηση των βέλτιστων λογιστικών πρακτικών:

Οι κυβερνήσεις πρέπει να υιοθετήσουν σύγχρονες και ασφαλείς λογιστικές πρακτικές για τα χρηματοπιστωτικά συστήματα τους. Θα ήταν πολύ αποτελεσματικό, όσες οργανώσεις - εταιρείες μπορούν να αντέξουν οικονομικά, να προσλάβουν πιστοποιημένους λογιστές. Οι λογιστές μπορούν με σωστή μεθοδολογία και ανάλογη διαχείριση της σοβαρότητας του επαγγέλματος τους, να δυσκολέψουν τους «απατεώνες» υπαλλήλους να εκμεταλλευτούν τις αδυναμίες των οικονομικών και γενικών οργανωτικών λογιστικών συστημάτων προς όφελος τους.

9. Απαιτείται πολλαπλή επαλήθευση για τις νομισματικές μεταφορές:

Τα εγκλήματα λευκού κολάρου κορυφώνονται όσον αφορά τη μεταφορά κεφαλαίων από τον έναν λογαριασμό στον άλλο. Σε πολλές περιπτώσεις η μεταφορά χρημάτων είναι πλασματική και καθίσταται δυνατή από ένα άτομο που εργάζεται μέσα σε ένα χρηματοπιστωτικό ίδρυμα. Το πρόβλημα αυτό θα μειωθεί σημαντικά μόνο και όταν υπάρχουν ικανά άτομα που μπορούν να επαληθεύουν τη νομιμότητα κάθε αιτήματος μεταφοράς σε όλα τα επίπεδα, σε δημόσιους, ιδιωτικούς και μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς.

10. Παρακολούθηση της δραστηριότητας των καταδικασθέντων εγκληματιών:

Σε ορισμένες χώρες το ζήτημα της ιδιωτικής ζωής και των ατομικών δικαιωμάτων μπορεί να γίνει μια αστική ανησυχία. Σε περιπτώσεις όπου αυτή η δραστηριότητα εκτελείται από την υπηρεσία επιβολής του νόμου που ήδη έχει τεθεί σε ισχύ, δίνεται η δυνατότητα στους ανθρώπους να ασχοληθούν με άλλες δραστηριότητες. Το όφελος αυτής της ενέργειας είναι ότι οι εγκληματίες του λευκού κολάρου θα δυσκολευτούν να συνεχίσουν να εφαρμόζουν τις εγκληματικές τους ενέργειες (McFayden, E., 2010).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Η ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

6.1. Στατιστικά Στοιχεία Αστυνομίας

Βασικό μεθοδολογικό εργαλείο των κοινωνικών επιστημών και κατά συνέπεια της Εγκληματολογίας είναι τα στατιστικά δεδομένα. Η «μέτρηση του εγκληματικού φαινομένου» -δηλαδή, η συλλογή στοιχείων που σχετίζονται με την εγκληματικότητα- αφορά μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο (σε μηνιαία, εξαμηνιαία ή ετήσια βάση) και ένα συγκεκριμένο χώρο ή τόπο (σε τοπικό, εθνικό ή διεθνές επίπεδο). Η μέτρηση, η περιγραφή και οι διακυμάνσεις που παρατηρούνται σε ένα συνολικό κοινωνικό φαινόμενο με έντονο τον ατομικό χαρακτήρα, όπως το έγκλημα, βοηθά τον ερευνητή να διερευνήσει τους παράγοντες εγκληματογένεσης και να διατυπώσει προτάσεις αντεγκληματικής πολιτικής μέσω της πρόβλεψης της εξέλιξης της (Φαρσεδάκης Ι., 2005).

Ουσιαστικά, οι φορείς που συλλέγουν στατιστικά δεδομένα για τη χώρα μας είναι η Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ) όπου θεσμοθετείται από το 2010 που τίθεται σε ισχύ ο νέος στατιστικός Νόμος 3832/2010, σε συνεργασία με το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης και το Υπουργείο Δικαιοσύνης.

Ο ορθολογικός σχεδιασμός της πολιτικής κατά του εγκλήματος απαιτεί μια όσο το δυνατόν ολοκληρωμένη γνώση της πραγματικής κατάστασης της εγκληματικότητας σε μια χώρα. Η γνώση της «πραγματικής» κατάστασης της εγκληματικότητας σε δεδομένο τόπο και συγκεκριμένο χρόνο στη ζωή κάθε πολιτειακά οργανωμένης κοινωνίας προκύπτει από τη μέτρηση της με τις εγκληματολογικές στατιστικές της αστυνομίας και της ποινικής δικαιοσύνης.

Οι εγκληματολογικές στατιστικές της αστυνομίας και της ποινικής δικαιοσύνης είναι κατά κανόνα τα απαραίτητα εργαλεία για την μέτρηση της εμφανούς εγκληματικότητας, δηλαδή της δήλης και της ένδικης εγκληματικότητας αντίστοιχα.

Όσον αφορά την μέτρηση της εγκληματικότητας με τις εγκληματολογικές στατιστικές της αστυνομίας θα πρέπει να αναφερθεί ότι είναι κοινός τόπος ότι η πραγματική έκταση, δομή και πορεία της εγκληματικότητας δεν

αντικατοπρίζονται με ακρίβεια στις επίσημες εγκληματολογικές στατιστικές της εκάστοτε πολιτείας. Η επίσημα βεβαιωμένη εγκληματικότητα «δεν είναι ούτε αντιπροσωπευτική ούτε χαρακτηριστική της έκτασης και της φύσης του εγκληματικού φαινομένου». Αυτό το πόρισμα φυσικά δεν αποτελεί ελληνική πρωτοτυπία αλλά διεκδικεί παγκοσμιότητα. Είναι αυτονόητο ότι ο αριθμός εκείνων των εγκλημάτων τα οποία δεν έρχονται στο φως και μάλιστα δεν υποπίπτουν στην αντίληψη και γνώση των επωμισμένων με την καταστολή του εγκλήματος αρχών να μην καταγράφονται στις επίσημες στατιστικές της αστυνομίας.

Οι εγκληματολογικές στατιστικές της αστυνομίας μπορεί να μην αποδίδουν αξιόπιστα και έγκυρα την «πραγματική» εγκληματικότητα, αποτελούν, ωστόσο, μια ένδειξη για τον ποινικό κοινωνικό έλεγχο (Πιτσελά Α.Γ., 2010).

Η εξέλιξη της εγκληματικότητας στην Ελλάδα στα χρόνια της κρίσης και των μνημονίων μειώθηκε σύμφωνα με τους βασικούς δείκτες, οι οποίοι δείχνουν μείωση της βαριάς εγκληματικότητας τουλάχιστον κατά 30% από το 2010 μέχρι το 2016, ενώ η αύξηση εμφανίζεται μόνο κατά περίπτωση σε «εγκλήματα του δρόμου», όπως αρπαγές τσαντών και μικροποσών.

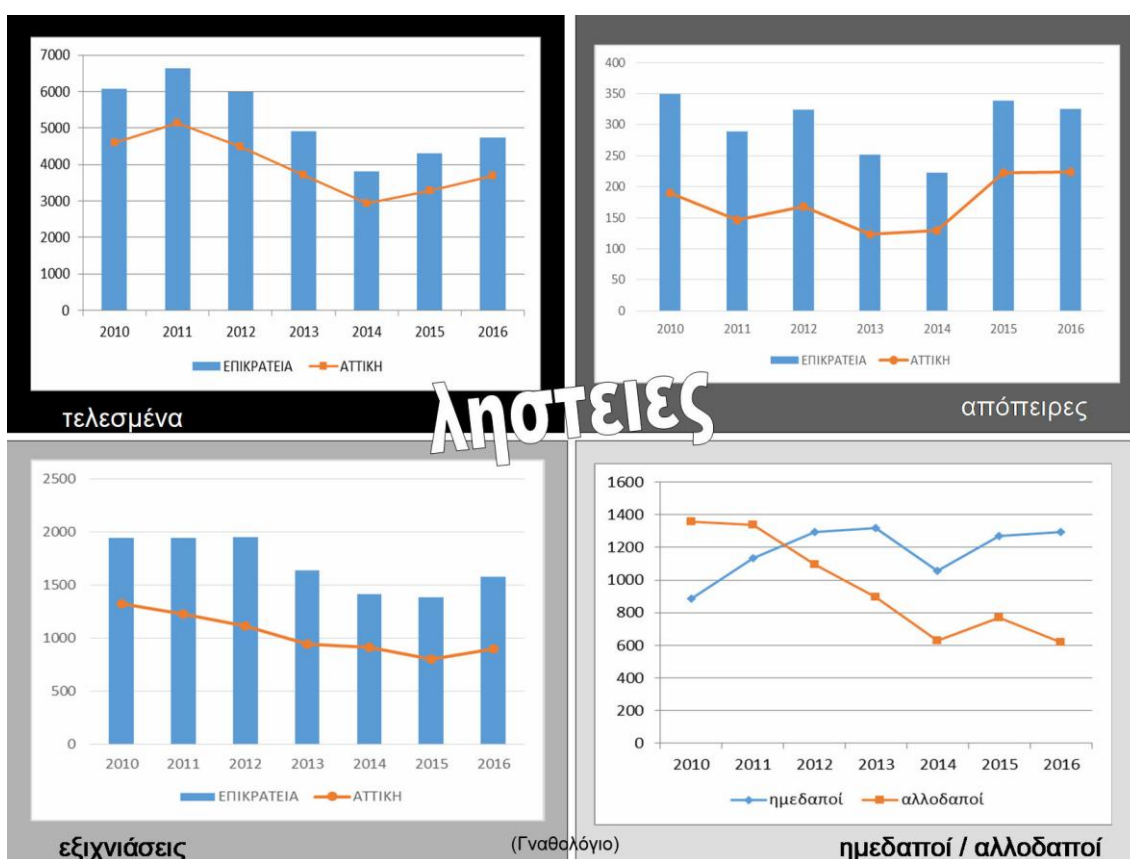
	2010	2011	2012	2013	2014
<i>Δολοφονίες</i>	176	184	165	141	105
<i>Απάτες</i>	1991	2464	3166	2860	2877
<i>Βιασμοί</i>	215	172	167	149	134
<i>Υπ. Ναρκωτικών</i>	11439	10203	10249	10120	10675
<i>Κλοπές-διαρρήξεις</i>	90931	96925	87912	74538	68691
<i>Κλοπές οχημάτων</i>	27587	32242	31166	28801	24986
<i>Ληστείες οικιών</i>	432	912	1191	946	787
<i>Ληστείες μικροποσών</i>	1521	1372	1352	1264	918
<i>Ληστείες τραπεζών</i>	299	115	75	55	32
<i>Ληστείες σουπερμάρκετ</i>	359	344	200	128	96
<i>Υπ. Λαθρεμπορίου</i>	166	363	828	1365	1497
<i>Κλοπές σε ΜΜΜ</i>	2807	2613	2427	2245	3123

HuffPost Greece

Εικόνα 2

Το γενικό συμπέρασμα είναι ότι από το 2010 μέχρι σήμερα η εγκληματικότητα στην Ελλάδα, με βάση τα επίσημα στοιχεία, εμφανίζει μια σύνθετη και πολλές φορές αντιφατική εικόνα με ενθαρρυντικά, αλλά και ανησυχητικά σημεία, που λαμβάνοντας ως κριτήριο τον σεβασμό στον πολίτη, δεν προσφέρονται για πολιτική εκμετάλλευση από καμία πλευρά.

Κατά το έτος 2015 καταγράφηκε σημαντική αύξηση, περίπου 25%, σε σχέση με το 2014 στις αρπαγές μικροποσών και σε άλλα μικροαδικήματα και σημαντική μείωση, περίπου 80%, στις ληστείες τραπεζών και στις ληστείες σουπερ μάρκετ, μείωση κατά περίπου 50%. Αυτά τα στατιστικά στοιχεία προφανώς συνδέονται με τα δρακόντεια μέτρα ασφαλείας που έχουν πάρει τα τελευταία χρόνια τα υποκαταστήματα. Από 299 ληστείες τραπεζών που έγιναν το 2010, το 2014 οι ληστείες μειώθηκαν σε 32. Το ίδιο συνέβη με τις ληστείες σε σουπερ μάρκετ που από 359 το 2010, το 2014 μειώθηκαν σε 96.

Εικόνα 3

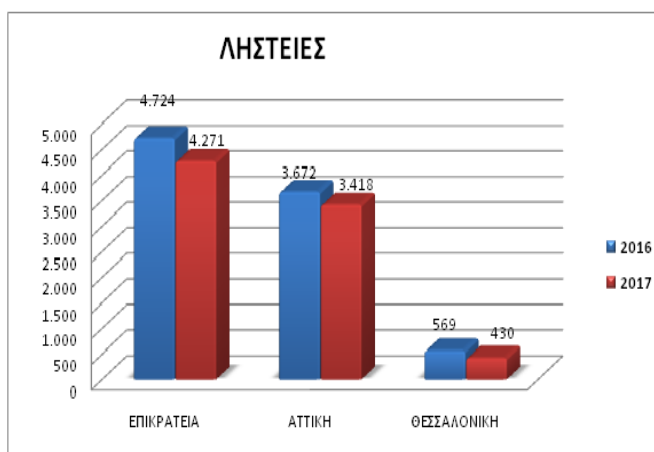
Στα στοιχεία που δίνουν στην δημοσιότητα η Ελληνική αστυνομία και η Eurostat προκύπτει ότι μετά την κάμψη που υπήρξε μέχρι το 2015, τα δύο τελευταία χρόνια παρατηρήθηκε ανάκαμψη τόσο στις τελεσμένες ληστείες, όσο και στις απόπειρες ληστείας, χωρίς όμως να φτάσει στα επίπεδα που είχε φτάσει το 2010. Αυτό όμως δεν ισχύει για την υποκατηγορία «Ληστείες εντός οικιών», όπου διαπιστώνεται το εξαιρετικά ανησυχητικό εύρημα της ραγδαίας αύξησης σε σχέση με το 2010. Έτσι οι ληστείες που διαπράχθηκαν το 2016 σε σχέση με το 2010 ήταν αυξημένες κατά 89% στην επικράτεια και κατά 106% στην Αττική.

Όσον αφορά δε τις απόπειρες ληστείας μέσα στα σπίτια, αυτές διπλασιάστηκαν στην επικράτεια και εξαπλασιάστηκαν στην Αττική.

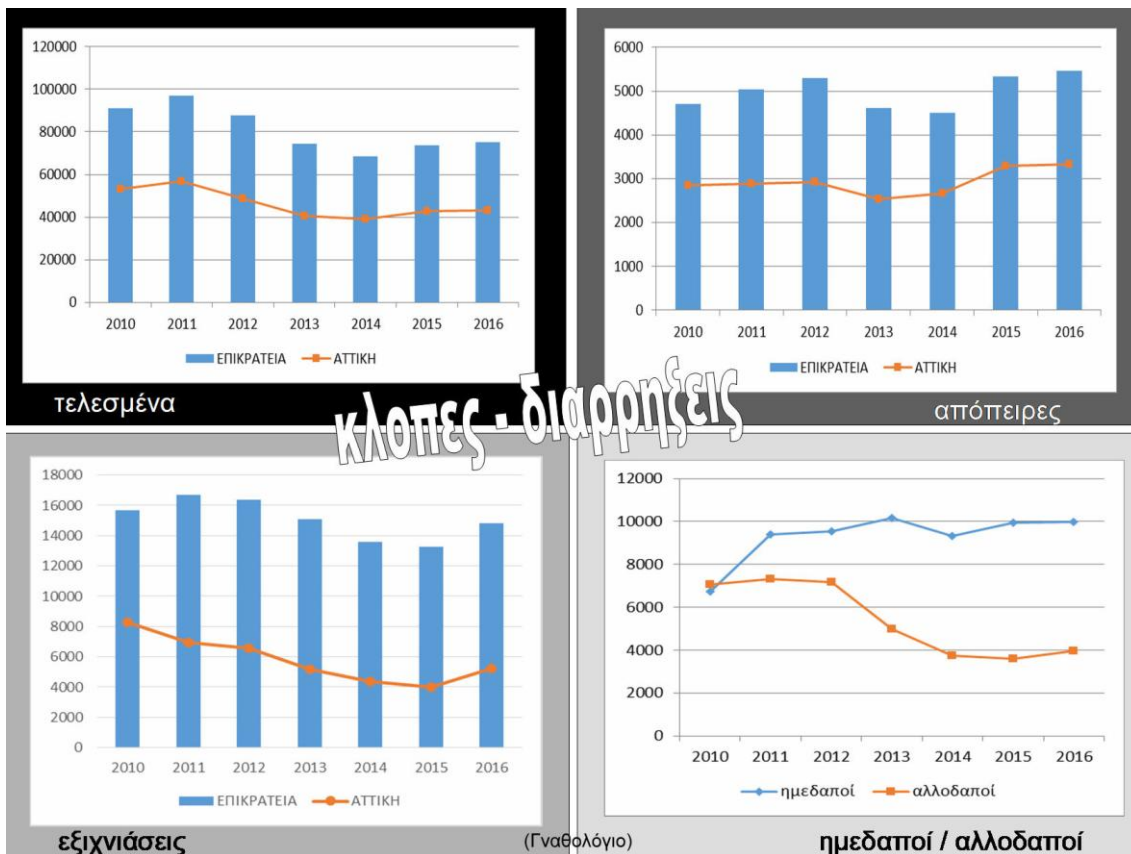
Αυτό δεν προκαλεί έκπληξη καθώς η αντίδραση του κόσμου από τον πρώτο χρόνο των μνημονίων το 2010, ήταν να αδειάσει τους λογαριασμούς από τις τράπεζες, με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν πολύ ευάλωτοι στόχοι. Ο εγκληματίας πλέον είχε το κίνητρο να πάρει το ρίσκο μίας εισβολής σε οποιοδήποτε σπίτι.

Επίσης στην αναλογική σχέση εμπλοκής ημεδαπών και αλλοδαπών, όπως φαίνεται και στο γράφημα παραπάνω, το 2010 ο αριθμός των ημεδαπών υπολειπόταν του αριθμού των αλλοδαπών σε μια αναλογία 0,65:1, όπου αυτή η σχέση αντιστράφηκε από το 2012 και μέχρι το 2016 έφτασε 2:1. Το ίδιο συνέβη και με την υποκατηγορία «Ληστείες εντός οικιών», όπου η αναλογία του αριθμού από 0,56:1 το 2010, αντιστράφηκε το 2012 και το 2016 έφτασε στο 1,5:1. Η επίδραση της οικονομικής κρίσης στην αύξηση της παραβατικότητας των Ελλήνων μάλλον είναι προφανής.

Στη γενική κατηγοριοποίηση πάντως το 2017 διαπράχθηκαν σε όλη την επικράτεια 453 λιγότερες ληστείες σε σύγκριση με το 2016 και συγκεκριμένα 4.271 έναντι 4.724, δηλαδή υπάρχει μείωση σε ποσοστό 9.6%, ενώ μειώσεις καταγράφονται και στις πόλεις της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης. Πιο συγκεκριμένα στην Αττική οι ληστείες από 3.672 μειώθηκαν σε 3.418 (254 λιγότερες ληστείες), δηλαδή μείωση σε ποσοστό 6.9%. Στη Θεσσαλονίκη διαπράχθηκαν 139 λιγότερες ληστείες και πιο συγκεκριμένα από 569 ληστείες το 2016 ο αριθμός μειώθηκε για το 2017 σε 430 ληστείες, δηλαδή μείωση σε ποσοστό 24,4%.

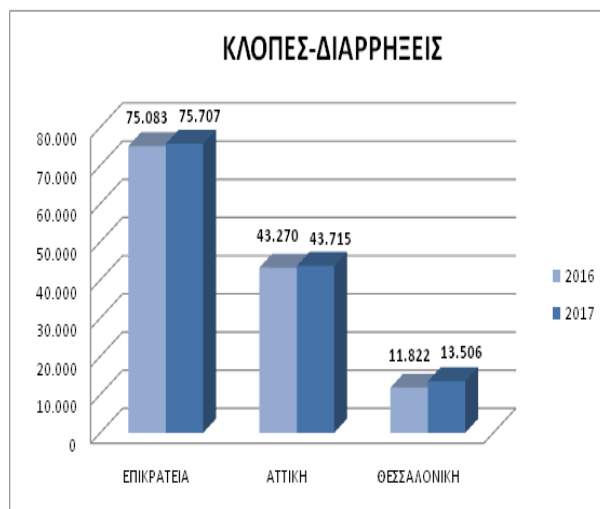
Εικόνα 4

Εικόνα 5

Τα επίπεδα των διαπραχθέντων κλοπών και διαρρήξεων την περίοδο 2013-2016 σε σχέση με την περίοδο 2010-2012 παρουσιάστηκαν μειωμένα κατά περίπου 20%. Ωστόσο οι απόπειρες κλοπών και διαρρήξεων από το 2010 μέχρι το 2016 καταγράφουν σταθερή αύξηση με εξαίρεση τα έτη 2013-2014 όπου παρουσιάστηκε μικρή ελάττωση. Από την εξέταση των υποκατηγοριών προκύπτει το ανησυχητικό εύρημα ότι το 2016 σε σχέση με το 2010 οι απόπειρες κλοπών και διαρρήξεων είχαν αυξηθεί κατά 73% στην επικράτεια και κατά 92% στην Αττική.

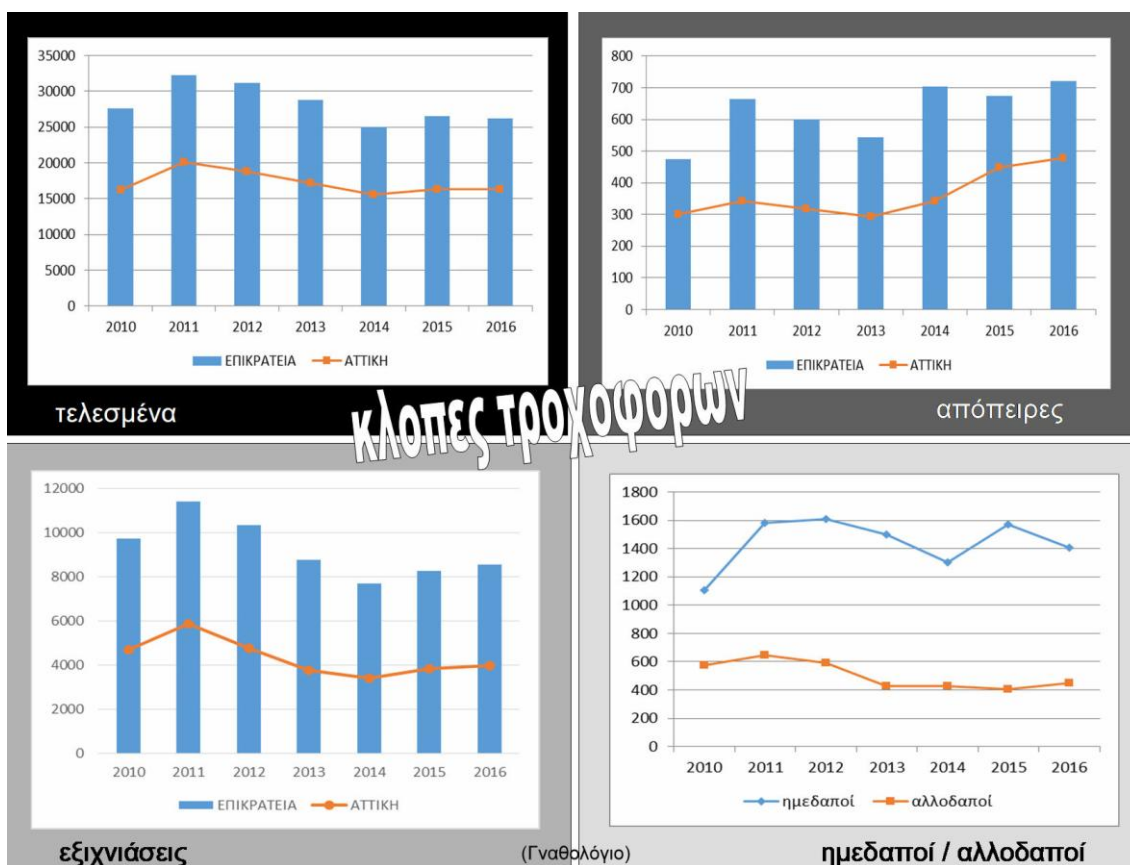
Το 2017 διαπράχθηκαν σε όλη την Επικράτεια 75.707 κλοπές-διαρρήξεις, με μικρή αύξηση της τάξης του 0,8% σε σχέση με το 2016

Εικόνα 6

που διαπράχθηκαν 75.083 κλοπές-διαρρήξεις. Πιο συγκεκριμένα στην Αττική διαπράχθηκαν 43.715 έναντι 43.270 κλοπές και διαρρήξεις και στη Θεσσαλονίκη 13.506 το 2017 έναντι 11.822 το 2016.

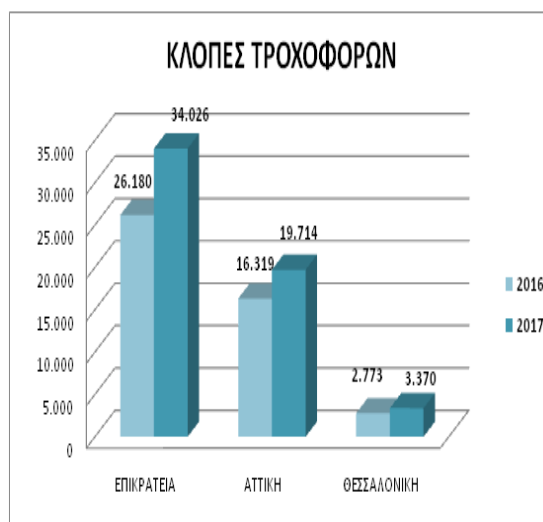
Όσον αφορά την αναλογική σχέση εμπλοκής ημεδαπών και αλλοδαπών ήταν σχεδόν 0,9:1 το 2010 και από το 2011 μέχρι το 2016 έφτασε το 2,5:1.

Εικόνα 7

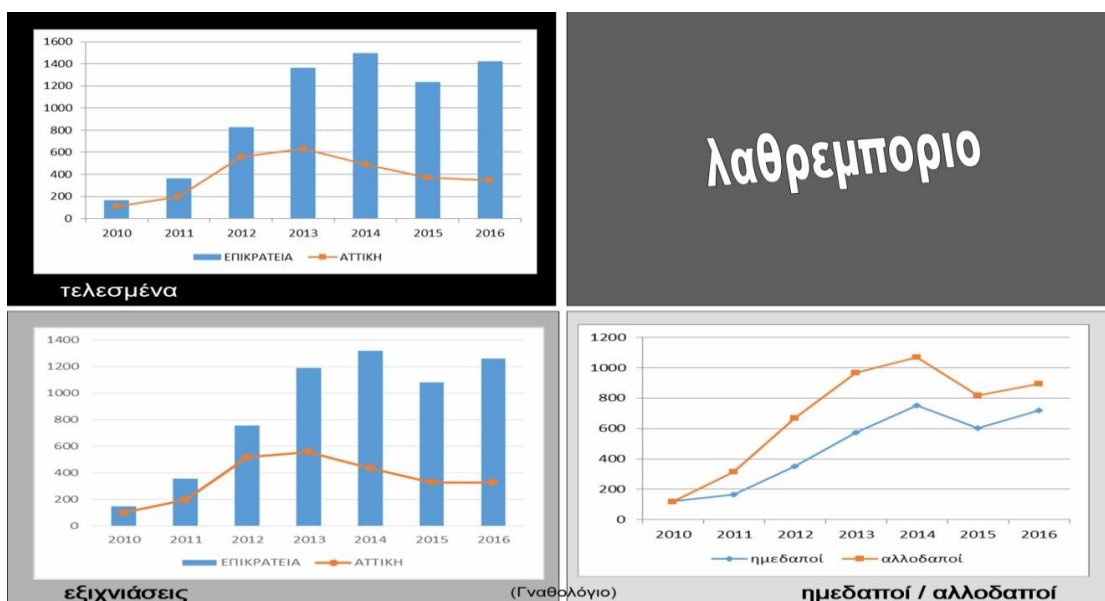
Οι κλοπές τροχοφόρων εξετάζονται από την αστυνομία σαν ιδιαίτερη κατηγορία. Με βάση τα επίσημα στοιχεία για τις τελεσμένες κλοπές εμφανίζεται μια σχετική σταθερότητα την περίοδο 2010-2016. Αντίθετα στις απόπειρες εμφανίζεται μια σημαντική αύξηση από το 2013 μέχρι το 2016, κατά 32% στην επικράτεια και κατά 62% στην Αττική.

Όσον αφορά τις κλοπές των τροχοφόρων που τελέστηκαν το 2017, παρατηρείται αύξηση καθώς από 26.180 κλοπές τροχοφόρων το 2016 στην επικράτεια, το 2017 διαπράχθηκαν 34.026 κλοπές. Πιο συγκεκριμένα, στην Αττική 16.319 έναντι 19.714 κλοπές τροχοφόρων και στη Θεσσαλονίκη 2.773 το 2016 έναντι 3.370 το 2017.

Εικόνα 8

Το ότι είναι σε τόσο υψηλό επίπεδο όχι μόνο οι κλοπές αυτοκινήτων, αλλά ακόμα και οι απόπειρες, είναι άξιο προβληματισμού καθώς είναι ένας δείκτης ιδιαίτερα σημαντικός για την αστυνομία, αφού θεωρείται ότι δίνει το στίγμα για την πορεία της εγκληματικότητας. Επίσης, όπως συμβαίνει και με τις υπόλοιπες κλοπές και εδώ οι ημεδαποί υπερέρχουν αριθμητικά, όπως φαίνεται και από την αναλογική τους σχέση, η οποία έχει ενισχυθεί στα χρόνια της κρίσης. Το 2010 ήταν κάτω από το 2:1 και το 2016 υπερέβη το 3:1.

Εικόνα 9

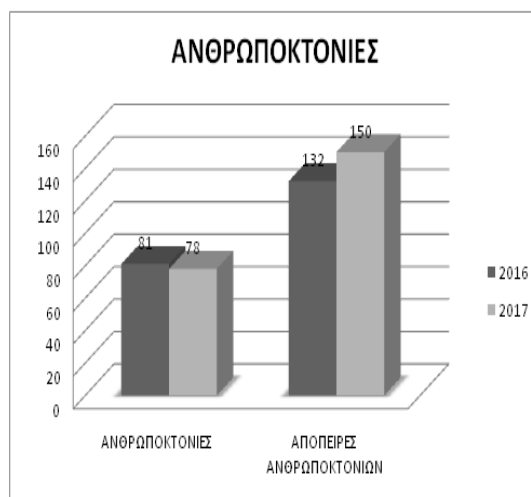
Το λαθρεμπόριο στα χρόνια της κρίσης είναι η εγκληματική πράξη που κυριολεκτικά εκτινάχτηκε στα ύψη. Συνολικά στην χώρα, οι περιπτώσεις σχεδόν οκταπλασιάστηκαν και στην Αττική σχεδόν τριπλασιάστηκαν.

Το 2017 υπήρξαν 727 περισσότερα αδικήματα λαθρεμπορίου σε σχέση με το 2016. Επιπλέον το λαθρεμπόριο είναι ο παραβατικός χώρος όπου οι αλλοδαποί υπερτερούν κατά κράτος των ημεδαπών σε αναλογίες που ξεπερνούν το 1,5:1, όταν το 2010 η αναλογία ήταν 0,9:1.

Η μεγάλη αύξηση αδικημάτων στο λαθρεμπόριο μπορεί να οφείλεται στο φαινόμενο της αύξησης των φόρων στα καύσιμα και σε άλλα προϊόντα, κάτι που δίνει μεγαλύτερο κίνητρο στα κυκλώματα.

Από το 2010 μέχρι το 2015 ο αριθμός των ανθρωποκτονιών που διαπράχθηκαν παρουσίασε ελάττωση στην επικράτεια της τάξης του 50%. Μικρότερη ποσοστιαία μείωση σημειώθηκε και στην Αττική με μικρή ανάκαμψη το 2016.

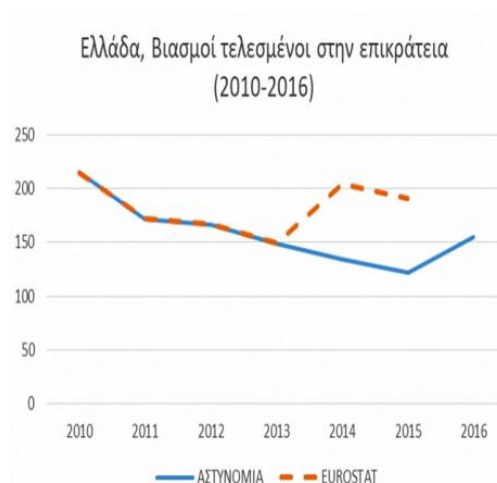
Το 2017 καταγράφηκαν σε όλη την επικράτεια 78 υποθέσεις ανθρωποκτονιών, από τις οποίες οι 21 έγιναν με κίνητρο προσωπικές διαφορές, ενώ το 2016 είχαν καταγραφεί 81 από τις οποίες οι 30 είχαν κίνητρο προσωπικές διαφορές. Επίσης διαπράχθηκαν 150 απόπειρες ανθρωποκτονίας, έναντι 132 που είχαν καταγραφεί το 2016. Από τις αστυνομικές έρευνες, εξιχνιάστηκαν 188 περιπτώσεις τετελεσμένων

Εικόνα 10

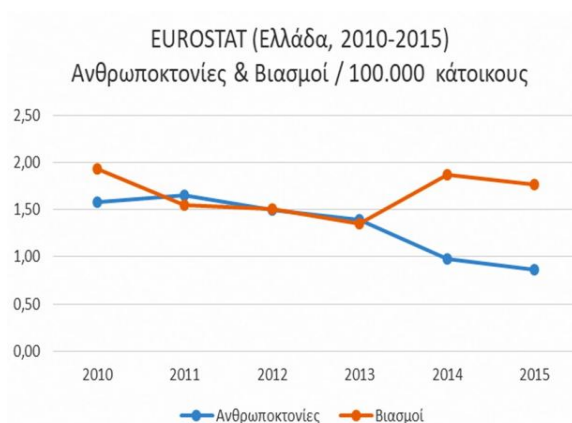
ανθρωποκτονιών ή απόπειρών, δηλαδή εξιχνιάστηκε το 82,4% των υποθέσεων. Σε σχέση με την αναλογία των αλλοδαπών στον πληθυσμό η συμμετοχή τους είναι πολύ υψηλή.

Έπειτα όσον αφορά τους βιασμούς υπήρξε μείωση στον αριθμό τελεσμένων βιασμών στην επικράτεια και την Αττική. Για το 2014 και το 2015 τα στοιχεία της Ελληνικής Αστυνομίας και της Eurostat δίστανται. Η Eurostat δίνει αύξηση των περιπτώσεων σε αντίθεση με την αστυνομία.

Εικόνα 11

Μια πιο καθαρή εικόνα δίνει η Eurostat με την αναλογία των περιπτώσεων ανά 100.000 κατοίκους. Σύμφωνα με αυτήν, το 2015 σε σχέση με το 2010, οι ανθρωποκτονίες μετά από διαρκή φθίνουσα πορεία υποχώρησαν από

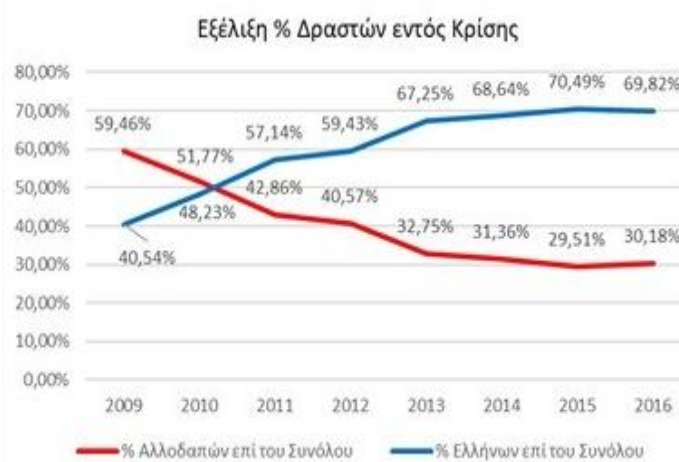
Εικόνα 12

1,58/100.000 σε 0,86/100.000 και οι βιασμοί από 1,93/100.000 σε 1,76/100.000 έχοντας όμως φτάσει ακόμη πιο χαμηλά το 2013 (1,35/100.000). Η μείωση των ανθρωποκτονιών αντανακλάται και στην κατάταξη της χώρας μας μεταξύ των κρατών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Από την 6^η θέση που κατείχε το 2010 μεταξύ 21 κρατών που είχαν διαθέσιμα στοιχεία, το 2015 βρέθηκε στην 16^η θέση μεταξύ 23 κρατών με διαθέσιμα στοιχεία. Όσον δε αφορά τους βιασμούς, η χώρα μας παρουσιάζει τα χαμηλότερα ευρωπαϊκά ποσοστά. Το 2010 ήταν στην τελευταία θέση ανάμεσα σε 17 κράτη με διαθέσιμα στοιχεία και το 2015 στην 20^η θέση ανάμεσα σε 21 κράτη με διαθέσιμα στοιχεία.

Λόγω όλων των παραπάνω στοιχείων είναι φανερό ότι λόγω της οικονομικής κρίσης υπάρχει μια μεταστροφή της εγκληματικότητας στους λεγόμενους «εύκολους στόχους», κυρίως στα αδικήματα των ληστειών και των κλοπών, αφού οι δράστες προτιμούν στόχους «χαμηλού ρίσκου», όπως μικροκλοπές σε δημόσιους χώρους, λεωφορεία, κλοπές ή ληστείες σε περίπτερα ή περιφερειακά

καταστήματα. Προκειμένου να αντιμετωπισθούν αυτά τα εγκλήματα υπήρξε ένας νέος θεσμός του «Αστυνομικού της Γειτονιάς» στο πλαίσιο του προγράμματος Αντεγκληματικής Πολιτικής (2015-2019) της Πολιτικής Ηγεσίας του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη και η φιλοσοφία του βασίζεται στο μοντέλο της κοινοτικής αστυνόμευσης, περιλαμβάνοντας σειρά δράσεων τόσο προληπτικού, όσο και αποτρεπτικού χαρακτήρα, για την προστασία και εξυπηρέτηση των κατοίκων σε γειτονίες της Αθήνας, της Θεσσαλονίκης, καθώς και σε άλλες περιοχές της χώρας.

Εικόνα 13

Όλα τα παραπάνω στοιχεία δημοσιεύει η Ελληνική Αστυνομία, όπως αποτυπώνονται στο ηλεκτρονικό σύστημα Police On Line. Από την αρχή του 2010, για πρώτη φορά, η Ελληνική Αστυνομία με ειδικό λογισμικό αποτυπώνει ηλεκτρονικά και σε πραγματικό χρόνο όλα τα αδικήματα και τα συμβάντα αστυνομικού ενδιαφέροντος. Με το νέο αυτό τρόπο καταγράφονται καθημερινά, μέσω του συστήματος Police On Line, αναλυτικά και με πληρότητα όλα τα περιστατικά, σε κάθε αστυνομική Υπηρεσία της χώρας. Πάντα υπάρχουν όμως και οι κατηγορίες εγκλημάτων που δεν καταγράφονται γιατί πολλές φορές το θύμα δεν απευθύνεται στην Αστυνομία, είτε για έχασε ένα μικροποσό, είτε γιατί φοβάται ότι θα μπλέξει χειρότερα.

Επίσης είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι οι συνεχιζόμενες δυσμενείς οικονομικές συνθήκες έχουν αυξήσει το ποσοστό των Ελλήνων δραστών επί του συνόλου, έναντι του ποσοστού των αλλοδαπών. Πριν από την οικονομική κρίση οι αριθμοί ήταν αντίστροφοι υπέρ των αλλοδαπών. Από το 2010 και μετά και όσο εισχωρούσε η κρίση μέσα στον κοινωνικό ιστό της χώρας, έγινε αυτή η πλήρης αντιστροφή, και πλέον η παραβατικότητα έχει 7 στους 10 Έλληνες δράστες έναντι ποσοστού 40% προ μνημονίων. Είναι σαφές λοιπόν ότι η

επιδείνωση των οικονομικών συνθηκών επέφερε το συγκεκριμένο αποτέλεσμα. Το εύρημα αυτό ενισχύει την άποψη ότι οι συνθήκες που βιώνουν τα άτομα είναι σημαντικότερος δείκτης ροπής προς την εγκληματικότητα έναντι των φυλετικών χαρακτηριστικών (Καλαφάτης, Α., 2015, Λιβανός Μ., 2018, Τρικεριώτης, Δ., 2017, ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Αστυνομία).

6.2 Στατιστικά Στοιχεία του Υπουργείου Δικαιοσύνης

Η δικαστική στατιστική ή στατιστική της ποινικής δικαιοσύνης καταγράφει τη δικαστικά διαπιστωμένη εγκληματικότητα, η οποία περιλαμβάνει τους δράστες κακουργημάτων και πλημμελημάτων που καταδικάστηκαν τελεσίδικα από τα ποινικά δικαστήρια. Στη δικαστική στατιστική δεν περιλαμβάνονται όσοι αθώωθηκαν και όσοι καταδικάστηκαν για πταίσματα.

Τα ευρήματα τα οποία προκύπτουν από την ανάλυση των στοιχείων της στατιστικής της αστυνομίας, επιβεβαιώνονται εν μέρει από την εξέταση των δεδομένων της στατιστικής της ποινικής δικαιοσύνης (Πιτσελά Α.Γ., 2010).

ΓΕΝΙΚΟΣ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ - ΠΟΙΝΩΝ κατά την 1η ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ εκάστου έτους (2003-2018)																	
α/α		1/1/2003	1/1/2004	1/1/2005	1/1/2006	1/1/2007	1/1/2008	1/1/2009	1/1/2010	1/1/2011	1/1/2012	1/1/2013	1/1/2014	1/1/2015	1/1/2016	1/1/2017	1/1/2018
1	αριθμός κρατουμένων	8418	8726	8722	9964	10370	11645	11736	11364	12349	12479	12475	12693	11798	9611	9560	10011
2	αριθμός υποδικών	2084	2570	2481	3104	3065	3045	3218	3541	4050	4254	4325	2861	2470	2510	2829	3260
3	αριθμός αλλοδαπών	3858	3708	3704	4281	4695	5622	6078	6307	7210	7887	7875	7623	6882	5289	5195	5291
4	αριθμός γυναικών	394	506	594	592	582	559	695	554	577	562	557	648	572	486	527	551
5	αριθμός ανηλίκων	449	543	445	420	376	446	520	510	568	587	600	452	358	245	250	139
6	αριθμός των παραβατών του νόμου περί ναρκωτικών	3386	3562	3465	4346	4640	4912	4937	4345	4303	4136	4267	3384	2872	1827	2034	2159
7	κατάδομοι με ποινή θανάτου	2	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
8	κατάδομοι με ισόβια	599	618	594	654	715	776	742	823	807	977	1025	1041	982	960	941	933
9	κατάδομοι με προσαγωγή κάθειρξη																
	από 5 εως 10 έτη	1767	1642	1552	2000	2300	2720	2737	2594	2385	2511	2535	3557	2887	2013	1798	2027
	από 10 εως 15 έτη	1214	1139	1220	1171	1333	1549	1671	1564	1584	1665	1728	1979	1827	1360	1150	1031
	από 15 έτη και πάνω	944	898	989	1003	1041	1108	1109	1090	1173	3100	3200	2055	2244	2093	2142	2054
10	κατάδομοι με φυλάκιση																
	μέχρι 6 μήνες	211	249	359	223	125	316	182	260	261	290	282	75	66	63	46	43
	από 6 μήνες εως 1 έτος	271	313	300	287	257	301	254	229	222	252	248	116	126	78	84	73
	από 1 εως 2 έτη	270	303	300	355	306	453	309	288	253	260	271	206	178	137	150	157
	από 2 εως 5 έτη	842	854	839	1063	1102	1303	1310	765	701	727	835	540	446	326	366	391
11	κρατούμενοι για χρέη	17	30	27	24	23	4	66	43	29	36	47	27	23	56	10	17
12	φιλοζυνομένοι	122	66	40	35	63	44	92	116	237	121		236	549	15	44	25

Εικόνα 14

Ο αριθμός κρατουμένων το 2018 σύμφωνα με τον παραπάνω πίνακα υπολογίστηκε στους 10.011, οπότε παρατηρείται μεγάλος αριθμός αλλοδαπών που φτάνει το 53% και μεγάλο αριθμό κρατουμένων για αδικήματα που έχουν

σχέση με ναρκωτικά που φτάνει το 22%. Από το 2003 έως το 2014 ο αριθμός των κρατουμένων είχε σταθερά ανοδική πορεία, αλλά από το 2014 και μέχρι σήμερα παρατηρείται μείωση του αριθμού των κρατουμένων. Αυτό μάλλον συμβαίνει λόγω του ότι εξαλείφθηκε το αξιόποينو και έπαψε η δίωξη των πταισμάτων και των πλημμελημάτων μέχρι και τις 31.3.2016 σύμφωνα με το άρθρο όγδοο του νεοψηφισθέντος νόμου 4411/2016, έτσι ώστε να επιτευχθεί αποσυμφόρηση των φυλακών.

Άξιο αναφοράς είναι ότι στην προσπάθεια μου να συγκρίνω τα στατιστικά ευρήματα της αστυνομίας -για την αύξηση των ημεδαπών δραστών σε σχέση με τους αλλοδαπούς- με τα στατιστικά στοιχεία του σωφρονιστικού συστήματος από το Υπουργείο Δικαιοσύνης, παρατήρησα ότι παρόλη την αύξηση των Ελλήνων δραστών συμφωνά με τα στατιστικά της Αστυνομίας, στα στατιστικά του σωφρονιστικού συστήματος φαίνεται να υπάρχει αύξηση των αλλοδαπών κρατουμένων. Πιο συγκεκριμένα:

2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
52%	55%	58%	63%	63%	60%	58%	55%	54%	53%

Πίνακας 6 : αλλοδαπών κρατουμένων

Επειδή δεν περιλαμβάνεται καμιά πληροφορία για τη διάρκεια των εκτιόμενων ποινών, ούτε για τις διαβαθμίσεις αυστηρότητας του καθεστώτος κράτησης των αλλοδαπών σε επιμέρους κατηγορίες ανάλογα με την ποινή που εκτίουν, το αποτέλεσμα του υπουργείου δικαιοσύνης δείχνει κάτι διαφορετικό από της αστυνομίας και αυτή η σύγκριση αναφορικά με τους υπολογισμούς είναι σαν να αναιρεί η μία την άλλη. Έτσι, η πραγματικότητα είναι ότι δεν υπάρχουν αρκετά στοιχεία έτσι ώστε να επαληθευτεί η συγκεκριμένη διαφορά στα αποτελέσματα. Θα μπορούσε να υποτεθεί ότι τα συγκεκριμένα αποτελέσματα προκύπτουν είτε γιατί οι αλλοδαποί κατά τα χρόνια της κρίσης έκαναν σοβαρότερα αδικήματα, -πλημμελήματα ή κακουργήματα για τα οποία υπάρχει ποινή φυλάκισης-, είτε ότι οι Έλληνες διαπράττουν ελαφρότερης μορφής εγκλήματα για τα οποία δεν υπάρχει μεγάλη σε διάρκεια ποινή φυλάκισης ή για τα ίδια εγκλήματα τους επιβάλλεται ποινή φυλάκισης με αναστολή ή με περιοριστικούς όρους διότι έχουν μόνιμη κατοικία στην Ελλάδα.

Τα τελευταία χρόνια ο συνολικός αριθμός κρατουμένων στις ελληνικές φυλακές έχει αυξομειώσεις. Το γεγονός αυτό δεν οφείλεται τόσο ούτε στην ελάττωση της εγκληματικότητας στην Ελλάδα ούτε στην εφαρμογή κάποιων μεθόδων έκτισης των ποινών κατά της ελευθερίας υπό καθεστώς ελευθερίας. Οφείλεται απλά στο γεγονός της μείωσης των ελληνικών φυλακών: το 1940 λειτουργούσαν στην Ελλάδα 68 φυλακές, ενώ σήμερα όπως φαίνεται και στον πίνακα λειτουργούν 33, δηλαδή λιγότερες από τις μισές, με ανάλογη μείωση της δυναμικότητας τους (Αλεξιάδης, Σ., 2001).

Οι μεταβολές (τάσεις αύξησης, μείωσης και σταθεροποίησης) του πληθυσμού των εγκλειστών σε κάθε είδους ιδρύματα κράτησης είναι αναμφίβολα ένα από τα περισσότερο δημοφιλή ζητήματα της ποινολογικής θεματογραφίας. Οι αυξητικές τάσεις, ιδίως όταν συνδυάζονται με υπερβάσεις της υπολογισμένης χωρητικότητας των φυλακών και άλλων χώρων εγκλεισμού αποτελούν την προβληματική πτυχή του θέματος που αποσπά τη μερίδα του λέοντος από το ενδιαφέρον των ερευνητών.

Πάντως η εστίαση του ενδιαφέροντος φαίνεται εύλογη, αφού οι αυξητικές τάσεις συνυφάνονται με τον συνωστισμό (*crowding*) και τον υπερπληθυσμό (*overpopulation, overcrowding*), φαινόμενα που θεωρούνται πηγές των περισσότερων κρίσιμων προβλημάτων του μηχανισμού έκτισης ποινών. Ο συνωστισμός και υπερπληθυσμός στις φυλακές κατηγορούνται ως μείζονα διοικητικά προβλήματα για τις σωφρονιστικές αρχές με πλήθος επιμέρους παραμέτρους. Αναφέρονται επίσης ως εκδηλώσεις της κρίσης των φυλακών. Η απορρόφηση τεράστιων χρηματικών ποσών, η επιδείνωση των συνθηκών κράτησης και των όρων εργασίας των σωφρονιστικών υπαλλήλων, οι δυσχέρειες στον έλεγχο των κρατουμένων, στην τήρηση της τάξης, της πειθαρχίας και στην εφαρμογή προγραμμάτων μεταχείρισης θέτουν σε αμφισβήτηση τη (συνταγματική) νομιμότητα, την αποτελεσματικότητα, τον ανθρώπινο χαρακτήρα και την οικονομική προσφορότητα του μηχανισμού έκτισης των στερητικών της ελευθερίας ποινών.

Η ύπαρξη υπερπληθυσμού στις φυλακές προσδιορίζεται μόνο βάσει ποσοτικών κριτηρίων από τη σύγκριση του αριθμού των κρατουμένων ή με κάθε μονάδα

διαμονής (πτέρυγα ή κατάστημα κράτησης) ή με το συνολικό αριθμό των θέσεων ή με την επιφάνεια που αναλογεί σε κάθε κρατούμενο πρόσωπο. Ο λόγος αυτών των ζευγών μεγεθών (συνήθως αφού μετατραπεί σε ποσοστό επί τοις εκατό) αποτελεί τον βαθμό πληρότητας (*occupancy rate*) των φυλακών σε δεδομένο χώρο και χρόνο:

$$\frac{\text{ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟΙ}}{\text{ΔΙΑΘΕΣΙΜΕΣ ΘΕΣΕΙΣ}} = \text{ΒΑΘΜΟΣ ΠΛΗΡΟΤΗΤΑΣ}$$

Αν το ηθικό που προκύπτει είναι μεγαλύτερο της μονάδας υπάρχει πρόβλημα υπερπληθυσμού. Σύμφωνα με τον πίνακα για την χωρητικότητα καταστημάτων κράτησης έως 01/07/2018 σε 17 καταστήματα κράτησης από τα 33 υπάρχει πρόβλημα υπερπληθυσμού (Κουλούρης, Ν., 2009).

ΧΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ ΚΡΑΤΗΣΗΣ 01/07/2018											
Α/Α	Κατάστημα Κράτησης	Εμβαδό	Συνολικές Θέσεις	Θέσεις Αντρών	Θέσεις Νέων	Θέσεις Γυναίκων	Θέσεις Αγροτικών	Θέσεις Απεξάρτησης	Κρατούμενοι	Πληρότητα	
										Αριθμός	Ποσοστό
1	ΑΓΙΑ	988,20	178	0	0	0	178	0	115	-63	64,61%
2	ΑΛΙΚΑΡΝΑΣΣΟΣ	840,00	210	210	0	0	0	0	162	-48	77,14%
3	ΑΙΜΦΙΣΣΑ	427,94	102	102	0	0	0	0	137	35	134,31%
4	ΑΥΛΩΝΑΣ	1073,77	217	39	178	0	0	0	232	15	106,91%
5	ΒΟΛΟΣ	232,80	54	0	54	0	0	0	80	26	148,15%
6	ΓΡΕΒΕΝΑ	2400,00	600	600	0	0	0	0	569	-31	94,83%
7	ΔΟΜΟΚΟΣ	2400,00	600	600	0	0	0	0	519	-81	86,50%
8	ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ	1645,15	358	259	0	15	0	84	544	186	151,96%
9	ΘΗΒΑ	2821,03	655	0	0	625	30	0	356	-299	54,35%
10	ΙΩΑΝΝΙΝΑ	294,94	66	66	0	0	0	0	123	57	186,36%
11	Κ.Α.Υ.Φ.	144,10	32	32	0	0	0	0	44	12	137,50%
12	ΚΑΣΣΑΒΕΤΕΙΑ	1191,11	274	0	63	0	211	0	136	-138	49,64%
13	ΚΑΣΣΑΝΔΡΑ	1280,45	308	0	0	0	308	0	289	-19	93,83%
14	ΚΑΤΚΕΘ	432,00	96	0	0	0	0	96	33	-63	34,38%
15	ΚΕΡΚΥΡΑ	860,85	138	138	0	0	0	0	185	47	134,06%
16	ΚΟΜΟΤΗΝΗ	721,30	162	162	0	0	0	0	244	82	150,62%
17	ΚΟΡΙΝΘΟΣ	188,30	46	16	30	0	0	0	29	-17	63,04%
18	ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΣ	6439,06	1396	1270	0	126	0	0	1929	533	138,18%
19	ΚΟΣ	249,16	56	56	0	0	0	0	113	57	201,79%
20	ΛΑΡΙΣΑ	2559,39	554	554	0	0	0	0	578	24	104,33%
21	ΜΑΛΑΝΔΡΙΝΟ	1845,00	431	431	0	0	0	0	397	-34	92,11%
22	ΝΑΥΠΛΙΟ	1116,00	273	273	0	0	0	0	365	92	133,70%
23	ΝΕΑΠΟΛΗ	201,98	45	42	0	3	0	0	51	6	113,33%
24	ΝΙΓΡΙΤΑ	1910,00	480	480	0	0	0	0	440	-40	91,67%
25	ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΥ	1159,06	253	253	0	0	0	0	219	-34	86,56%
26	ΠΑΤΡΑ	2088,51	446	446	0	0	0	0	474	28	106,28%
27	ΠΥΡΓΟΣ	1312,25	302	0	0	0	302	0	215	-87	71,19%
28	ΤΡΙΚΑΛΑ	2400,00	600	600	0	0	0	0	573	-27	95,50%
29	ΤΡΙΠΟΛΗ	234,86	53	53	0	0	0	0	119	66	224,53%
30	ΧΑΛΚΙΔΑ	545,00	127	127	0	0	0	0	180	53	141,73%
31	ΧΑΝΙΑ	1920,00	480	480	0	0	0	0	368	-112	76,67%
32	ΧΙΟΣ	361,90	82	82	0	0	0	0	123	41	150,00%
33	ΨΥΧΙΑΤΡΕΙΟ ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΥ	1236,34	261	261	0	0	0	0	238	-23	91,19%
	ΣΥΝΟΛΟ	43520,45	9935	7632	325	769	1029	180	10179		

Εικόνα 15

Ο μεν συνωστισμός θεωρείται κατάσταση που προσδιορίζεται με ψυχολογικά κριτήρια και εξαρτάται από ποικίλες παραμέτρους πέραν των φυσικών

διαστάσεων του διαθέσιμου χώρου ή της χρήσης του ατομικού χώρου από περισσότερους κρατούμενους.

Στην πυκνότητα (*density*), την πληρότητα (*occupancy*) και την κινητικότητα (*mobility*), προστίθενται κριτήρια σχετικά με τη συνολική κατάσταση μιας φυλακής, όπως η παλαιότητα, η ποιότητα των προσφερόμενων υπηρεσιών – διατροφή, περίθαλψη-, ο εξαερισμός, ο φωτισμός, η εφαρμογή προγραμμάτων άθλησης, η εκπαίδευση, η αναψυχή και ο διαθέσιμος χρόνος για συμμετοχή των κρατούμενων σ' αυτά (Κουλούρης, Ν., 2009).

Ο υπερπληθυσμός των φυλακών πρέπει να διακρίνεται από τον συνωσισμό που δεν είναι απλώς μαθηματικό μέγεθος αλλά ψυχολογικό δεδομένο και προσδιορίζεται με συνεκτίμηση διάφορων άλλων ποιοτικών κριτηρίων. Μπορούμε να πούμε ότι είναι περισσότερο εύστοχο να γίνεται λόγος για συνωσισμό όπως δημιουργείται και βιώνεται από την εν γένει κατάσταση και λειτουργία των φυλακών και όχι για υπερπληθυσμό, που εκτιμάται μόνο βάσει της αριθμητικής υπέρβασης της «ευμετάβλητης» χωρητικότητάς τους (Κουλούρης, Ν., 2009).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Έπειτα από την εξέταση του ζητήματος της αποτροπής της εγκληματικής συμπεριφοράς με εργαλείο την οικονομική ανάλυση, υφίσταται η υπόθεση ότι οι πιθανοί παραβάτες θα αποθαρρυνθούν από εγκληματικές ενέργειες αν το αναμενόμενο κόστος αυτών των πράξεων υπερβαίνει τα αναμενόμενα οφέλη τους. Οι πιθανοί παραβάτες πραγματοποιούν τουλάχιστον έναν συνοπτικό υπολογισμό αυτών των δαπανών και οφελών κατά την διαδικασία λήψης αποφάσεων. Ο περιορισμένος ορθολογισμός υποδηλώνει ότι οι άνθρωποι μπορούν να κάνουν συστηματικά (σε αντίθεση με τυχαία) σφάλματα στον υπολογισμό αυτών των δαπανών και οφελών. Συμπερασματικά τα άτομα τείνουν να κρίνουν την πιθανότητα αβέβαιων γεγονότων (όπως να συλληφθούν για ένα έγκλημα) από το πόσο πιθανή μπορεί να θεωρούν στο μυαλό τους μία περίπτωση του να συλληφθούν και αυτό μπορεί να εξαρτηθεί από παράγοντες που δεν σχετίζονται με την πραγματική πιθανότητα να συμβεί αυτό το γεγονός, να τους συλλάβουν δηλαδή για ένα έγκλημα, καθώς η ορθολογικότητα τους είναι περιορισμένη.

Η ανάλυση αυτή δείχνει ότι είναι σκόπιμο, από κανονιστική άποψη, να καταστεί η επιβολή του νόμου ιδιαίτερα ορατή, διατηρώντας σταθερή την πραγματική πιθανότητα να πιαστούν οι παραβάτες και να επιβληθούν σε αυτούς οι ανάλογες κυρώσεις. Αλλά ακόμα και αν υποτεθεί ότι οι πιθανοί παραβάτες μπορούν να υπολογίσουν με ακρίβεια το κόστος και τα οφέλη του εγκλήματος, η περιορισμένη θέληση υποδηλώνει ότι συχνά θα συμπεριφέρονται κατά τρόπο αντίθετο με τη συμβατική οικονομική ανάλυση, λόγω προβλημάτων αυτοελέγχου και μη χρησιμοποίησης ή άγνοιας βασικών πληροφοριών.

Ένα κεντρικό χαρακτηριστικό της πολύ εγκληματικής συμπεριφοράς είναι ότι τα οφέλη είναι άμεσα, ενώ τα κόστη (εάν προκύπτουν καθόλου) κατανέμονται με την πάροδο του χρόνου - συχνά σε πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα. Η συμπεριφορική οικονομική ανάλυση μπορεί να πραγματώσει καλύτερα αυτή την ιδέα ενσωματώνοντας τα θέματα αυτοελέγχου που συχνά

υπογραμμίζονται από τους εγκληματολόγους ως κύριες αιτίες διάπραξης ενός εγκλήματος.

Έτσι, κάθε τι που είναι ορθολογικό θα πρέπει να βασίζεται στην επιστήμη και στην εμπειρική μελέτη. Ένας εγκληματίας δεν θα μπορούσε να είναι κατά κανόνα ορθολογικός, καθώς πέραν της γνώσης του για το έγκλημα που διαπράττει, βασίζεται στο συναίσθημα, την ψυχοσύνθεση του και σε άλλους εγκληματογόνους παράγοντες. Ο εγκληματίας δεν στηρίζεται σε καθαρή επιστημονική γνώση, αλλά σε εν δυνάμει ορθολογική σκέψη βάση των δεδομένων του εγκλήματος που επεξεργάζεται. Έτσι, με μία εμβάθυνση στην κριτική προσέγγιση του εγκληματία θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι η ορθολογικότητά του είναι στην πλειονότητα των εγκλημάτων περιορισμένη.

Επίσης, ενώ η πάγια και στερεοτυπική αντίληψη θέλει τον εγκληματία προερχόμενο από κατώτερα κοινωνικά και οικονομικά στρώματα, σε μεγάλο βαθμό αμόρφωτο και ουκ ολίγες φορές αλλοδαπό, η πραγματικότητα έρχεται να απορρίψει πανηγυρικά το μοντέλο αυτό, ειδικά τα τελευταία χρόνια της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα. Πλην όμως, το ίδιο μη ορθολογικά λειτουργούν και οι δικαστικές αρχές, οι οποίες, έστω και υποσυνείδητα, καταλήγουν εσφαλμένως σε άδικες αποφάσεις, επεκτείνοντας με τον τρόπο αυτό τις κοινωνικές ανισότητες ακόμη και στο δικαστικό σύστημα και τη λειτουργία της δικαιοσύνης. Και ενώ η τελευταία έχει χρέος να είναι τυφλή, τα γεγονότα επιβεβαιώνουν το αντίθετο.

Δεν θα μπορούσε να παραλειφθεί ότι τις περισσότερες φορές εξαιρούνται οι λεγόμενοι οικονομικοί δράστες και μάλιστα με διαδικασίες συνοπτικές. Και αν καμιά φορά περιπέσουν στα δίχτυα των κατασταλτικών αρχών, απεμπλέκονται με τον πιο ανώδυνο τρόπο, πάντα αλώβητοι. Είναι γνωστό πως αλλιώς αντιμετωπίζεται ο αλλοδαπός εγκληματίας που διέρρηξε το σπίτι του γείτονά του, και αλλιώς ο φημισμένος πολιτικός ή επιχειρηματίας που επί δεκάδες χρόνια πλούτιζε εις βάρος του Δημοσίου -και συνακολούθως του λαού- διαπράττοντας οικονομικά εγκλήματα. Ειδικά τα τελευταία χρόνια, ένα μεγάλο πρόβλημα που αποτελεί και ένα από τα κυριότερα αίτια της κρίσης στην Ελλάδα, είναι η φοροδιαφυγή. Από την εποχή της ίδρυσης του ελληνικού

κράτους η φοροδιαφυγή αποτελεί ένα πάγιο καθεστώς στην Ελλάδα και για πολλούς κοινωνικούς επιστήμονες, μια σχεδόν αναπόφευκτη παθογένεια της ελληνικής κοινωνίας. Υπάρχουν πολλές πολιτικές δηλώσεις ότι η φοροδιαφυγή και η παραοικονομία, καθώς και η διαφθορά είναι σημαντικές για να προκαλέσουν σοβαρές βλάβες στην επίσημη οικονομία, κάτι το οποίο σηματοδοτεί τη λήψη άμεσων μέτρων για την αντιμετώπιση τους.

Η άτυπα καλλιεργούμενη άποψη σχετικά με την υποδεέστερη σοβαρότητα των εγκλημάτων ισχυρών παραγόντων εξουσίας σε σύγκριση με άλλα όμοια που εμπλέκουν μόνον ιδιώτες, είναι κάτι που θα έπρεπε να προκαλεί σοβαρές ανησυχίες. Οι νομοθέτες οι οποίοι καθίστανται ως λειτουργοί της Δικαιοσύνης θα πρέπει να επωμιστούν το βάρος της ορθολογικής κρίσης που έχουν αναλάβει, χωρίς προκαταλήψεις. Θα πρέπει να ανοιχτεί μια νέα τάξη πραγμάτων, όπου ο γιατρός κλέφτης και ο οικοδόμος κλέφτης θα αντιμετωπίζονται το ίδιο ενώπιον της Δικαιοσύνης.

Προφανώς η εξάλειψη της εγκληματικής δραστηριότητας είναι πρακτικά αδύνατη, που ακόμα και αν ήταν δυνατή, δεν θα ήταν επιθυμητό να εξαλειφθεί κάθε εγκληματικότητα λόγω του σημαντικού κόστους των πόρων. Όμως θα μπορούσε να διατηρηθεί σε ένα αν μη τι άλλο αποτελεσματικό επίπεδο, όπου το οριακό κόστος αποτροπής θα είναι ίσο με το οριακό όφελος αποτροπής και έτσι ο νομοθέτης να υπολογίζει το ύψος και το είδος της ποινής που θα πραγματώνουν τον στόχο αυτό. Η αποτροπή του εγκλήματος είναι ένα από τα πολλά κοινωνικά προβλήματα για την οποία αφιερώνουμε τους σπάνιους πόρους μας. Ο σκοπός της επιβολής του δικαίου είναι να μεγιστοποιήσει την κοινωνική ευημερία (ισοδύναμα ελαχιστοποιεί το καθαρό κοινωνικό κόστος του εγκλήματος) όπου κοινωνικό όφελος είναι τα οφέλη που αποκτούν τα άτομα από το έγκλημα μείον το κόστος της διάπραξης εγκληματικών πράξεων, το κόστος της βλάβης των θυμάτων, και τα έξοδα επιβολής. Η κυβέρνηση μπορεί να μεγιστοποιήσει τη λειτουργία του κοινωνικού οφέλους μέσω τριών μέσων πολιτικής:

- I. Την πιθανότητα σύλληψης και τιμωρίας
- II. Το “μήκος” των όρων φυλάκισης, και
- III. Το επίπεδο των προστίμων.

Το έγκλημα μπορεί να αποθαρρυνθεί από πολιτικές που χειρίζονται τις πιθανότητες σύλληψης και καταδίκης και καθορίζουν τη σοβαρότητα της τιμωρίας. Εάν για παράδειγμα ισχύει η ίδια ποινή για ένοπλη ληστεία με την ποινή της δολοφονίας, τότε οι ληστές δεν θα είχαν κίνητρο να μην σκοτώσουν τα θύματα τους (Friedman and Sjostrom,1993), αφού δεν θα υπάρχει επιπρόσθετη ποινή σε περίπτωση δολοφονίας.

Επίσης, είναι ιδιαίτερα σημαντικό να υπολογίζεται το κόστος ευκαιρίας, καθώς κάθε ευρώ που δαπανάται για την αποτροπή του εγκλήματος θα είναι ένα ευρώ λιγότερο δαπανημένο για κάτι άλλο. Καθώς αυξάνουμε τους πόρους που δαπανώνται για το έγκλημα, τελικά, θα μπορεί να υπάρξει ένα σημείο όπου ένα ακόμα ευρώ που δαπανάται για την αποτροπή του εγκλήματος θα είναι λιγότερο αποτελεσματικό από άλλο ένα ευρώ δαπανημένο για κάτι άλλο. Έτσι, ως κοινωνία, είναι δυνατόν να δαπανήσουμε πάρα πολλά για την αποτροπή του εγκλήματος και γι αυτό τον λόγο θα πρέπει να γίνεται ορθή διαχείριση. Τα βασικά οικονομικά ζητήματα που αφορούν το κόστος μείωσης του εγκλήματος επικεντρώνονται στο ύψος των πόρων που πρέπει να διατεθούν για την καταπολέμηση του εγκλήματος και τον τρόπο κατανομής των πόρων αυτών στους διάφορους κλάδους του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης, όπως η αστυνομία, τα δικαστήρια και οι φυλακές.

Σύμφωνα λοιπόν με όσα αναλύθηκαν παραπάνω, το υπόδειγμα του ορθολογικού εγκληματία θα μπορούσε να απορροφηθεί καλύτερα και ορθότερα από τους εγκληματίες λευκού κολάρου, καθώς είναι δράστες οι οποίοι έχουν υψηλό οικονομικό-κοινωνικό επίπεδο και έχουν ως επί το πλείστον μόρφωση πάνω από το μέσο όρο εκπαίδευσης. Κατ' επέκταση είναι εθισμένοι στα οικονομικά οφέλη και η παράβαση κανόνων δικαίου σε αυτά τα εγκλήματα δεν θεωρείται ως κατ' ανάγκη ποινικό αδίκημα, όποτε ως ορθολογιστές των παράνομων ενεργειών τους μπορούν και έχουν τεράστια οφέλη σε βάρος της κοινωνίας, καθώς λειτουργούν έπειτα από μια ορθολογιστική ανάλυση κόστους- οφέλους. Είναι πολύ βασικό ότι εκλογικεύουν την συμπεριφορά τους για να μην νιώθουν ενοχές και λόγω διασυνδέσεων και οικονομικής ευχέρειας για καλό συνήγορο επιτυγχάνουν σε περίπτωση σύλληψής τους είτε απαλλαγή, είτε βραχύχρονη φυλάκιση. Είναι γεγονός ότι το σύστημα δικαιοσύνης

λειτουργεί υπέρ του δυνατού(πλούσιοι), οι οποίοι καταφέρνουν και επιβιώνουν ενώ οι αδύναμοι (φτωχοί) όχι.

Από την άλλη, η περιορισμένη ορθολογικότητα στην οικονομική ανάλυση εγκλήματος ανήκει ως επί το πλείστον στα υπόλοιπα αξιόποινα εγκλήματα, είτε αυτά είναι κακουργήματα είτε πλημμελήματα, καθώς είναι δράστες που επηρεάζονται και από άλλους παράγοντες για την τέλεση ενός εγκλήματος .

Ως συμπέρασμα όλων των παραπάνω, μήπως πρέπει να υποθέσουμε πως τα εγκλήματα λευκού κολάρου αποτελούν τροχοπέδη για τη σωστή λειτουργία της δικαιοσύνης και της κυβέρνησης, καθώς δημιουργούν τεράστιες επιζήμιες επιπτώσεις στην κοινωνία, με αποτέλεσμα οι πλούσιοι να γίνονται πλουσιότεροι και οι φτωχοί να γίνονται φτωχότεροι; Μήπως αυτός ο αντεγκληματικός μηχανισμός που λειτουργεί υπέρ των εγκλημάτων λευκού κολάρου είναι αυτός που υπό μια έννοια «γεννά» τα υπόλοιπα εγκλήματα λόγω της άδικης διανομής πλούτου;

Τέλος, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι μέσω της σωστής διαχείρισης γνώσεων της οικονομίας και του δικαίου θα μπορούσε να διαμορφωθεί ένα πολύ πιο αποτελεσματικό και λειτουργικό σύστημα αντεγκληματικής πολιτικής, το οποίο θα είχε ως κύριο στόχο την αποτροπή αλλά και την ελάττωση των πόρων που είναι αναγκαίο να χρησιμοποιηθούν για την εφαρμογή της. Οι καιροί απαιτούν ένα πολύ πιο δομημένο σύστημα το οποίο θα βασίζεται εξ' ολοκλήρου στην σωστή διαχείριση γνώσης και της τεχνολογίας, με επίκεντρο τη μεγιστοποίηση της ωφελιμότητας ολόκληρης της κοινωνίας -ανεξαρτήτως κοινωνικής θέσης- χρησιμοποιώντας όσο το δυνατόν πιο ορθά τους περιορισμένους πόρους που διατίθενται, με θεμελιώδη αρχή ότι οποιοδήποτε πρόσωπο είναι δυνητικά εγκληματίας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αλεξιάδης, Σ., (2011). *Εγκληματολογία*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Ε' έκδ. - Αθήνα - Θεσσαλονίκη

Αλεξιάδης, Σ., (2010). *Τα Οικονομικά του Εγκλήματος*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη

Αλεξιάδης, Σ. (2001), *Σωφρονιστική*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη

Βαρουφάκης, Γ., (2007) *Θεωρία Παιγνίων: η θεωρία που φιλοδοξεί να ενοποιήσει τις κοινωνικές επιστήμες.*, 1η έκδ. - Αθήνα : Gutenberg - Γιώργος & Κώστας Δαρδανός

Βασιλαντωνοπούλου, Β., (2014), «Λευκά κολάρα» & Οικονομικό Έγκλημα Κοινωνική βλάβη & αντεγκληματική πολιτική, Εκδόσεις Δίκαιο & Οικονομία - Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα

Καμβία - Καπαρδή, Μ., Τσολάκης, Χ., (2011) *Οικονομικά Εγκλήματα Στις Επιχειρήσεις*, Εκδόσεις Κριτική

Κουλούρης, Ν., (2009), *Επιτήρηση και Ποινική Δικαιοσύνη*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα

Παγουλάτος, Γ., (1999) «Ορθολογική επιλογή, παίγνια θετικού αθροίσματος και η ανάδειξη της συνεργασίας». *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 100(100), 143-172.

Πιτσελά Α.Γ., (2010), *Η εγκληματολογική προσέγγιση του οικονομικού εγκλήματος*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη

Σπινέλλη, Κ. Δ., (2005). "Εγκληματολογία. Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις.", Κεφ. 3: Η αναζήτηση των αιτιών ή των γενεσιουργών παραγόντων των εγκλημάτων, σελ. 175-230, Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα

Τσαούση, Α. Ι., (2013). *Δίκαιο και Συνεργατικότητα : Μια Νέα Προσέγγιση στην Κοινωνιολογία του Δικαίου*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα

Φαρσεδάκης Ι., 2005, *Στοιχεία Εγκληματολογίας*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη.

Χατζής, Α.,(2010) "Τα Οικονομικά του Εγκλήματος", σε "Τιμητικό Τόμο Καλλιόπης Δ. Σπινέλλη, *Εγκληματολογικές Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις*, σελ. 455-467, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.

ΔΙΑΤΡΙΒΕΣ

Μαματόπουλος, Ι. (2012). Θεωρητικές προσεγγίσεις του εγκλήματος- Η μεταχείριση του εγκληματία. Η φυλακή ως θεσμός σωφρονισμού και καταστολής, Διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.

Προκοπίδης, Χ. (2008). Αποτελεσματικότητα και φορολογικό δίκαιο στο πλαίσιο της περιορισμένης ορθολογικότητας (bounded rationality) των φορολογουμένων (Doctoral dissertation, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ). Σχολή Νομικών, Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών. Τμήμα Νομικής).

Ρώτα, Μ. (2014), Η Σκιαγράφηση του Ψυχο-Κοινωνικού Προφίλ του Εγκληματία στη Σύγχρονη Ανακριτική, Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο.

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Ελληνική Αστυνομία: 26-03-2018: Δελτίο Τύπου Αρχηγείου Ελληνικής Αστυνομίας σχετικά με στατιστικά στοιχεία - απολογισμό συνολικής δραστηριότητας της Ελληνικής Αστυνομίας για το έτος 2017.

ΕΛΣΤΑΤ- Ελληνική Στατιστική Αρχή.

Υπουργείο Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, Σωφρονιστικό σύστημα, Στατιστικά στοιχεία κρατούμενων και χωρητικότητας.

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Anrulf, J., K.& Gottschalk, P. (2012). "Principals, Agents and Entrepreneurs in White Collar Crime: An Empirical Typology of White-Collar Criminals in a National Sample", *Journal of Strategic Management Education* 8(3):1-22

Ariely S., (2009), *Predictably Irrational*, New York, HarperCollins Publishers

Becker, G. (1995). "The new economics of human behavior", (pp. 27-39). M. Tommasi, & K. Ierulli (Eds.). Cambridge: Cambridge University Press.

Braithwaite, J., & Geis, G. (1982). "On theory and action for corporate crime control". *Crime & Delinquency* 28(2), 292-314.

Carroll, J. S. (1982). "Committing a crime: the offender's decision. The criminal justice system: A socio-psychological analysis". San Francisco: Freeman.

Clark, K., & Sefton, M. (2001). «The sequential prisoner's dilemma: Evidence on reciprocation». *The Economic Journal* 111(468), 51-68.

Cornish D.B & Clarke V.R., (2014), *The Reasoning Criminal: Rational Choice Perspectives on Offending*, Transaction Publishers U.S.A&U.K

Elster, J. (1986). *Rational Choice*. New York, NY: New York University Press.

Gibbs, C., Cassidy, M. B., & Rivers III, L. (2013). "A Routine Activities Analysis of White-Collar Crime in Carbon Markets". *Law & Policy*, 35(4), 341-374.

Gliff, G. & Desilets, C. (2014). «White Collar Crime: What It Is and Where It's Going». *Notre Dame Journal of Law, Ethics & Public Policy*. 482-523

Harford, T. (2009). "The Logic of Life: The Rational Economics of an Irrational World". Random House Trade Paperbacks.

Hatzis A., (2012), In Flagrate: "Tax Evasion in Greece", *The Economist*, September 4, 2012

Jolls C., Sunstein S.R., Thaler R., (1998), "A Behavioral Approach to Law and Economics", 50 *Stanford Law Review* 1471, University of Chicago

- Karnitschig, M., & Stamouli, N. (2015). "Greece struggles to get citizens to pay their taxes". *The Wall Street Journal*, February, 25
- Kaufman, B. (1998). Emotional arousal as a source of bounded rationality. *Journal of economic behavior and organization*, 38, 135-144.
- Katz, L., Levitt, S. D., & Shustorovich, E. (2003). "Prison conditions, capital punishment, and deterrence". *American Law and Economics Review* 5(2), 318-343.
- Klepper, S., & Nagin, D. (1989). "The deterrent effect of perceived certainty and severity of punishment revisited", *Criminology* 27(4): 721-746.
- Levitt, S. D. (1998). "Why do increased arrest rates appear to reduce crime: deterrence, incapacitation, or measurement error?" *Economic inquiry* 36(3): 353-372.
- Levitt, S. D. (1998). "Juvenile crime and punishment". *Journal of political Economy* 106(6), 1156-1185.
- McFayden, E. (2010). *Global Implications of White Collar Crime*. Kentucky State University, January 3, 2010
- O'Grady, William (2011). *Crime in Canadian Context: Debates and Controversies* (2nd edition). Don Mills: Oxford University Press. pp. 127-130.
- Ordeshook, P. C. (1986). *Game Theory and Political Theory: An Introduction*. Cambridge University Press.
- Osborne M. J., (2003) "An Introduction to Game Theory", trans. Σκουλαρικής Φ. 2010 University of Toronto.
- Pi D., (2013), "Using Bounded Rationality to Fight Crime", George Mason University- Antonin Scalia Law School
- Quinney, E.R. (1964) "The Study of White Collar Crime: Toward A Reorientation in Theory and Research", *Journal of Criminal Law and Criminology* 55(2): 208-214

Rauhut H. & Junker M., (2009), "Punishment Deters Crime Because Humans Are Bounded in Their Strategic Decision-Making", *JASS (Journal of Artificial Societies and Social Simulation)*.

Luce, R. D., & Raiffa, H. (1957). *Games and Decisions: Introduction and Critical Survey*. New York: Wiley Press.

Simpson, S. (2000). *Of Crime and Criminality: The Use of Theory in Everyday Life*. Thousand Oaks, CA: Pine Forge Press.

Steelman A., (2004), "Are Criminals Rational? ", *Region Focus*

Thaler, R. H., & Ganser, L. J. (2015). *Misbehaving: The making of behavioral economics* (p. 358). New York, NY: WW Norton.

Todd P. M. and Gigerenzer G. (2003), «Bounding Rationality to the World», *Journal of Economic Psychology*, vol. 24, pp 143-165.

Tsaousi, A. (2014). «Bounded rationality», *Encyclopedia of Law and Economics*, New York.

Tsebelis, G. (1990). «Penalty Has no Impact on Crime: A Game-Theoretic Analysis», *Rationality and Society* 2(3), 255-286.

Ulen T. (1999), "Rational Choice Theory in Law and Economics", σε: Bouckaert B. and De Geest G. (επιμ.), *Encyclopedia of Law and Economics*, Cheltenham, Edward Elgar.

Van Winden, F. A., & Ash, E. (2012). «On the Behavioral Economics of Crime», *Review of Law & Economics* 8(1), 181-213.

Winter H., (2008), "*The Economics of Crime: An Introduction to Rational Crime Analysis*", Taylor and Francis e-library U.S.A&U.K

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ

Παλυβός, Θ., (2017) "Ποινική καταστολή του οικονομικού εγκλήματος και της διαφθοράς" σημειώσεις μαθήματος ΠΜΣ Δίκαιο και Οικονομικά.

Χατζής, Α., (2006) "Ορολογία Οικονομικής ανάλυσης Δικαίου" σημειώσεις μαθήματος Δίκαιο και Οικονομία στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών τμήμα νομικής.

Τσαούση, Α. Ι., (2016) "Δίκαιο και Οικονομικά υπό το πρίσμα των Θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου" σημειώσεις μαθήματος ΠΜΣ Δίκαιο και Οικονομικά.

Τσαούση, Α. Ι., (2015) "Μια οικονομική ανάλυση του Ποινικού Δικαίου" σημειώσεις μαθήματος Οικονομική Ανάλυση του Δικαίου & των Θεσμών, Νομική σχολή ΑΠΘ

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

Συμπεριφορικά Οικονομικά : Μια εναλλακτική προσέγγιση, (2016), Αναστασία Βαρακλή, Ερευνήτρια Συμπεριφορικών Οικονομικών για το Nudge Unit Greece
<https://nudgeunitgreece.com/el/2016/11/04/behavioral-economics-an-alternative-perspective/> [15/05/2018]

Καραγεώργη, Π., 2016, Εγκλήματα λευκού περιλαίμιου: Πόσο τυφλή είναι η δικαιοσύνη; <https://curia.gr/egklimata-lefkou-perilaimiou-poso-tifli-einai-i-dikaosini/> [30/06/2018]

Καλαφάτης, Α., 2015, Η εγκληματικότητα στα χρόνια της κρίσης https://www.huffingtonpost.gr/2015/07/27/egklhmatikothta_n_7877122.html [13/08/2018]

Τρικεριώτης, Δ., 2017, 2010-2017: Η εγκληματικότητα στα χρόνια της κρίσης. Τι συμβαίνει σήμερα. <https://gnathologio.gr/?p=201359> [16/08/2018]